Uniwersytet Opolski

Uniwersytet Opolski

https://repo.uni.opole.pl

Publikacja / Publication	Niezbędnik dyplomanta gospodarki przestrzennej : zdobądź wiedzę, jak z powodzeniem i przyjemnością napisać i obronić pracę dyplomową
Autorzy / Authors	Szafranek Edyta Katarzyna, Paradowska Monika, Śliwa Magdalena
Adres publikacji w Repozytorium URL / Publication address in Repository	https://repo.uni.opole.pl/info/book/UO32de860ac1cd4ee293591c0620f32cc9/
Data opublikowania w Repozytorium / Deposited in Repository on	2017-12-07
Cytuj tę wersję / Cite this version	Szafranek E.K., Paradowska M., i Śliwa M., Niezbędnik dyplomanta gospodarki przestrzennej : zdobądź wiedzę, jak z powodzeniem i przyjemnością napisać i obronić pracę dyplomową, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013, s. 176.

Niezbędnik
dyplomanta gospodarki przestrzennej

Zdobądź wiedzę, jak z powodzeniem i przyjemnością napisać i obronić pracę dyplomową

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

UNIWERSYTET OPOLSKI

Edyta Szafranek
Monika Paradowska
Magdalena Śliwa

Niezbędnik dyplomanta gospodarki przestrzennej

Zdobądź wiedzę, jak z powodzeniem i przyjemnością napisać i obronić pracę dyplomową

OPOLE 2013

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

RECENZENCI
Wanda M. Gaczek, *Dariusz Ilnicki*

REDAKCJA I KOREKTA
Grzegorz Staniszewski

REDAKCJA TECHNICZNA
Halina Szczegot

SKŁAD I ŁAMANIE
Jolanta Kotura

PROJEKT OKŁADKI
Krzysztof Śliwa

© Copyright by Uniwersytet Opolski
Opole 2013

ISBN 978–83–7395–556–1

Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 45–037 Opole, ul. H. Sienkiewicza 33.
Wydanie drugie na podstawie matryc z poprzedniego wydania. Nakład: 200 egz.
Składanie zam.: tel. 77 441 08 78; e-mail: wydawnictwo@uni.opole.pl.
Druk: ALNUS Sp. z o.o., 30–698 Kraków, ul. Wróblowicka 63, e-mail: biuro@alnus.pl.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Istotne jest, aby pisząc pracę, nie przestawać myśleć – należy analizować teraźniejszość, weryfikować przeszłość i przewidywać przyszłość.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Od autorek

Niniejszy podręcznik adresowany jest przede wszystkim do studentów kierunku *gospodarka przestrzenna* (choć nie tylko), którzy są o krok od rozpoczęcia przygotowywania pracy dyplomowej. Jednak geneza jego powstania nie wiąże się z chęcią dawania dobrych rad studentom piszącym prace dyplomowe. Zrodził się on w następstwie koleżeńskich dyskusji, które dotyczyły roli promotora w przygotowaniu pracy dyplomowej. Przyczynkiem do naszych rozmów była chęć osiągnięcia sukcesu dydaktycznego mimo krótkiego doświadczenia w roli promotora. Dążenie do eliminacji porażek i skutecznego promowania dyplomantów kierunkowało nasze rozmowy. Trudności, z jakimi się borykałyśmy, powodowały chęć wspólnego szukania pomysłów i recept na ich rozwiązanie. Dyskusje te miały różny przebieg, początkowo daleki od rozważań naukowych, polegały raczej na wymianie doświadczeń, wspólnej ich analizie i ocenie. Pomocne było to, że każda z nas ukończyła inny kierunek studiów, inne uczelnie i w związku z tym wnosiła coś nowego, ciekawego dla pozostałych.

Jak zatem od rozmów doszło do napisania podręcznika? Otóż doświadczenia zaczerpnięte z pracy naukowej podszeptywały nam, aby sprawdzić, czy rozwiązania, do których dochodzimy, mają potwierdzenie w literaturze przedmiotu. Tak więc obok koleżeńskich rozmów prowadziłyśmy studia nad literaturą oraz wywiady. Często literatura wskazywała nowe drogi poszukiwań, otwierała nasze umysły na nowe fakty, czasami nam nieznane, czasami znane tylko z obserwacji, a czasami wręcz przez nas krytykowane i nieakceptowane. Te dociekania inspirowały nas dodatkowo do pogłębiania dyskusji i szukania optymalnego rozwiązania. W sytuacjach niejednoznacznych, gdy nie potrafiłyśmy ustalić wspólnego rozwiązania, szukałyśmy autorytetu, którego opinia była dla nas szczególnie ważna. W tej roli przychodzili z pomocą współpracownicy o większym doświadczeniu zawodowym, którzy podpowiadali rozwiązania sprawdzające się w praktyce.

Zatem poprzez konstruktywne rozmowy, studiowanie literatury, prowadzenie kierowanych wywiadów dochodziłyśmy do ustalania uniwersalnych rozwiązań. W celu ich utrwalenia i wdrażania w praktyce, zgodnie z zasadami pracy naukowo-dydaktycznej, robiłyśmy notatki, a następnie przygotowywałyśmy materiały dla naszych dyplomantów. Podczas seminarium starałyśmy się przekazać studentom

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

uwagi oraz informacje, które miały na celu lepsze przygotowanie do rozpoczęcia pisania prac dyplomowych, zapobieganie błędom, a w końcowym efekcie otrzymanie wysokich ocen z prac oraz egzaminów końcowych. Jak się jednak okazało, seminarzyści nie zawsze byli w stanie zapamiętać wszystkie rady oraz zalecenia i zastosować je podczas procesu twórczego i badań. Z tego względu idea opracowania podręcznika została przez nas przyjęta z dużym zainteresowaniem oraz nadzieją, że dyplomanci naprawdę będą mogli skorzystać z tego wygodnego i dostępnego rozwiązania, a my – jako promotorki – uzyskamy możliwość lepszego wypełniania naszych obowiązków.

Decydując się na opublikowanie naszej pracy, chcemy, aby była ona użyteczna nie tylko dla nas, ale przede wszystkim dla studentów. Opisany sposób postępowania jest typowy dla procesu przygotowania pracy dyplomowej. Jej tworzenie ma między innymi takie właśnie aspekty: grupowe rozważania i dyskusje prowadzone podczas zajęć seminaryjnych, konsultacje z promotorem, prowadzenie prac badawczych, prezentowanie i omawianie wyników badań, redagowanie i opracowywanie wyników pracy badawczej. Przesłanką ich prowadzenia jest zawsze chęć lepszego poznania interesujących procesów i zjawisk.

Chcemy przekonać dyplomanta, że przygotowanie pracy dyplomowej wiąże się z dążeniem do poznawania czegoś dotychczas nieznanego i daje wiele satysfakcji. Nierzadko bowiem okres przygotowania pracy dyplomowej jest przez studentów traktowany jako trudny, wyczerpujący, a nawet uciążliwy czy wręcz zmarnowany, gdyż mimo dokładanych starań promotor jest niezadowolony z postępów. Sytuacja taka zależy jednak od określonych czynników, a w szczególności postawy dyplomanta i promotora. Jeżeli obie osoby nie wykażą odpowiedzialnego podejścia do przygotowania pracy dyplomowej, to czas ten może kojarzyć się negatywnie. Natomiast w sytuacji, gdy obie strony pracują sumiennie i rzetelnie, proces przygotowania pracy może dostarczać dużo przyjemności. Oczywiście mogą pojawić się chwile zwątpienia, niemocy lub bezradności u dyplomanta (a czasem u promotora – co znane jest nam z autopsji), ale dzięki odpowiedzialnej współpracy czas ten może zostać wypełniony radością z poznawania czegoś nowego, a praca okaże się entuzjastyczna, żarliwa i być może obudzi u studenta pasję badacza. Jednym z kluczowych czynników jest bez wątpienia znajomość reguł dotyczących przygotowania pracy oraz organizacji procesu badawczego.

Naszym zamierzeniem było przekazanie takich treści, dzięki którym seminarzyści czas poświęcony na pisanie pracy dyplomowej postrzegać będą jako radość z poszukiwania i zmierzania do celu. Chcemy także w tym podręczniku wskazać reguły i zasady przygotowania pracy dyplomowej, dlatego kolejne rozdziały podręcznika starałyśmy się napisać w taki sposób, jakiego wymagamy od swoich dyplomantów – z zachowaniem wymogów merytorycznych i formalnych. Wszelkie przedstawione w kolejnych częściach opracowania uwagi, sugestie oraz zalecenia mają na celu pomoc w opanowaniu oraz zrozumieniu zasad pisania i obrony pracy dyplomowej, a w efekcie – w uzyskaniu pełnego wykształcenia.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Wstęp

Napisanie i obrona pracy dyplomowej stanowią bardzo ważne elementy systemu kształcenia na poziomie wyższym. Zadaniu temu w stosunku do wszystkich innych zajęć realizowanych w planie studiów poświęconych jest najwięcej godzin oraz przyznanych jest mu najwięcej punktów ECTS. Choćby tylko te fakty wskazują na potrzebę poważnego i roztropnego traktowania tego obowiązku przez studentów. Argumentów przemawiających za taką potrzebą jest jednak znacznie więcej.

Niniejsze opracowanie ma na celu wskazanie skutecznej drogi dojścia do celu, którym jest napisanie pracy dyplomowej i przygotowanie do egzaminu dyplomowego (w szczególności na kierunku gospodarka przestrzenna). Zawiera ono informacje dotyczące przede wszystkim prac przygotowywanych na kierunku gospodarka przestrzenna. Jest on zatem, w odróżnieniu od wielu innych podręczników dotyczących pisania prac dyplomowych, wzbogacony o treści odnoszące się do istoty, potrzeby i warunków badań z zakresu gospodarki przestrzennej. Pozwala studentowi zrozumieć, jaką powinien napisać pracę, aby spełniała wymagania pracy dyplomowej na tym kierunku. W związku z tym podręcznik odpowiada na pytania: *Jaki zakres wiedzy i umiejętności winien być wykazany w procesie przygotowania pracy dyplomowej z gospodarki przestrzennej? Jakie zagadnienia badawcze są charakterystyczne dla gospodarki przestrzennej? Jakich informacji i w jakich źródłach należy szukać, aby móc badać zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej? Które z dostępnych (znanych) metod wybrać i zastosować do rozwiązania przyjętego problemu badawczego?*

Jednak wiele zagadnień i wątków przedstawianych w podręczniku będzie użytecznych również dla studentów innych kierunków. Zagadnienia szczegółowe omawiane w podręczniku wynikają bowiem z rozwiązań o charakterze uniwersalnym, które są wspólne dla wielu dziedzin naukowych. Do takich zagadnień należą choćby: wymagania stawiane pracom dyplomowym, zasady wyboru zagadnienia badawczego i promotora, konceptualizacja zakresu badawczego, kwestie redagowania tekstu i samodzielnego pisania. Dlatego w niniejszym podręczniku nie tylko student gospodarki przestrzennej znajdzie odpowiedzi na pytania: *Dlaczego konieczne są napisanie i obrona pracy dyplomowej? Czym się kierować w wyborze zagadnienia badawczego i opiekuna naukowego pracy? W jaki sposób określić temat, hipotezę, cel lub cele*

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

i pytania badawcze pracy? Jakie są elementy i wymagania konstrukcji pracy? Jakie zasady edytorskie obowiązują w pracy dyplomowej? czy nawet *Jak przekonać komisję, że dyplomant jest ekspertem w podjętej problematyce pracy?*

Podręcznik zawiera treści dotyczące wymogów zarówno merytorycznych, jak i formalnych związanych z pisaniem pracy, gdyż są one tak samo ważne w przygotowaniu i ocenie pracy dyplomowej. Wybór tematu pracy licencjackiej czy inżynierskiej, poprzedzony właściwym rozpoznaniem obszaru badawczego, dostępnej literatury, danych itp., a także odpowiednia motywacja to warunki konieczne do rozpoczęcia pisania pracy. Stanowią one jednak swoisty „etap wstępny". Zanim bowiem dyplomant rzeczywiście podejmie się napisania pierwszych słów, powinien znać wymogi, jakie musi spełniać praca licencjacka i inżynierska, oraz zasady jej rzetelnego opracowania. Stworzenie struktury pracy, zdefiniowanie problemu badawczego, stosowanie przypisów i odsyłaczy, formatowanie rysunków i tabel, a także wiele innych elementów procesu tworzenia wymagają odpowiedniego przygotowania zarówno merytorycznego, jak i formalnego, związanego ze znajomością zasad pisania pracy naukowej czy umiejętnością obsługi programów edytorskich. Kolejne rozdziały niniejszego podręcznika mają służyć jako pomoc w zaznajomieniu się ze wszystkimi istotnymi kwestiami, determinującymi jakość pracy, jej wartość merytoryczną, a tym samym ocenę uzyskaną na dyplomie i – co ważniejsze – satysfakcję samego autora. Podjęte zagadnienia odwołują się do praktyki zajęć seminaryjnych i zostały skomponowane w układzie odpowiadającym kolejnym etapom przygotowania pracy dyplomowej.

Pierwszy rozdział zawiera informacje na temat podstaw prawnych i wymagań stawianych pracom dyplomowym. Omówione tu zostały charakter i funkcja prac dyplomowych, kryteria ich oceny, a także korzyści z przygotowania dobrej pracy dyplomowej.

Kolejny rozdział opracowania ma za zadanie uzmysłowić studentowi, jaką będzie odgrywał rolę podczas przygotowywania pracy dyplomowej i jaka na nim spoczywa odpowiedzialność za realizację tego zadania. Jednocześnie wskazane są funkcje promotora, dzięki którym napisanie pracy dyplomowej będzie łatwiejsze. Rozdział ten wskazuje także studentowi, gdzie i jak powinien szukać inspiracji podczas określenia tematu pracy oraz wyboru promotora.

W rozdziale trzecim skoncentrowano uwagę na kwestiach dotyczących problematyki badawczej gospodarki przestrzennej. Ta część opracowania ma na celu skłonienie studenta do rozważnego postępowania w trakcie określania zagadnienia badawczego, tak aby było ono zgodne z celem, przedmiotem i podmiotem badań z zakresu gospodarki przestrzennej. Zagadnienie to zostało omówione z punktu widzenia kwalifikacji absolwenta kierunku gospodarka przestrzenna oraz gospodarki przestrzennej jako nauki.

Rozdział czwarty dotyczy konceptualizacji zakresu badawczego pracy. Starano się w nim podpowiedzieć, wskazując konkretne przykłady, w jaki sposób poprawnie sformułować koncepcję pracy dyplomowej. W szczególności zwrócono uwagę na

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

poprawność formułowania tematu pracy i stosownie do jego treści określania celu głównego i celów cząstkowych, hipotez i pytań badawczych.

Dwa kolejne rozdziały szeroko opisują kwestie pierwotnych oraz wtórnych źródeł informacji, a także możliwości i zasady ich wykorzystania. Dobór źródeł informacji, metody ich pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i ostatecznie stosowania bardzo często warunkują możliwość oraz skuteczność osiągnięcia założonego celu badawczego. Wielość i różnorodność źródeł informacji spowodowała, że podzielono je na dwie grupy i kolejno omówiono.

W rozdziale siódmym zaprezentowane zostały informacje na temat toku postępowania badawczego. Zadaniem tej części podręcznika jest uświadomienie dyplomanta w zakresie stosowanych przez niego metod badawczych. Często bowiem student, stosując daną metodę, ma trudności z jej nazwaniem. Przedstawiono tu zatem podstawowe pojęcia wykorzystywane w metodyce badawczej, a także wyjaśniono, na czym polegają ogólne metody badań, takie jak analiza, synteza, wyjaśnianie i wnioskowanie.

Kolejny rozdział przedstawia i omawia poszczególne elementy składające się na pracę dyplomową, ich układ oraz kompozycję, a także podstawowe wymogi związane z logiką i spójnością struktury pracy.

Rozdział dziewiąty dotyczy wymogów formalnych pracy i jest źródłem informacji o charakterze technicznym. Wskazują one, w jaki sposób zredagować i złożyć pracę, aby spełniała formalne wymogi pracy dyplomowej.

Rozdział dziesiąty odnosi się do bardzo ważnego zagadnienia, jakim jest samodzielność w pisaniu pracy dyplomowej. Ma on na celu wsparcie studenta w zrozumieniu, na czym polega plagiat, jakie są jego konsekwencje, a także jak się go ustrzec.

Ostatni rozdział odnosi się do etapu, który następuje po napisaniu i złożeniu pracy dyplomowej. Dotyczy zatem przygotowania się i zachowania podczas egzaminu dyplomowego. W tej części książki dyplomant powinien znaleźć inspiracje do starannego przygotowania się do egzaminu.

Kompozycja podręcznika opracowana została zgodnie z harmonogramem prac seminaryjnych prowadzonych przez autorki. Opracowanie stanowi w zamierzeniu autorek przewodnik inspirujący dyplomanta do realizacji kolejnych etapów pracy. Nie przedstawia ono konkretnych rozwiązań, ale pozwala sprostać wyzwaniu, jakim jest samodzielne przeprowadzenie badań, analiza ich wyników, a w efekcie – napisanie i obrona własnej pracy naukowej.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

1. Podstawy prawne i wymagania stawiane pracom dyplomowym

1.1. Promocyjna rola prac dyplomowych

Rodzaje prac dyplomowych: licencjacka, inżynierska i magisterska

Prace dyplomowe stanowią ważny element procesu dydaktycznego, gdyż wieńczą proces kształcenia. Do prac dyplomowych należą: licencjacka, inżynierska i magisterska, przyporządkowane odpowiedniej specjalizacji studiów (licencjacka/inżynierska) i stopniowi studiów (I lub II). Wynika to z systemu kształcenia na poziomie wyższym, który obowiązuje w Polsce[1]. Obecnie istnieje możliwość uzyskania kwalifikacji zawodowych na dwóch różnych stopniach, a tym samym konieczność przygotowania dwóch różnych prac dyplomowych.

Wspólną cechą wszystkich prac dyplomowych jest to, iż stanowią one podsumowanie całego toku studiów i warunkują nadanie uprawnień zawodowych, dlatego też należą do prac promocyjnych. Są one takim rodzajem prac akademickich, które pisane są w celu uzyskania określonego tytułu zawodowego. W związku z tym prace te zostały włączone w program kształcenia na wszystkich kierunkach studiów.

Zgodnie z zasadami opracowywania programów kształcenia napisanie pracy dyplomowej i przygotowanie się do egzaminu dyplomowego powinny być poprzedzone blokiem zajęć, zwanym

[1] Obecnie podstawę prawną konstruowania typów i kierunków studiów stanowi Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 164, poz. 1365). Ponadto Polska przystąpiła do realizacji strategii bolońskiej i innych – kolejnych polityk UE w zakresie szkolnictwa wyższego (szerzej: Mironowicz 2006, s. 45–64). Zrodziło to wiele konsekwencji w polskim systemie kształcenia, a między innymi skutkowało wprowadzeniem dwustopniowości studiów: I stopnia (licencjackie/inżynierskie) i II stopnia (magisterskie).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

(zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego – KRK) modułem zajęć, który przygotowuje do osiągnięcia tego celu. Najczęściej takie zajęcia określa się jako seminarium, które często bywa poprzedzone proseminarium, bądź jako pracownia dyplomowa, pracownia magisterska itp. Zgodnie z sugestiami Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego przygotowanie pracy dyplomowej powinno być poprzedzone przynajmniej dwoma semestrami zajęć (Kraśniewski 2011, s. 70). Zwykle przeznacza się na ten cel trzy semestry. Wskazuje to, że przygotowanie pracy dyplomowej jest efektem procesu, który trwa co najmniej rok akademicki, a najczęściej półtora roku. Skoro na napisanie pracy trzeba przeznaczyć tak dużo czasu, to można przyjąć, że zadanie to nie należy do łatwych. Cały proces powstawania pracy dyplomowej wymaga poświęcenia, a niejednokrotnie i rezygnacji z innych działań w tym czasie. Jednakże aby studenta nie zniechęcić do podejmowania takiego trudu, trzeba zaznaczyć, że zdecydowana większość seminarzystów odnosi sukces – pisze prace dyplomowe i następnie zdaje egzamin końcowy, a to jest chyba największa nagroda za trud włożony w pisanie pracy. Słowem otuchy niech będzie cytat z opracowania o podobnej tematyce autorstwa J. Polińskiego (1991, s. 64): *Czy trudno jest napisać pracę magisterską?* [...] *z pewnością nie jest to tak proste, jak wydaje się poniektórym pięknoduchom, ale w końcu i nie tak trudne, jak głoszą malkontenci. Każdy nosi w sobie iskrę geniuszu. Skoro tylu innym przed nami się udało, dlaczego akurat nam nie miałoby się udać? Musimy tę pracę wykonać i wykonamy. Wystarczy tylko chcieć, wystarczy solidnie popracować.*

Praca dyplomowa stanowi podsumowanie całego toku studiów i warunkuje uzyskanie dyplomu

Jak już podkreślono, napisanie i obrona pracy dyplomowej są warunkiem koniecznym do uzyskania dyplomu szkoły wyższej. Jednakże warto jest ją napisać dla siebie, dla własnej satysfakcji. Jak stwierdzają G. Gambarelli i Z. Łucki (1995, s. 30), *kto nie spróbuje sam przygotować pracy dyplomowej, poddać próbie swoje wiadomości, swoją fantazję i swoją miłość własną, kto nie zobaczy rezultatu swoich dwudziestu lat rozwoju intelektualnego oprawionego w okładki z napisem „praca dyplomowa", ten na zawsze pozostanie w stanie podświadomego niezadowolenia: będzie jak otwarty nawias oczekujący zamknięcia.*

Uprawnienia zawodowe

Ten otwarty nawias dotyczyć może osobistego rozwoju intelektualnego, a także drogi uzyskania kwalifikacji zawodowych. Poprzez napisanie i obronę pracy dyplomowej dokonuje

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

się zamknięcia etapu całej drogi do ich osiągnięcia. W związku z tym warto napisać pracę, bo jej użyteczność jest bardzo wysoka – daje uprawnienia zawodowe: licencjata, inżyniera lub magistra.

Wymogi stawiane pracom

W związku z tym, że mówimy o pracy promocyjnej, dającej konkretne przywileje, należałoby oczekiwać sprecyzowania wymagań stawianych takim pracom. Każdy student i promotor chciałby wiedzieć, jakie kryteria muszą spełniać poszczególne rodzaje prac. Zarówno studenci, jak i początkujący promotorzy oczekiwaliby, że określone zasady zawarte będą w aktach normatywnych dotyczących szkolnictwa wyższego. Niestety analiza takich dokumentów wskazuje, że kwestie te są w dużym stopniu nieuregulowane albo sformułowane nieprecyzyjnie. Wymogi dotyczące pracy dyplomowej nie zostały sprecyzowane w Ustawie o szkolnictwie wyższym z 1990 roku ani w jej nowelizacji z 2005 roku. Nowela wskazanego aktu prawnego zawiera wzmianki na temat pracy dyplomowej, jednakże nie dotyczą one kryteriów czy warunków uznania pracy za dyplomową. Poszukiwanie informacji na ten temat w materiałach dotyczących wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego także nie daje pożądanego efektu.

Różnice między pracami kończącymi I i II stopień studiów

Trudno znaleźć jednoznaczne regulaminowe różnice między pracami kończącymi I i II stopień studiów. Wykaz zaproponowanych cech charakteryzujących poszczególne prace dyplomowe przedstawiono w tabeli 1.

Najogólniej uznaje się, że różni je poziom trudności. W niektórych ośrodkach akademickich przyjęło się, że praca licencjacka stanowi twórczą kompilację literatury przedmiotu i dotyczy tylko teoretycznego ujęcia problemu zawartego w jej tytule. W tego rodzaju pracy nie są przeprowadzane badania empiryczne[2]. Jednak ich włączenie pozwala na pełniejsze rozpoznanie zagadnienia badawczego i zweryfikowanie w praktyce nabytej wiedzy i umiejętności. Praca magisterska powinna mieć odpowiednio wyższy poziom naukowy. Wyrażać się to może między innymi poprzez szersze i pogłębione teoretyczne opracowanie problematyki badawczej, zastosowanie bardziej rozwiniętej metodyki badań naukowych i pełniejszy przegląd litera-

[2] W przypadku kierunku gospodarka przestrzenna na Uniwersytecie Opolskim prace licencjackie i inżynierskie zawierają również empiryczny aspekt badań.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Tabela l. Cechy charakteryzujące prace dyplomowe I i II stopnia studiów

Element pracy	Prace I stopnia		Prace II stopnia (magisterska)
	licencjacka	inżynierska	
Struktura pracy	W zależności od koncepcji pracy dominuje część praktyczna albo teoretyczna. Tym samym pozostała część powinna zostać ograniczona do niezbędnego minimum stanowiącego około 1/4 pracy.	Dominuje część praktyczna, w tym projekt zagospodarowania przestrzeni. Część teoretyczna powinna być dostosowana do rozwiązywanego problemu i stanowić około (nie więcej niż) 1/4 pracy.	Część teoretyczna wstępna, stanowi około 1/3 pracy. Zawiera między innymi przegląd literatury przedmiotu, opis źródeł, zastosowane metody, narzędzia, podejścia badawcze i rozważania definicyjne, jeśli są niezbędne.
Zawartość merytoryczna	Praca powinna zawierać opis i interpretację struktury jednego zjawiska lub procesu, przy czym należy wykazać się wiedzą na temat badanego zagadnienia. Istotne jest, by wyjaśnić zależności pomiędzy badanym zagadnieniem a innymi istotnymi zjawiskami i procesami, które je kształtują i oddziałują na nie, co pośrednio stanowi przedmiot badań w pracy.	Praca powinna zawierać charakterystykę problemów w zagospodarowaniu przestrzennym badanego terenu. Identyfikując konflikty przestrzenne, należy wykazać się znajomością podejmowanych zagadnień oraz umiejętnością rozwiązywania problemów przestrzennych z uwzględnieniem specyfiki terenu, skali opracowania.	W pracy należy wykazać się pogłębioną wiedzą na temat analizowanego zagadnienia, popartą odwołaniami do literatury przedmiotu. Powinno się wyjaśniać różne relacje pomiędzy zjawiskami i/lub procesami. Należy zwrócić uwagę nie tylko na zależności między nimi, ale także na ich dynamikę.
Pytania badawcze	Co jest przedmiotem badania? Jakie jest, jak się kształtuje zjawisko lub proces? Jak można kształtować zjawisko lub proces? Jak dane zjawisko lub proces wpływa na otoczenie?	Co jest przedmiotem badania? Jak zmienić to, co jest, aby wprowadzić ład przestrzenny, zapewnić zrównoważony i wieloaspektowy rozwój?	Co i jak oddziałuje na zjawisko lub proces? Co i w jakim stopniu wpływa na zjawisko lub proces? Które zjawisko lub proces wpływa na inne zjawisko lub proces?
Hipotezy badawcze	Nie muszą być formułowane.	Nie muszą być formułowane.	Powinny zostać sformułowane.
Metody badawcze	Podstawowe, klasyczne metody badań empirycznych.	Podstawowe, klasyczne metody badań empirycznych, przy czym kluczowa jest umiejętność przeprowadzenia i wykorzystania wyników badań terenowych.	Zaawansowane i złożone metody badań i wnioskowania.
Objętość w zależności od koncepcji pracy	50–80 stron.	40–60 stron.	70–100 stron.
Bibliografia	Przynajmniej 20–30 pozycji literatury przedmiotu.	Przynajmniej 20–30 pozycji literatury przedmiotu.	Przynajmniej 30–40 pozycji literatury przedmiotu.

Źródło: opracowanie własne.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

tury oraz lepsze pod względem formalnym przygotowanie pracy.

1.2. Naukowy charakter prac dyplomowych

Praca dyplomowa powinna stanowić pracę naukową, a zatem powinna posiadać jej cechy. Konieczne wydaje się ustalenie, co oznacza naukowość pracy dyplomowej.

Praca naukowa – rzetelna, obiektywna, oparta na bezstronności badacza

Najczęściej praca naukowa rozumiana jest jako: rzetelna, obiektywna, oparta na bezstronności badacza[3]. Obiektywizm to taka cecha badania naukowego, która wykorzystuje różne perspektywy i punkty widzenia oraz uznaje możliwość wielu interpretacji. Wybrane zagadnienie należy zweryfikować z kilku względów i/lub kilkoma metodami, aby dokonać jego obiektywnej diagnozy. Z obiektywizmu wynika dojście do prawdy.

> Praca dyplomowa musi zatem w końcowym rezultacie przedstawiać prawdziwy obraz analizowanego zjawiska, stanu czy procesu.

Napisanie takiej pracy wymaga zastosowania procedur postępowania, zwanych metodami naukowymi, które umożliwiają realizację badań i muszą zostać zastosowane w pracy dyplomowej.

O badaniach można mówić w każdej sytuacji, gdy próbuje się coś zrozumieć, wyjaśnić, ustalić przyczyny i konsekwencje zdarzenia. Jednakże nie każda analiza może być nazwana naukową. W życiu codziennym często mamy do czynienia z poznaniem potocznym, a w nauce wymagane jest poznanie naukowe. Podstawą badań naukowych jest kierowanie się twierdzeniami opisanymi w teorii oraz analizą sytuacji rzeczywistych.

> Problem naukowy to swoiste pytanie, na które jeszcze nie ma w nauce odpowiedzi.

Ustalanie faktów na podstawie źródeł wiedzy i metod badawczych

Problem określa zatem zakres niewiedzy studenta, ale wymaga znacznej wiedzy, by móc go rozwiązać. Praca naukowa polega więc na ustaleniu faktów (nie poszlak, przypuszczeń...),

[3] Szeroko, interesująco i dyskusyjnie pisze na ten temat K. Szaniawski (1994).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

które nie zostały jeszcze poznane, ale możliwe jest ich ustalenie na podstawie znanych źródeł wiedzy i metod badawczych. Katalog zarówno źródeł informacji, jak i metod badawczych musi być studentowi znany, aby mógł w toku przygotowywania pracy dyplomowej rozwiązać postawiony problem. Ważne jest także, aby definiowany problem badawczy był osadzony w realnym świecie. Nie może on mieć fikcyjnego charakteru i musi uwzględniać realne uwarunkowania i okoliczności decydujące o cechach wyjaśnianych zjawisk i procesów. Pisząc pracę dyplomową, trzeba spróbować wcielić się w rolę początkującego naukowca.

Katalog cech, które charakteryzują autora pracy naukowej, to: rzetelność, odpowiedzialność, życzliwość, sprawiedliwość, tolerancja, samodzielność i lojalność, uczciwość, godność, a także wolność (Markowski 2011, s. 163–168).

Przedstawione właściwości pracy naukowej i jej autora wskazują, że napisanie pracy dyplomowej stanowi odpowiedzialne zadanie. Ponieważ jednak praca dyplomowa jest jedną z prac naukowych, będącą pierwszym „stadium" pisania, nie musi spełniać wszystkich kryteriów naukowości. W toku rozwoju naukowego istnieje możliwość napisania kilku prac, w tym licencjackiej, inżynierskiej, magisterskiej, doktorskiej, habilitacyjnej. F. Plit (2007, s. 15–16) każdą z nich określa w inny sposób: dyplomowa – samodzielna z elementami pracy naukowej, doktorska – odkrywcza, habilitacyjna – twórcza. Oznacza to, że praca dyplomowa nie musi być twórcza i odkrywcza (ale w pewnym stopniu może być). Praca twórcza zdaniem Plita to taka, która nie rozwiązuje wszystkich poruszanych w niej zagadnień, ale formułuje nowe pytania, otwiera nowe horyzonty badawcze. Praca odkrywcza bada wycinek rzeczywistości i odpowiada na konkretne pytanie, na które nikt dotychczas nie znał odpowiedzi. Natomiast praca dyplomowa musi udowodnić, że jej autor rozumie podstawowe metody naukowe typowe dla określonej dziedziny wiedzy, dyscypliny nauki i zna metody badawcze (chociaż jedną, którą wykorzystuje w praktyce), umie gromadzić, przyswajać i analizować informacje. Mając taki pakiet wiedzy i umiejętności, we współpracy z promotorem, będzie w stanie przeprowadzić badania naukowe. Badania te są jednak wycinkowe.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pracę dyplomową można określić jako swego rodzaju wstęp do badań naukowych. Student musi wyjaśnić jakieś zjawisko, wykazać związek między dwiema lub wieloma zmiennymi. Praca dyplomowa sprawdza umiejętność poszukiwania informacji, ich selekcji, weryfikowania ich wiarygodności, a także redagowania tekstu naukowego.

Znaczna część kryteriów oceny pracy, zawartych w arkuszu recenzji, dotyczy właśnie naukowości opracowania. Zdaniem E. Niedzielskiej (1993, s. 14) praca dyplomowa, jako najprostsza z prac naukowych, cechuje się przewagą praktyki nad teorią, a jej główne elementy strukturalne to: opis, analiza i ocena. Praca dyplomowa to twórcze skompilowanie wzorów literaturowych i rozwiązań praktycznych, gdzie ważna jest poprawna interpretacja zaobserwowanych prawidłowości naukowych.

1.3. Kryteria oceny prac dyplomowych

Przystępując do pisania pracy dyplomowej, warto zapoznać się z wymaganiami oraz kryteriami jej oceny. Informacje dotyczące wymogów pracy dyplomowej i jej obrony przedstawione są najczęściej w regulaminach uczelni i szkół wyższych. Są w nich określone z różnym stopniem szczegółowości zasady przygotowania i oceny prac dyplomowych[4]. Rzadko jednak odnoszą się one do merytorycznych aspektów prac dyplomowych. Ogólne wymogi, którym powinna sprostać praca dyplomowa, są znane środowisku naukowemu. Wiadomo zatem, czym się ona powinna cechować oraz jakie kryteria powinna spełniać.

[4] W przypadku Uniwersytetu Opolskiego obowiązuje Zarządzenie nr 12/2010 Rektora Uniwersytetu Opolskiego z dnia 28 kwietnia 2010 roku w sprawie zasad przygotowania prac dyplomowych (magisterskich, licencjackich i inżynierskich) w Uniwersytecie Opolskim. Wynika z niego między innymi, że warunkiem przystąpienia do egzaminu dyplomowego jest złożenie dwóch drukowanych egzemplarzy pracy dyplomowej. Dokument ten określa sposób wydrukowania i oprawy introligatorskiej, odwołuje się do zasad edycji pracy, formuły strony tytułowej, streszczenia w języku obcym, oświadczenia o samodzielnym wykonaniu pracy, konsekwencji stwierdzenia plagiatu. Kwestie te nie dotyczą merytorycznej zawartości opracowania. W tym zakresie paragraf 4 Zarządzenia mówi, że szczegółowe wymagania dotyczące formy, układu, treści, minimalnej i maksymalnej liczby stron, zawartości prac dyplomowych, przy uwzględnieniu specyfiki kształcenia na danym kierunku studiów, może ustalić rada wydziału.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Kryteria oceny – aspekty podlegające recenzji

Wymagania w odniesieniu do prac dyplomowych określają kryteria jej oceny, czyli aspekty podlegające recenzji.

W pracy dyplomowej ocenie podlegają: zgodność treści pracy z jej tematem, poprawność układu i struktury pracy, wartość merytoryczna opracowania, nowatorskość ujęcia badawczego, dobór i wykorzystanie źródeł informacji, formalna strona pracy, kryteria dodatkowe.

W arkuszu recenzji pracy dyplomowej – każdego z omawianych rodzajów – uwzględnione są następujące kryteria:

– zgodność treści pracy z jej tematem;

– poprawność układu i struktury pracy;

– wartość merytoryczna opracowania, czyli ważność, aktualność podejmowanego zagadnienia, jego zgodność z zakresem badawczym gospodarki przestrzennej, umiejętność doboru i zastosowania metod badawczych, stopień realizacji celów pracy, weryfikacji hipotez badawczych;

– nowatorskość ujęcia badawczego (nie jest to kryterium bezwzględnie konieczne[5]);

– dobór i wykorzystanie źródeł informacji (zarówno literaturowych, jak i empirycznych);

– formalna strona pracy – kwestie związane z jej edycją;

– sposób wykorzystania pracy – poprzez ocenę walorów poznawczych, metodologicznych i aplikacyjnych opracowania;

– kryteria dodatkowe – recenzent może wydać pozytywną lub negatywną opinię o kwestii niewskazanej w formularzu recenzji (np. sposób prezentacji wyników badań, ocena przydatności materiału ilustracyjnego itp.).

W przypadku projektów inżynierskich dodatkowo ocenie podlega jej część graficzna. Oceniana jest jej wartość merytoryczna, poprawność formalna, estetyka i kompozycja map oraz powiązanie części graficznej z tekstową.

[5] Jednak starania o oryginalność pracy, pewne „świeże" lub wręcz innowacyjne (przy zachowaniu pozostałych kryteriów na wysokim poziomie) podejście do badań i analizy na pewno zostaną dostrzeżone i pozytywnie ocenione zarówno przez promotora, jak i recenzentów pracy. Może to także skutkować dodatkowymi profitami, na przykład w postaci publikacji pracy czy rozpowszechnienia jej wśród określonych odbiorców (np. potencjalnych pracodawców, władz samorządowych, instytucji czy ośrodków naukowo-badawczych).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Wymienione kryteria oceny pracy dyplomowej wskazują, że stawiane są jej określone wymogi. Ocena pracy wiąże się z wymaganiami zarówno merytorycznymi, jak i formalnymi. Istotną rolę odgrywa podejmowana problematyka pracy wpisująca się w zakres badawczy gospodarki przestrzennej. Jeśli praca dyplomowa stanowi podsumowanie całego okresu studiów, to jej autor powinien wykazać się nabytą w toku studiów znajomością problemów, metod badawczych typowych dla dyscypliny naukowej, której dotyczy kierunek studiów.

1.4. Korzyści z przygotowania dobrej pracy dyplomowej

Ukończenie studiów i uzyskanie dyplomu wiąże się z koniecznością napisania pracy dyplomowej. Jak stwierdza J. Szczepański (1981), takim osobom, które nie napisały pracy, grozi tzw. wykształcenie pozorne. Oznacza ono, że choć student uzyskał absolutorium, to jednak nie potrafi rozwiązywać zagadnień praktycznych ani nie posiada kultury ogólnej, której oczekuje się od ludzi z dyplomem szkoły wyższej. Napisanie pracy skutkuje pozytywnymi konsekwencjami, które wynikają z funkcji, jakie w procesie edukacji pełnią prace dyplomowe. Wyróżnia się cztery podstawowe funkcje prac dyplomowych (Jura, Roszczypała 2000, s. 9):

Funkcje prac dyplomowych w procesie edukacji

– poznawczą – wzbogacającą wiedzę szczegółową związaną z tematem pracy;

– weryfikacyjną – potwierdzającą poziom opanowania wiedzy i umiejętności przewidzianych programem studiów;

– kształcącą – rozwijającą umiejętności samodzielnego rozwiązywania problemu wynikającego z tematu pracy i przedstawienia tego rozwiązywania w formie poprawnego opracowania pisemnego;

– potwierdzającą umiejętność stosowania metodologii naukowej.

Napisanie i obrona pracy a rozwój osobisty

Napisanie i obrona pracy dyplomowej wpływają przede wszystkim na rozwój osobisty. Im bardziej student będzie się starał, im więcej włoży wysiłku w przygotowanie pracy, w tym większym stopniu odczuje oddziaływanie wymienionych funkcji. Pogłębi i uszczegółowi swoją wiedzę, zweryfikuje umiejętność jej zastosowania w praktyce, poprawi zdolności logicznego myślenia i poszerzy horyzonty myślowe. Przygotowując dobrą pracę, każdą z tych umiejętności wykształci na wyższym pozio-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

mie, zatem dzięki przygotowaniu pracy o wysokiej jakości wzrastać powinna samoocena autora. Należycie wykonane zadanie pozwala osiągnąć satysfakcję, umocnić i pogłębić wiarę w siebie oraz swoje możliwości. Takie korzyści można potraktować jako „dobrą szkołę" przed rozpoczęciem kariery zawodowej.

Końcowa ocena studiów i świadectwo o autorze

Napisanie pracy dyplomowej jest konieczne i warto się postarać, aby praca ta była co najmniej „dobra". W pragmatycznym sensie ocena z pracy wpływa na końcową ocenę studiów, którą wpisuje się do dyplomu, ale wystawi ona także świadectwo o autorze i promotorze. Pracę dyplomową przeczyta z pewnością kilka osób: autor, promotor, recenzent, ktoś bliski autorowi – jeśli będzie chciał być pomocny w adiustacji tekstu. Osobami, które zapoznają się z pracą, będą także przewodniczący komisji egzaminacyjnej oraz pozostali jej członkowie. Z pracą części studentów – absolwentów zapoznają się także inne osoby: członkowie komisji akredytacyjnej, być może przyszły pracodawca, być może koledzy i koleżanki promotora, którzy zaczynają swoją pracę w tym charakterze i będą chcieli skorzystać ze wzorca, być może także inni młodsi studenci, którym promotor pokaże dobre i złe przykłady prac dyplomowych. Przeczytać ją może także każdy, komu autor ją udostępni. Istnieje więc szansa na to, że z pracą zapozna się szersze grono odbiorców i choćby dlatego warto postarać się o jej dobrą jakość.

Zgłaszanie prac dyplomowych do konkursów

Porządna praca dyplomowa może zostać także zgłoszona do różnorodnych konkursów na „naj..." pracę dyplomową. Takie konkursy dotyczące prac z gospodarki przestrzennej ogłaszają: Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Izba Urbanistów, Towarzystwo Urbanistów Polskich, jak również wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast oraz marszałkowie województw. Promotor dumny ze swojego podopiecznego z pewnością będzie chciał się pochwalić jego osiągnięciami, bo to przecież także jego sukces.

Publikacja prac dyplomowych – osobista satysfakcja i większe szanse na rynku pracy

Ponadto promotor może zaproponować opublikowanie pracy dyplomowej – oczywiście po jej skróceniu i dostosowaniu do wymogów stawianych przez redakcje odpowiednich czasopism. Obecnie przepisy stanowią, że każda praca może zostać opublikowana przez uczelnię, albowiem to ona, w pewnym sensie, jest właścicielem pracy. Zatem uczelni przysługuje pierwszeństwo w publikowaniu pracy dyplomowej studenta, ale jeżeli uczelnia nie opublikowała pracy dyplomowej w ciągu sześciu miesięcy od jej obrony, to autor może ją opublikować, chyba że praca dyplomowa jest częścią utworu zbiorowego (Obwieszcze-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

nie..., Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. Nr 24, poz. 83, art. 15a). Być może fakt opublikowania pracy (jako autorskiej lub współautorskiej z promotorem) w publikacji naukowej zapewni – oprócz osobistej satysfakcji – większe szanse na rynku pracy (Gambarelli, Łucki 1995, s. 28–29) – przecież żyjemy w czasach gospodarki opartej na wiedzy.

Praca dyplomowa przyczynkiem do współpracy autora z uczelnią

Napisanie i obrona dobrej pracy dyplomowej mogą stać się przyczynkiem do nawiązania współpracy między autorem i uczelnią. Współcześnie wyzwaniem dla polskiego szkolnictwa wyższego jest komercjalizacja wyników badań. Jednym z czynników ułatwiających ten proces jest utrzymywanie stałych kontaktów uczelni ze swoimi absolwentami. Absolwent, który jest zapamiętany pozytywnie, ma większe szanse, by stać się współpracownikiem uczelni w procesie komercjalizacji wyników badań, nawet innych niż jego własne. Współpraca uczelni z absolwentami – biznesmenami czy samorządowcami – daje większą gwarancję na wzmocnienie relacji między nauką a praktyką, gdyż obie strony będą zawierały umowę z partnerami, których znają. W wielu krajach system współpracy i budowanie więzi między uczelnią a absolwentem jest jednym z priorytetowych zadań (Szafarski 2010). Często powołane są do tego celu zespoły wyspecjalizowanych pracowników. W Polsce od kilku lat proces ten jest kształtowany, systematycznie podejmowane są starania, aby system ten funkcjonował sprawnie[6].

Konkludując: napisanie dobrej pracy dyplomowej może skutkować:
– wzrostem samooceny i wiary we własne umiejętności;
– otrzymaniem nagrody od instytucji zewnętrznej lub nominacją do takiej nagrody, co też jest sukcesem;
– lepszym wejściem na rynek pracy;
– zapoczątkowaniem rozwoju naukowego;
– nawiązaniem trwałej współpracy z uczelnią.

[6] Coraz powszechniejsze na polskim rynku stają się spółki *spin-off* i *spin-out*. Pierwsze z nich powstają w ramach uczelni lub we współpracy z nią, a produkty są kształtowane na podstawie dokonań naukowych, w tym nowej technologii, idei czy wynalazku. Spółki *spin-out* to nowe firmy, które pozostają powiązane z macierzystą jednostką naukową. W każdej z takich spółek łatwiej znaleźć pracę – lub ją założyć, gdy jest się autorem dobrej pracy dyplomowej.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Nie każdy autor dobrej pracy doświadczy wszystkich wymienionych pozytywnych rezultatów, ale każdy zbuduje szacunek i uznanie dla swojej osoby. Warto włożyć trochę wysiłku, aby cieszyć się tym sukcesem.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

2. Przesłanki wyboru zagadnienia badawczego i promotora

2.1. Indywidualne możliwości dyplomanta

W poprzednim rozdziale sugerowano, że warto napisać pracę o wysokim poziomie. Ale przede wszystkim ważne jest, aby ten poziom był dostosowany do możliwości i chęci piszącego – choć oczywiście możliwości są lepszym wyznacznikiem osiągalnego poziomu. Toteż każdy student powinien napisać pracę dyplomową na miarę własnych możliwości. Istotne przy wyborze tematu pracy jest uświadomienie sobie, dlaczego i w jakich warunkach praca będzie przygotowywana.

Praca dyplomowa na miarę własnych możliwości

Na pytanie *dlaczego?* można sobie odpowiedzieć: *ponieważ muszę* lub *ponieważ chcę*. Każdy z tych powodów, choć skrajnie różnych, jest prawidłowy i doprowadza do ukończenia studiów.

Jednak student, który tylko musi napisać pracę, nie powinien stawiać sobie zbyt ambitnych celów badawczych, wybierać trudno dostępnych dla analizy obszarów badawczych. Zadaniem studenta, który przejawia taką postawę, jest wybór zagadnienia nietrudnego, ale oczywiście odpowiadającego wymogom merytorycznym i metodologicznym pracy dyplomowej. Student, który bardzo *chce* napisać pracę, z reguły poszukuje ambitnego i oryginalnego problemu badawczego. Ważne w tym przypadku jest, aby rozważyć wszelkie możliwości rozwiązywania problemu badawczego. Przyjęcie zbyt trudnego zagadnienia może w efekcie uniemożliwić jego zrealizowanie. Literatura przedmiotu i praktyka wskazują na kilka różnych motywów wyboru tematu pracy dyplomowej. Każdy z tych motywów jest

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

dobry, pod warunkiem że student jest go świadomy. Wśród najczęstszych motywów Plit (2007, s. 18–22) wyróżnia:

– pragmatyczne podejście;
– ambitne podejście;
– względy osobiste;
– pasję i osobiste zaangażowanie.

Pragmatyczne a ambitne podejście

Pragmatyczne i ambitne podejścia wiążą się z postawami studentów, wyrażającymi się poprzez *przymus* oraz *chęć*. W pierwszym przypadku student chce szybko i bezproblemowo napisać pracę, a w drugim przypadku – student chce napisać pracę, która na przykład otworzy mu drzwi do kariery zawodowej i/lub naukowej. Każdy ze studentów – i ten, który *chce* napisać pracę, i ten, który *musi* – powinien w wyborze zagadnienia badawczego konsultować się z promotorem, aby jego praca spełniała odpowiednie kryteria i była możliwa do realizacji.

Względy osobiste jako motywy wyboru tematu

Względy osobiste jako motywy wyboru tematu wiążą się z sympatiami i antypatiami wobec kolegów i koleżanek oraz potencjalnego promotora. Często to koleżeństwo i przyjaźń decydują, że studenci wybierają wspólnego promotora i wspólnie uczestniczą w seminarium. Na drugi plan schodzi w tym przypadku wybór zagadnienia i tematu pracy, a ważne jest, że współpracuje się z kimś zaprzyjaźnionym. Nie odgrywa większej roli problem do rozwiązania, najistotniejsze staje się to, aby rozwiązać go w dobrym towarzystwie. Przebywanie w zaufanym środowisku, również w pracy, daje najczęściej dobre rezultaty. Dodatkowym aspektem takiej sytuacji może być podobieństwo tematu – ale to może rodzić pozytywne i negatywne konsekwencje. W przypadku przygotowywania projektów inżynierskich w ramach pracy dyplomowej dopuszczalna jest praca grupowa. W takich sytuacjach warto zbudować grupę opartą na wzajemnym zaufaniu, wspólnych zainteresowaniach naukowych, gdzie każdy odpowiedzialnie spełnia swoją rolę.

Pasja i osobiste zaangażowanie – kolejne motywy pisania pracy

Pasja i osobiste zaangażowanie jako kolejne motywy pisania pracy wiążą się z wyborem w pierwszej kolejności tematu, a następnie promotora i grupy seminaryjnej. Często wybór tematu wynika z fascynacji jakimś obszarem lub zagadnieniem. Zasadniczo można wyjść z dwóch punktów: zastanowić się, jaki interesuje nas problem, i w związku z nim wybrać obszar badawczy lub odwrotnie – wybrać obszar badawczy i zastanowić się, jaki problem można badać w jego zasięgu. Może to być na przykład chęć poprawy określonego (dysfunkcyjnego) zjawiska – w wymiarze lokalnym, regionalnym czy krajowym (np. dostęp-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

ność komunikacyjna, aktywność inwestycyjna, jakość życia). Inna sytuacja dotyczy zainteresowania określonym obszarem, na przykład gminą, regionem, a wówczas problem badany w tej gminie czy tym regionie staje się drugorzędny. Najkorzystniejsza sytuacja występuje wtedy, gdy student interesuje się określonym problemem badawczym na określonym obszarze. Wówczas praca będzie dostarczała najwięcej satysfakcji z prowadzonych badań. Można zatem przyjąć, że najważniejszym motywem powinna być ciekawość naukowa. Dlatego zadaniem studenta przystępującego do napisania pracy dyplomowej jest uświadomić sobie, które zagadnienia i metody pracy mogłyby sprawiać mu największą przyjemność i pobudzałyby chęć rozwiązania danego problemu.

Stosunek do poznawanej wiedzy i nabywanych umiejętności wyrazem zainteresowań naukowych

Z pewnością każdy student w toku studiów doświadczył kilku różnych doznań, w tym zainteresowania i przyjemności, ale także znudzenia, frustracji i niezrozumienia. Jest to dość typowe, gdyż w różnorodności postaw i potrzeb ludzkich kryją się różne zainteresowania. Bardzo dobrym przykładem na uświadomienie sobie własnych zainteresowań naukowych jest nie tylko ocena uzyskana z przedmiotu, ale przede wszystkim stosunek do poznawanej wiedzy i nabywanych umiejętności. Warto rozważyć, w zakresie jakich zagadnień niemal samoistnie rodziły się pytania, na przykład: *Dlaczego tak jest? Od czego to zależy? Jakie będzie powodowało efekty?* – i czy pojawiała się wówczas chęć pogłębiania wiedzy na dany temat.

Niezaspokojona ciekawość dowodzi tego, że pisanie pracy na taki temat będzie dostarczało wiele przyjemności – a o to trzeba zadbać. Pisanie pracy nie powinno wiązać się z cierpieniem, bo owocem takiego stanu nie będzie nic dobrego. Przy wyborze tematu warto kierować się więc przede wszystkim swoimi upodobaniami.

Przy braku pomysłu na pracę można przejrzeć tematy prac dotychczas napisanych na studiowanym kierunku – może coś wyda się interesujące i inspirujące. Ostatecznie można w pierwszej kolejności wybrać promotora i poprosić go o podpowiedź w zakresie wyboru tematu pracy – ale nie jest to postawa zachęcająca do dalszej pracy pod opieką naukową promotora, który nawet w tym zakresie musi decydować za studenta.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

2.2. Formalne uwarunkowania wyboru zagadnienia badawczego

Czynniki decydujące o możliwości rozwiązania problemu badawczego

Niezależnie od uwarunkowań osobowościowych dyplomanta istnieją dodatkowe czynniki, które w dużym stopniu decydują o możliwości rozwiązania przyjętego problemu badawczego. Należą do nich między innymi: dostępność literatury przedmiotu i informacji źródłowych, znajomość lub możliwość inwentaryzacji terenu, a także koszty przygotowania pracy.

Dostępność literatury przedmiotu

Nawet w sytuacji, kiedy określony zostanie interesujący dyplomanta temat pracy, warto zrewidować dostępność literatury przedmiotu[1]. Jest to konieczne, gdyż aby spełnić kryteria pracy naukowej, a jako taką traktuje się przecież pracę dyplomową, należy osadzić wybrany problem w nurcie badawczym gospodarki przestrzennej. W tym celu należy wykazać się znajomością głównych nurtów badawczych dotyczących wybranego zagadnienia. Znajomość literatury przedmiotu pozwoli wykonać to zadanie, umożliwia bowiem poznanie różnych kontekstów badawczych dotyczących wybranego zagadnienia, a przede wszystkim daje podstawy do przyjęcia własnej koncepcji badań. Brak literatury przedmiotu lub bardzo trudny dostęp do niej może uniemożliwić zrealizowanie celów i założeń pracy.

Dostępność informacji źródłowych

Innym ważnym czynnikiem, który również wpływa na rozwiązanie założonego problemu badawczego, jest dostępność informacji źródłowych. Niejednokrotnie studentom wydaje się, że wszelkie potrzebne informacje „gdzieś" są, że wszystkie są upublicznione i nieodpłatne. Jednak jest to bardzo mylne założenie – bardzo często te najbardziej wartościowe informacje są trudno dostępne. Można, a nawet trzeba wówczas się ratować, prowadząc badania bezpośrednie, czyli przeprowadzać inwentaryzację, wywiady, ankiety czy pomiary terenowe. Należy jednak pamiętać, że to również nie zawsze gwarantuje skompletowanie pełnego potrzebnego do napisania pracy zbioru informacji. Bezpośrednie metody gromadzenia danych są najczęściej bardziej kosztochłonne (względy ekonomiczne mogą uniemożliwić ich zebranie) i czasochłonne (braknie czasu na ich weryfikację i dalsze wykorzystanie w analizach). Zatem jeśli temat zostanie określony, to warto się zastanowić, czy ist-

[1] Jej poszukiwania i weryfikację opisano w rozdziale 6.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

nieją i są dostępne informacje niezbędne do jego opracowania. Warto zrobić tak zwane rozpoznanie pilotażowe zakresu dostępnych danych w znanych wtórnych źródłach informacji, ocenić własne możliwości prowadzenia badań bezpośrednich, a także zalecane są konsultacje z promotorem.

Znajomość terenu lub wiedza o badanym terenie i możliwości jego poznawania

W przypadku prac dyplomowych z gospodarki przestrzennej zawsze analizowana jest przestrzeń, zatem istotną rolę odgrywa znajomość badanego terenu. Często takimi obszarami są miasta, gminy, wsie, dzielnice miast, określone obszary funkcjonalne, na przykład ulice, skwery, place w strukturze przestrzennej osiedli ludzkich, a także powiaty, województwa i kraj. Doświadczenie pokazuje, że najlepiej pisać pracę o takich miejscach, które znane są autorowi. Zasób własnych informacji o terenie jest wręcz nieoceniony przy wyjaśnianiu różnych zjawisk i procesów w nim występujących. Oczywiście informacje własne nie są wystarczające i muszą być pogłębiane, ale ułatwiają kompilację i wykorzystanie nowych informacji. Można także pisać pracę na temat obszarów, które są autorowi słabo znane, ale niejednokrotnie pociąga to za sobą różne problemy. Warto w takim przypadku wybrać obszar, do którego będzie można w toku pisania pracy dotrzeć. Jeśli ktoś mieszka w województwie opolskim, a chce badać stan zagospodarowania przestrzennego obszarów górskich w kontekście możliwości rozwoju funkcji turystycznej, to lepiej wybrać jako obszar badawczy Góry Opawskie niż Tatry, Bieszczady czy Kaukaz. Jeśli zadaniem badawczym studenta z Opola w podejmowanej pracy jest zagospodarowanie reprezentacyjnego placu jakiegoś miasta w celu poprawy jakości życia jego mieszkańców, to lepiej wybrać opolski Rynek czy plac Kopernika niż Rynek Wrocławia, plac Konstytucji w Warszawie czy plac św. Piotra w Rzymie. Dlaczego? Dlatego, że na ogół w pracach z zakresu gospodarki przestrzennej wymagane jest przeprowadzenie cząstkowych badań bezpośrednich. Prace często muszą być ilustrowane, a to wywołuje konieczność przebywania na badanych obszarach. Obszar badawczy słabo znany autorowi pracy i/lub położony daleko od miejsca jego zamieszkania wpłynie na kosztochłonność i czasochłonność prowadzonych badań. Można oczywiście decydować się na wybór takich miejsc, ale trzeba w takim wypadku rozważyć i racjonalnie ocenić możliwość zdobycia potrzebnych danych na ich temat.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

2.3. Obowiązki dyplomanta

W procesie pisania pracy największą rolę odgrywają dwie osoby: autor – czyli student i promotor – czyli pracownik naukowo-dydaktyczny. Każda z tych osób pełni inną rolę, stosowną do swoich kompetencji, a razem tworzą uzupełniający się tandem. Rolą promotora jest kierowanie zespołem, ale nawet najlepszy kierownik nic nie zdziała, jeśli nie ma sprawnie funkcjonującej załogi.

Napisanie pracy poprawnej merytorycznie i formalnie

Podstawowy obowiązek dyplomanta to napisanie pracy. Jednak trzeba pamiętać, że aby została ona dopuszczona do obrony, musi spełniać wymogi pracy dyplomowej. Powinna być poprawna pod względem merytorycznym i formalnym. Jest to zadanie wieloetapowe i wymaga od studenta wykonania wielu czynności.

Do zadań dyplomanta należą w szczególności:
– wybór promotora i zagadnienia badawczego;
– przygotowanie koncepcji pracy;
– wybór, studiowanie i analiza literatury przedmiotu;
– wybór metody badawczej – wraz z uzasadnieniem jej wyboru;
– gromadzenie, weryfikacja i opracowanie materiału źródłowego;
– przeprowadzenie badań;
– identyfikacja prawidłowości i relacji zachodzących na obszarze badań;
– prawidłowe wyciąganie wniosków oraz przeprowadzanie logicznego toku myślenia;
– redakcja tekstu naukowego;
– zadbanie o formalne aspekty pracy dyplomowej.

Organizacja pracy

Wymienione obowiązki studenta realizowane są poprzez pracę samodzielną, uczestnictwo w seminariach i indywidualnych konsultacjach z promotorem. Ważnym zadaniem studenta jest więc zorganizowanie pracy własnej i zadbanie o właściwe relacje z promotorem.

Koncentracja i zainteresowanie

Od pierwszych spotkań w ramach seminarium dyplomowego należy wykazywać koncentrację i zainteresowanie. Warto, dla własnej korzyści, skrupulatnie notować informacje i uwagi przekazywane przez promotora.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Jakość pracy oddawanej promotorowi

Oddając promotorowi pracę, trzeba zadbać o to, aby spełniała ona wyznaczone przez niego kryteria, czyli była przygotowana z zachowaniem zasad stosownych dla pracy dyplomowej. Promotor powinien zapoznać się z pracą dyplomanta i dlatego nie należy tego utrudniać poprzez ignorowanie ustalonych zasad (np. redakcji tekstu). Niestety w takiej sytuacji będzie się skupiał w większym stopniu na względach redakcyjnych, a nie merytorycznych. Warto pamiętać, że tekst napisany złą polszczyzną i/bądź niestarannie bardzo męczy, a zatem może to rzutować na ostateczną ocenę.

Harmonogram spotkań z promotorem

Czas pracy z promotorem należy dostosować do wspólnie ustalonego harmonogramu spotkań. Każdy z promotorów ma swój system pracy, który przecież się sprawdza, bo prace napisała pod jego kierunkiem nie jedna osoba. Należy zatem zaufać swojemu promotorowi i nie próbować go zaskakiwać innym rytmem spotkań czy form kontaktu. W wyjątkowych przypadkach można z promotorem omówić możliwości indywidualnego kontaktu i jeśli argumenty będą rzeczowe, to kontakt taki będzie możliwy.

Przygotowanie do spotkania z promotorem

Jeśli w trakcie pisania pracy pojawią się problemy, wątpliwości, które powinno się wyjaśnić z promotorem, to wskazane jest umówienie się na spotkanie i rzetelne do niego przygotowanie. Dobrym i sprawdzonym sposobem jest przeanalizowanie wszystkich nurtujących problemów i zapisanie ich na kartce – estetycznie, nie jako brudnopis. Nie jest wskazane przychodzenie do promotora z każdym drobiazgiem wtedy, kiedy ma się czas. Promotor jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym i poza tym, że wspiera dyplomantów w tworzeniu prac, prowadzi zajęcia, pisze prace naukowe oraz je recenzuje, uczestniczy w konferencjach bądź je organizuje i nie o każdej porze będzie miał czas dla dyplomanta.

Respektowanie wskazówek promotora

Niezwykle ważną rolę w stosunkach z promotorem odgrywa to, aby respektować jego wskazówki (oczywiście uprzednio należy je wspólnie omówić). Jeśli na spotkaniu z opiekunem pracy padły konkretne uwagi i zalecenia, to należy się do nich zastosować. Przedłożenie promotorowi pracy bądź jej fragmentu bez naniesionych korekt sugerowanych przez niego może utrudnić dalszą współpracę. Opiekun będzie miał – i słusznie – poczucie zmarnowanego czasu i nie jest pewne, czy następnym razem potraktuje takiego studenta poważnie, z należytą uwagą i opieką.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Potakiwanie na spotkaniach z promotorem nie dowodzi zaangażowania i odpowiedzialności – pożądana jest konstruktywna dyskusja i praktyczne zastosowanie w pisaniu pracy wspólnie wypracowanych z promotorem koncepcji czy sugestii, wynikających z jego wiedzy i doświadczenia.

Podsumowując: zadania dyplomanta sprowadzają się do kilku aspektów. Podstawowym jest nabycie i wdrożenie umiejętności prowadzenia badań naukowych oraz redakcji tekstu naukowego. Jednakże równolegle student musi potrafić optymalnie zorganizować pracę własną oraz zadbać o skuteczną współpracę z promotorem.

2.4. Kompetencje promotora

Katalog obowiązków i zachowań studenta jest dość obszerny i niezwykle istotny w toku przygotowywania pracy. Jednakże wsparciem w tym zadaniu jest promotor.

W Ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym (art. 111, par. 1, pkt 1) określono, że *zadaniem pracownika naukowo-dydaktycznego jest nadzorowanie pisanych przez studentów prac [...] dyplomowych pod względem merytorycznym i metodycznym*.

Odpowiedzialność i pomoc promotora

Zatem każdy promotor, który przyjął na siebie obowiązek opiekuna (kierownika) naukowego, jest zobowiązany do opieki naukowej nad powstającą pracą. Promotor odpowiada za poziom merytoryczny i metodologiczny pracy. Nie oznacza to, że jeśli student nie potrafi pracy napisać, a ma przyporządkowanego czy wybranego promotora, to ten musi za niego wykonać to zadanie. Promotor powinien studenta inspirować, a nie dawać mu gotowe rozwiązania. Struktura pracy i kolejne etapy jej tworzenia powinny powstawać pod kierunkiem i opieką merytoryczną promotora, ale nie powinny być całkowicie przez niego definiowane.

Zadaniem promotora jest konsultowanie poczynań studenta, wskazywanie mu drogi dojścia do celu. Pełni on rolę eksperta – doradcy. W zakresie opieki metodycznej promotor powinien pomóc studentowi:
- ustalić obszar rozważań;
- określić zakres i metody badań;
- opracować plan badań i plan pracy.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Powinien także wyjaśnić, na czym polega interpretacja i objaśnianie uzyskanych wyników badawczych, a na czym wnioskowanie.

Pomoc merytoryczna dotyczy wskazania literatury, oceny poprawności prowadzonych rozważań, uogólnień i wniosków. Dodatkowo promotor wspiera i kontroluje studenta w zakresie redakcji tekstu, w zakresie wymogów stylu pracy naukowej, czytelności i komunikatywności przekazu oraz poprawności językowej pracy.

Promotor powinien zadbać o to, aby student wybrał właściwy problem badawczy, umiejętnie sformułował tytuł pracy, tak aby praca była możliwa do wykonania w czasie ustalonym na jej zrealizowanie. Studenci często nie zdają sobie sprawy z trudności, jakie mogą wystąpić – a promotor powinien to wiedzieć. Trudności mogą dotyczyć braku dostępnej literatury przedmiotu, jak również braku, kosztochłonności lub czasochłonności zbierania informacji.

Współpraca promotora i studenta

Z powyższych rozważań jasno wynika, że autor z promotorem muszą współpracować, aby powstała praca, która zostanie dopuszczona do obrony. Dobrym obyczajem na studiach wyższych jest umożliwienie studentowi wyboru promotora. Zdarza się, że promotor jest narzucony, ale z różnych względów nie stanowi to dobrej praktyki, dlatego każdy student mający możliwość samodzielnego podjęcia decyzji o wyborze promotora powinien to uszanować i podejść do tej kwestii rzeczowo i pragmatycznie.

2.5. Wybór promotora

Zainteresowania badawcze własne i promotora

Kluczową zasadą wyboru promotora powinny być zainteresowania badawcze, zarówno swoje, jak i promotora. Istotne znaczenie ma to, aby te zainteresowania się pokrywały. W pierwszej kolejności trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie: *O czym chciałbym pisać pracę dyplomową?*, a następnie: *Kto z pracowników naukowych mógłby mi w tym pomóc?* Każdy pracownik naukowy specjalizuje się w określonej dziedzinie, co oznacza, że ma duży zasób wiedzy i umiejętności w tym zakresie – większy niż inni jego współpracownicy, którzy zapewne są specjalistami w innej dziedzinie. Specjalista w określonej dyscyplinie czy dziedzinie nauki ma z reguły największy zbiór bibliografii na dany temat, zawsze będzie służył w tym zakresie podpowie-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

dzią. Zwykle śledzi bieżące informacje dotyczące badanej przez niego rzeczywistości – stąd będzie służył bezcenną radą w doborze metod badawczych, szukaniu i weryfikacji materiału źródłowego. Dlatego nie jest odpowiedzialny taki promotor, który decyduje się na opiekę merytoryczną i metodologiczną nad pracą dyplomową o temacie, w którego zakresie nigdy nie prowadził badań[2]. Pojawia się kluczowe pytanie, a mianowicie: W jaki sposób można poznać, jakie są specjalizacje naukowe potencjalnych promotorów? Można je sprawdzić różnymi drogami. Takimi wyznacznikami są zajęcia prowadzone przez promotora, wykaz jego publikacji, charakterystyka rozwoju zawodowego. Informacje o każdym z tych aspektów są dostępne na stronach internetowych uczelni, gdzie podawane informacje dotyczą pracy naukowo-dydaktycznej, z której wynika, czym naukowo zajmuje się dany pracownik. Pomocny okaże się oczywiście bezpośredni kontakt studenta z pracownikiem naukowym, potencjalnym promotorem. Najprostszym sposobem jest uczestnictwo w zajęciach prowadzonych przez potencjalnego opiekuna. Niestety, ze względów obiektywnych, nie zawsze można skorzystać z tego rozwiązania. Student, uczestnicząc w wykładach czy innych formach zajęć, ma szansę zapoznać się z profilem naukowym promotora. Dobrym obyczajem[3] jest spotkanie studentów z potencjalnymi promotorami, organizowane zazwyczaj przez starostę i opiekuna roku oraz pracownika dziekanatu. Na takim spotkaniu prezentowane są sylwetki naukowe potencjalnych promotorów, a studenci mają także szansę na zadanie każdemu z nich nurtujących ich pytań. Jeśli takie drogi rozpoznania zainteresowań naukowych okażą się niemożliwe, pozostaje tylko umówić się na spotkanie z osobą, którą student chce wybrać na promotora.

Specjalizacja naukowa promotora

Plotki i obiegowe opinie o promotorach

Nie powinno się przy wyborze promotora kierować plotkami i obiegowymi opiniami. Oczywiście wszyscy jesteśmy świadomi, że studenci przekazują sobie informacje o promotorze, ale

[2] Trudno oczekiwać, aby pracownik nauki, specjalizujący się na przykład w gospodarce regionalnej, był dobrym promotorem pracy dotyczącej wpływu gospodarki komunalnej na jakość życia mieszkańców strefy podmiejskiej czy uwarunkowań rozwoju turystyki w przestrzeni publicznej miasta lub aby specjalista z zakresu gospodarki komunalnej prowadził pracę na temat uwarunkowań rozwoju klastra przemysłu meblarskiego w przestrzeni regionalnej bądź roli jednostek badawczo-rozwojowych w kształtowaniu kapitału społecznego i ludzkiego.

[3] Stosowanym na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Opolskiego.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

trzeba znać motywy, jakimi się kierują w wypowiadanych sądach i ocenach. Przecież student, który musiał swoją pracę wielokrotnie poprawiać, może powiedzieć, że 1. Promotor jest nieżyciowy, uciążliwy, nudny i czepialski lub 2. Promotor jest rzetelny, szczegółowo sprawdza przedkładaną mu pracę i wnosi, choć liczne, to jednak pomocne poprawki.

Ważne w ocenie promotora jest jego zaangażowanie – promotorowi też powinno zależeć na tym, aby student napisał i obronił pracę, i to w dobrym stylu.

Zaangażowanie promotora

Nie ma nic gorszego niż promotor, który nie ma czasu, chęci, a w ogóle to student zawraca mu głowę i przeszkadza w ważnych sprawach. Taki promotor na ogół nie będzie dążył do systematycznych spotkań, sprawdzania pracy i zaznaczania w jej treści błędów. Rzadko bywa, aby student rozpoczynający pisanie pracy dyplomowej nawet po przeczytaniu kilku poradników robił to na tyle dobrze, aby jego sprawdzona praca była czysta i nie zawierała uwag. Taki opiekun, choć bezproblemowy, nie zapewni studentowi jakości pracy i w rzeczywistości nie wypełni swoich obowiązków. Konsekwencją może być napisanie pracy niespełniającej wymagań, co ostatecznie może skutkować niedopuszczeniem jej do obrony bądź uzyskaniem niskiej oceny z pracy dyplomowej.

Opinie o promotorze trzeba zweryfikować przez postawę i osobowość opiniującego. Zasięgając opinii na temat potencjalnych promotorów, warto się kierować zasadą, aby oceniający mówił o własnym promotorze – wówczas można samodzielnie ocenić, czy zachowania promotora opisywane przez seminarzystę są odpowiednie, czy nie. Nie należy zasięgać opinii od studentów, którzy z danym promotorem nie współpracowali, lecz słyszeli od innych, że... To nie są rzetelne i wiarygodne opinie, to jest po prostu plotkarstwo, które w gruncie rzeczy nie przystoi osobie legitymującej się wykształceniem wyższym.

Reasumując: wybierając promotora, warto kierować się jego zainteresowaniami naukowymi, a także, o ile to możliwe, oceną jego dotychczasowej pracy.

Promotor kompetentny i obowiązkowy zapewni niezbędne wsparcie i inspiracje w przygotowaniu pracy i wówczas można liczyć na jego realną pomoc.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Zadaniem promotora jest przede wszystkim pomóc studentowi, który dokłada starań w napisanie pracy w terminie.

Zmiana promotora

Zdarzyć się może, że mimo dokonanego wyboru promotora student będzie jednak chciał go zmienić. Wówczas sposób postępowania określa regulamin uczelni. Jednak przed rozpoczęciem formalnej drogi załatwienia sprawy warto się spotkać z dotychczasowym promotorem i poinformować go o swojej decyzji, a także wyjaśnić jej motywy. Tak nakazuje dobry obyczaj – jeśli dokonany został wybór, a następnie chce się z niego wycofać, warto zrobić to z godnością. Godne zachowanie wyraża się przez szacunek dla innych, w tym dotychczasowego promotora. Trzeba mieć na uwadze, że jako seminarzysta innego promotora można dostać recenzenta w osobie poprzedniego opiekuna bądź też może on być członkiem komisji podczas obrony. Z pewnością nikt nie wyrządzi studentowi krzywdy podczas recenzji jego pracy czy słuchania odpowiedzi na obronie, ale ile niepotrzebnego stresu i nerwów w takiej sytuacji może się wytworzyć, jeśli dyplomant nie przestrzegał wcześniej podstawowych zasad kultury?

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

3. Kwalifikacje absolwenta kierunku gospodarka przestrzenna

3.1. Gospodarka przestrzenna jako kierunek studiów

Praca dyplomowa stanowi zbilansowanie okresu studiów. Poprzez pracę dyplomową student wyraża efekt dotychczasowej wytężonej pracy. Jeżeli zakłada się, że praca dyplomowa jest sposobem uzewnętrznienia wiedzy i umiejętności zdobytych w toku studiów, to konieczne staje się ustalenie ich zakresu. Są one zgodne przede wszystkim z obszarem badawczym kierunku studiów.

Wieloobszarowa dyscyplina nauki i kształcenia

Kierunek kształcenia *gospodarka przestrzenna* został wpisany na listę kierunków studiów w 1995 roku przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego. Można z tego wnioskować nie tylko, że jest to nowy, ale też nowoczesny kierunek studiów. Jednakże ta dyscyplina nauki i kształcenia ma w Polsce długą i burzliwą historię. Z przerwami i z różnym nasileniem funkcjonuje w polskim życiu społecznym, gospodarczym i politycznym od okresu międzywojennego, a kształcenie w tym zakresie stale wymagało wykorzystania dorobku i łączenia kilku dyscyplin naukowych. Aktualnie, zgodnie z terminologią KRK, jest ona określana mianem kierunku wieloobszarowego. Wśród obszarów wiedzy, które składają się na gospodarkę przestrzenną, znajdują się nauki przyrodnicze, społeczne i techniczne. Bardziej szczegółowa charakterystyka tego kierunku wymaga wskazania dyscyplin nauki, które go konstytuują. Należą do nich: socjologia, ekonomia, nauki o zarządzaniu, ekologia, ochrona środowiska, geografia, geologia, architektura i urbanistyka, budownictwo czy geodezja i kartografia[1].

[1] Dotychczas tego rodzaju kierunek studiów, integrujący kilka różnych dyscyplin nauki, nazywano wielodyscyplinarnym, a dziedzinę nauki – multidyscyplinarną bądź interdyscyplinarną (Chojnicki 1990, s. 204).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Istotą kształcenia na tym kierunku jest umiejętne integrowanie wiedzy z każdej grupy tematycznej, które pozwala rozumieć zależności zachodzące w systemie środowisko – człowiek – gospodarka.

Potwierdzeniem interdyscyplinarności gospodarki przestrzennej może być lista szkół wyższych, które kształcą na tym kierunku. Należą do nich: uniwersytety, politechniki, uczelnie rolnicze, ekonomiczne i społeczne. Na każdej z uczelni ten sam kierunek studiów może różnić się programowo, ale w ramach dopuszczalnych ram. Najczęściej różnie jest rozłożony nacisk między poszczególne dyscypliny naukowe współtworzące gospodarkę przestrzenną. Absolwenta gospodarki przestrzennej kończącego uczelnię o charakterze technicznym z pewnością cechować będą silniej rozwinięte efekty kształcenia, charakterystyczne dla tego obszaru, natomiast w mniejszym stopniu – dla pozostałych. Podobnie absolwent kończący gospodarkę przestrzenną na uniwersytecie przyrodniczym jest bardziej wyedukowany w zakresie nauk o ziemi niż nauk społecznych, ekonomicznych czy technicznych. Jednakże wszyscy absolwenci uzyskują określony – podstawowy – pakiet efektów kształcenia z każdego obszaru wiedzy.

Umiejętność wykorzystania interdyscyplinarnej wiedzy

Cechą absolwenta kierunku gospodarka przestrzenna jest umiejętność wykorzystania wiedzy z wymienionych dyscyplin. Jak podkreśla J. M. Chmielewski (2006, s. 17), zakres wiedzy przekazywanej studentom na tym kierunku jest rozległy, dlatego też studia te wymagają czasu i różnych technik nauczania.

Cel kształcenia

To niełatwe zadanie wynika z celu kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna.

Przyjmuje się, że jest nim wykształcenie u studentów zdolności do wykonywania wszelkich zadań i pełnienia funkcji związanych z projektowaniem zagospodarowania przestrzennego oraz programowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

Realizacja tego celu wymaga wyposażenia studentów w wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne z kilku obszarów kształcenia. Szczegółowe cele kształcenia ukierunkowane są na wyposażenie studenta w umiejętności praktycznego działa-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

nia, prowadzenia badań oraz zastosowania posiadanej wiedzy zgodnie z profilem absolwenta.

Podstawy zróżnicowania umiejętności i kwalifikacji absolwentów

Zróżnicowanie umiejętności i kwalifikacji absolwentów kierunku gospodarka przestrzenna wynika też ze specjalizacji studiów – licencjackie i inżynierskie oraz stopnia studiów – zawodowe i magisterskie. Absolwent studiów licencjackich w większym stopniu przygotowany jest do pracy w zakresie programowania rozwoju wybranych jednostek terytorialnych, natomiast absolwent studiów inżynierskich posiada kwalifikacje do pracy związanej z projektowaniem zagospodarowania przestrzennego.

> Najogólniej można przyjąć, że kompetencje zawodowe licencjata dotyczą wykonywania pracy w zakresie programowania rozwoju, doradztwa na rzecz różnych instytucji i działań. Kompetencje inżyniera związane są przede wszystkim z umiejętnością kreatywnego projektowania, w szczególności projektowania urbanistycznego.

Kształcenie specjalistów w zakresie gospodarki przestrzennej jest bardzo potrzebne, zarówno w sferze programowania, jak i projektowania zagospodarowania przestrzeni. Umiejętności te stają się coraz bardziej niezbędne, gdyż przestrzeń jest dobrem niepomnażalnym. Od jej dostępności i stanu zagospodarowania będzie zależeć między innymi jakość życia. W dobrze funkcjonującym systemie gospodarowania przestrzenią potrzebni są specjaliści od koordynacji działań wielu podmiotów, którzy umieją się z nimi komunikować, inspirować, godzić często sprzeczne interesy (Borsa 2006, s. 37). Absolwent gospodarki przestrzennej może sobie uświadomić, że jest uczestnikiem praktycznie niekończącego się procesu.

3.2. Podstawa programowa kierunku gospodarka przestrzenna

Efekty kształcenia wyznacznikiem wymagań prac dyplomowych

Student kształcący się na każdej specjalizacji kierunku gospodarka przestrzenna i przygotowujący pracę dyplomową ma możliwość jeszcze przed rozpoczęciem studiów poznać listę efektów kształcenia, które uzyska w ich toku[2]. Rada programowa

[2] Taka możliwość wynika z wprowadzenia w Polsce KRK i każdy student, poczynając od tych, którzy rozpoczęli studia w roku 2012, będzie miał ułatwione zadanie, albowiem wszystkie szkoły wyższe zostały zobowiązane do przyję-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

każdego z kierunków studiów opracowała zestawienie KEK w układzie: wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne, a senat uczelni je zatwierdzał. Jest to zatem istotna podstawa programowa studiów i oznacza, że student musi nabyć i utrwalić każdy ze wskazanych KEK. Skoro praca dyplomowa stanowi podsumowanie toku studiów, to w procesie jej pisania i obrony student powinien wykorzystywać wszystkie efekty kształcenia. Programowanie kształcenia wymaga także opracowania matryc pokrycia KEK (Kraśniewski 2011, s. 50–54)[3]. Seminarium dyplomowe to zarówno przedmiot (inaczej moduł zajęć), jak i forma realizacji zajęć[4]. Pełna lista KEK i matryce ich pokrycia z pewnością są dostępne na stronach internetowych uczelni bądź w dziekanacie – w każdym razie muszą być znane studentowi. Ponadto dobrym obyczajem jest zapoznawanie studenta z wymaganiami co do efektów kształcenia na każdym z przedmiotów przez prowadzącego.

Zatem na początku seminarium student powinien być zaznajomiony przez promotora z zakresem wymagań co do nabywanej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

Niemniej jednak w tym miejscu zostaną wymienione ważniejsze z efektów kształcenia dla kierunku gospodarka przestrzenna, które student musi uzyskać i wykorzystywać w procesie przygotowywania i obrony pracy dyplomowej[5]. Każdy z wymienionych efektów kształcenia będzie stosowany na różnych etapach pisania pracy dyplomowej. Pominięte w tym wykazie zostały efekty w zakresie wiedzy, gdyż ta zdobywana jest przede wszystkim na zajęciach z przedmiotów podstawowych i kierunkowych.

cia Kierunkowych Efektów Kształcenia (KEK) przed rozpoczęciem toku studiów dla każdego kierunku.

[3] Na ich podstawie można sprawdzić, które z KEK są realizowane na poszczególnych przedmiotach, w ramach jakich form kształcenia i jakimi metodami będą weryfikowane.

[4] Analizując matryce pokrycia KEK dla kierunku gospodarka przestrzenna na Uniwersytecie Opolskim, zauważa się, że na seminarium (zatem w procesie przygotowania pracy dyplomowej) wykształcane są wszystkie umiejętności oraz kompetencje społeczne, które zaprogramowano dla tego kierunku.

[5] Wykaz efektów został opracowany na podstawie KEK dla kierunku gospodarka przestrzenna realizowanego na Uniwersytecie Opolskim.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Wiedza

W toku przygotowania pracy student przede wszystkim wykorzystuje nabytą wiedzę i ją pogłębia. Praca dyplomowa jest swego rodzaju sprawdzianem umiejętności zastosowania posiadanej wiedzy do rozwiązania określonego problemu badawczego.

Umiejętności

W zakresie efektów kształcenia odnoszących się do umiejętności student powinien dowieść, że potrafi:

– dokonać krytycznej obserwacji i interpretacji zjawisk społecznych, ekonomicznych i przyrodniczych, a także analizować ich powiązania w zakresie funkcjonowania gospodarki przestrzennej;

– stosować wiedzę teoretyczną z zakresu gospodarki przestrzennej w celu analizowania i wyjaśniania podejmowanych w pracach dyplomowych problemów badawczych;

– samodzielnie zdobywać wiedzę i rozwijać swoje profesjonalne umiejętności;

– zastosować wiedzę o procesach ekonomicznych i wykorzystywać prawa ekonomii w rozwiązywaniu realnych problemów gospodarczych występujących w procesie gospodarowania przestrzenią i w przestrzeni;

– stosować podstawowe umiejętności i techniki badań pozwalające na prowadzenie prostych analiz przestrzennych, w szczególności sformułować wnioski, opracować i zaprezentować wyniki oraz określić kierunki dalszych badań;

– stosować podstawowe metody statystyczne i techniki informatyczne do opisu zjawisk i analizy danych;

– w sposób precyzyjny, zrozumiały wypowiadać się w mowie i piśmie na tematy dotyczące zagadnień gospodarki przestrzennej, a także używać języka specjalistycznego i porozumiewać się w sposób precyzyjny i spójny z wykorzystaniem różnych kanałów i technik komunikacyjnych ze specjalistami w zakresie gospodarki przestrzennej i jej odbiorcami spoza grona specjalistów;

– przygotowywać opracowania, prezentować własne poglądy, pomysły, wątpliwości i sugestie, popierając je argumentacją;

– generować rozwiązania konkretnych problemów gospodarowania przestrzenią i w przestrzeni oraz prognozować przebieg ich rozwiązywania i przewidywać skutki planowanych działań;

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– stosować się do zasad i norm etycznych w podejmowanej działalności zawodowej;

– pracować w zespole, pełniąc różne role, przyjmować i wyznaczać zadania, umiejętnie organizować pracę, aby realizować cele związane z planowaniem i projektowaniem działań profesjonalnych.

Kompetencje społeczne

W zakresie kompetencji społecznych student powinien wykazać się:

– świadomością poziomu swojej wiedzy i umiejętności i jednocześnie zrozumieniem potrzeby ciągłego dokształcania się zawodowego i rozwoju osobistego;

– przygotowaniem do aktywnego uczestnictwa w grupach, organizacjach i instytucjach realizujących działania z zakresu gospodarki przestrzennej i zdolnością do porozumiewania się z osobami będącymi i niebędącymi specjalistami w dziedzinie gospodarki przestrzennej;

– odpowiedzialnością za swoją pracę, w tym przede wszystkim w zakresie projektowania i wykonania działań dotyczących gospodarowania przestrzenią i w przestrzeni;

– umiejętnością przygotowywania projektów społecznych, ekonomicznych i technicznych, z uwzględnieniem aspektów prawnych, gospodarczych, przyrodniczych i innych;

– przedsiębiorczym myśleniem i działaniem;

– poprawnym określaniem priorytetów służących realizacji określonego przez siebie lub innych zadania;

– świadomością ważności i rozumieniem pozatechnicznych aspektów i skutków działalności inżynierskiej, w tym jej wpływu na środowisko i inne komponenty przestrzeni;

– świadomością roli społecznej absolwenta gospodarki przestrzennej, a zwłaszcza rozumieniem potrzeby formułowania i przekazywania społeczeństwu informacji i opinii dotyczących działalności inżynierskiej w zakresie gospodarowania przestrzenią i gospodarowania w przestrzeni.

Umiejętności na studiach inżynierskich

Studenci studiów inżynierskich jako pracę dyplomową zobowiązani są przygotować projekt inżynierski. Skutkuje to rozszerzeniem listy uzyskiwanych efektów w stosunku do studiów licencjackich. W procesie jego przygotowania muszą oni dodatkowo wykształcić umiejętności:

– posługiwania się technikami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym graficznymi, właściwymi realizacji zadań typowych dla działalności inżynierskiej;

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– planowania i przeprowadzania pomiarów terenowych oraz komputerowych, przeprowadzania symulacji komputerowych, interpretowania uzyskanych wyników i wyciągania wniosków;

– dostrzegania przy formułowaniu i rozwiązywaniu zadań inżynierskich ich aspektów systemowych i pozatechnicznych;

– zaprojektowania oraz zrealizowania planu zagospodarowania fragmentu przestrzeni z użyciem właściwych metod, technik i narzędzi.

Kompetencje społeczne na studiach inżynierskich

W zakresie kompetencji społecznych dodatkowym dla przyszłych inżynierów efektem kształcenia jest świadomość ważności i rozumienie pozatechnicznych aspektów i skutków działalności inżynierskiej, w tym jej wpływu na środowisko i związanej z tym odpowiedzialności za podejmowane decyzje.

Istotne jest dla absolwentów, przede wszystkim studiów inżynierskich, uzyskanie efektów kształcenia zgodnych z zapisami Ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów (Dz.U. z 2001 r. Nr 5, poz. 42). Określa ona warunki umożliwiające absolwentom wpisanie się na listę członków właściwej izby urbanistycznej. Członkostwo we wskazanej izbie daje między innymi prawo do samodzielnego projektowania przestrzeni w skali regionalnej i lokalnej, a także kierowania zespołami prowadzącymi takie projektowanie.

Różnice w zakresie efektów kształcenia dla studiów licencjackich i inżynierskich prowadzą w konsekwencji do nieco odmiennych tematów, celów i metod badawczych prac dyplomowych. Absolwenci studiów licencjackich wykazują na ogół w swoich pracach lepsze zrozumienie badanej jednostki przestrzennej (terytorialnej) jako złożonego systemu. Nie mogą go sprowadzać tylko do formy przestrzennej, lecz powinni wykazać znajomość istoty zjawisk występujących w tej przestrzeni, naturalnych tendencji i prawidłowości rozwoju (Kochanowska 2006, s. 32).

Koncentrując uwagę na różnicach w profilu absolwenta studiów licencjackich i inżynierskich, podkreśla się przede wszystkim, że absolwent studiów licencjackich w większym stopniu przygotowany jest do pracy w zakresie programowania rozwoju wybranych jednostek terytorialnych, natomiast absolwent studiów inżynierskich posiada kwalifikacje do pracy związanej z projektowaniem zagospodarowania przestrzennego.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Studia licencjackie i inżynierskie – cechy wspólne

Jednakże jest wiele cech wspólnych w zakresie efektów kształcenia studentów studiów licencjackich i inżynierskich. Obydwie specjalizacje prowadzą do wykształcenia u absolwentów studiów licencjackich i inżynierskich (Kochanowska 2006, s. 30):

– wspólnego języka, znajomości zestawu pojęć podstawowych, pobieżnej choćby znajomości kierunków i dyscyplin związanych z gospodarką przestrzenną;

– wspólnoty systemu wartości, zestawu celów, którym mają służyć ich działania połączone z poczuciem odpowiedzialności za przyszłość przestrzeni;

– znajomości realiów, w jakich będą działać, i warunków determinujących możliwości realizacji celów.

3.3. Gospodarka przestrzenna jako nauka

Problemy badawcze gospodarki przestrzennej

Problematyka badawcza podejmowana w pracach dyplomowych z gospodarki przestrzennej wynika z kilku różnych czynników. Wśród nich kluczowym jest zainteresowanie badawcze tą dziedziną nauki. Aby jednak wyjaśnić, czym zajmuje się określona dyscyplina nauki, warto odnieść się do jej definicji. Zadanie to w przypadku gospodarki przestrzennej nie jest łatwe, gdyż stopień złożoności zjawisk i procesów, które zachodzą w przestrzeni, jest bardzo duży. Ambitnemu studentowi poleca się zapoznanie z bogatą literaturą przedmiotu. Punktem wyjścia mogą być podręczniki autorstwa R. Domańskiego (1990), J. Dębskiego (2001, 2005) czy J. J. Paryska (2007), a także artykuły naukowe publikowane w specjalistycznych czasopismach oraz seriach wydawniczych dotyczących gospodarki przestrzennej, na przykład Biuletynie Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju[6], Studiach Lokalnych i Regionalnych, Studiach Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN.

Za prekursora gospodarki przestrzennej uznaje się A. Smitha, który w swoich badaniach podkreślał, że prowadzenie działalności gospodarczej na różnych obszarach generuje różne koszty i przynosi różne efekty (Parysek 2007, s. 17). Do tej teorii nawiązywali także inni twórcy, jak na przykład J. H. Thünnen czy A. Weber, uznawani za klasyków teorii lokalizacji. Można za-

[6] W szczególności na uwagę zasługują zeszyty: 62, 66, 74, 117, 118, 125, 138, 146, 155, 224, 244.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

tem przyjąć, że gospodarka przestrzenna ma związek z problematyką lokalizacji. Nie wyczerpuje to jednak całości zakresu badawczego tej dyscypliny nauki, gdyż konieczne jest uwzględnienie złożoności cech i zjawisk przestrzennych (Chojnicki 1990, s. 204).

Rzeczywistość, praktyczne działanie i dyscyplina naukowa

Nurty badawcze w gospodarce przestrzennej wyznacza przyjęcie powyższych założeń, a pomocna dla ich ustalenia jest także koncepcja J. Dębskiego (2001, s. 37), który zakłada, że gospodarka przestrzenna powinna być postrzegana w trzech ujęciach: jako rzeczywistość, praktyczne działanie i dyscyplina naukowa. Dla zrozumienia, na czym powinny polegać badania naukowe w zakresie gospodarki przestrzennej, celowe jest określenie, co oznaczają wymienione jej trzy ujęcia.

Zgodnie z koncepcją Dębskiego (2001) należy przyjąć, że gospodarka przestrzenna jako dyscyplina naukowa zajmuje się badaniami minionego i aktualnego stanu zagospodarowania przestrzennego określonych obszarów oraz poszukuje ukrytych i złożonych struktur decydujących o funkcjonowaniu całości.

Badanie wzajemnych relacji i powiązań

Tak szeroko wyznaczone zainteresowania badawcze powodują konieczność prowadzenia analizy wielkości i rozmieszczenia w przestrzeni podstawowych elementów zagospodarowania. Istotne jest jednocześnie określenie znaczenia tych elementów dla rozwoju środowiska przyrodniczego i społecznego. Dlatego kluczowe w gospodarce przestrzennej jest badanie wzajemnych relacji i powiązań między tymi elementami. To właśnie te powiązania – ich siła, kierunek, trwałość – stanowią pewne „ukryte struktury", które wpływają na kształt, charakter i rozwój realnych układów przestrzennych. Ich poszukiwanie i weryfikowanie jest istotnym celem badawczym gospodarki przestrzennej jako nauki. To ją odróżnia od innych powiązanych z nią nauk, również uwzględniających aspekt przestrzenny w badaniach (Dębski 2001, s. 39).

Rzeczywistość w odniesieniu do gospodarki przestrzennej oznacza realną sytuację przyrodniczą, społeczno-gospodarczą i kulturową, ukształtowaną i funkcjonującą na danym obszarze. Jest to po prostu przestrzenne zagospodarowanie określonych obszarów – od skali lokalnej po krajową, a nawet ponadkrajową.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Sfera materialna gospodarki przestrzennej

Obejmuje ono całokształt zjawisk, które występują w przestrzeni, zaczynając od środowiska przyrodniczego przez osadnictwo, infrastrukturę techniczną i społeczną do kompleksowego ujęcia gospodarki. Stanowi ona pewien podsystem w systemie gospodarki narodowej, który determinowany jest przez zmieniające się w czasie ustawodawstwo, kulturę, obyczaje i tradycje społeczeństwa. Funkcjonuje zarówno w sferze materialnej, jak i w sferze regulacji (Kołodziejski 1988, s. 52–53). Sfera materialna gospodarki przestrzennej obejmuje wszystkie wzajemnie powiązane elementy środowiska geograficznego, w którym żyje człowiek. Uwidacznia się ona poprzez procesy przekształceń i zmiany stanu zagospodarowania przestrzennego, a także związanej z nim przestrzennej organizacji społeczeństwa, gospodarki i władzy.

Sfera regulacji w gospodarce przestrzennej

Sfera regulacji w gospodarce przestrzennej dotyczy określenia celów, zasad, instrumentów, które wyznaczają podstawy działalności człowieka w przestrzeni. Ich funkcja polega na oddziaływaniu na osiągnięcie rozwoju na każdej płaszczyźnie życia człowieka i społeczeństwa. Najczęściej działanie sprowadza się do planowania przestrzennego, ale także dotyczy zarządzania funkcjonowaniem procesów społeczno-gospodarczych w przestrzeni. Celem podstawowym prowadzenia gospodarki przestrzennej jest zagospodarowanie przestrzeni, zarówno w aspekcie jej formy, jak i funkcji. Zatem prowadzenie badań powinno odnosić się do wszystkich komponentów zagospodarowania przestrzennego, zwracając uwagę na ich cechy, wzajemne relacje i efekty przestrzenne. Jak podkreśla J. M. Chmielewski (2006, s. 26), to właśnie określenie efektów przestrzennych powinno być celem prowadzonych badań w zakresie gospodarki przestrzennej, a te muszą uwzględniać walory ekonomiczny oraz społeczny, jak również estetyczny. Natomiast zdaniem J. Kołodziejskiego (1988, s. 55) *poprzez funkcjonowanie podsystemu gospodarki przestrzennej w systemie gospodarowania następuje racjonalizacja współzależności między gospodarką, środowiskiem przyrodniczym i zagospodarowaniem przestrzennym*.

> Analizując powyższe rozważania, ujmujące gospodarkę przestrzenną w kategorii dyscypliny nauki oraz rzeczywistej sfery gospodarowania, można przyjąć, że przedmiotem gospodarki przestrzennej jest przestrzeń, celem – zagospodarowanie, a efektem – zaspokojenie określonych potrzeb społecznych (Kołodziejski 1988, s. 53).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Przedmiot gospodarki przestrzennej

Zdefiniowanie przestrzeni jako przedmiotu gospodarki przestrzennej powoduje jednak trudności w jej precyzyjnym określeniu czy wskazaniu (Dziewoński 1988, s. 25–26). Trudności te wynikają przede wszystkim z różnej skali przestrzennej (terytorialnej) oddziaływania człowieka na system środowiska geograficznego, a dodatkowo należy mieć na uwadze, że ów przedmiot ulega przeobrażeniom zarówno w czasie, jak i w przestrzeni. Przestrzeń musi zatem być uwzględniana w badaniach prowadzonych w pracach dyplomowych z gospodarki przestrzennej, ale może być przyjmowana w różnych skalach. Jako przedmiot badań w skali lokalnej trzeba przyjąć miasta i gminy bądź ich funkcjonalne fragmenty, w skali regionalnej – regiony (w przypadku Polski od poziomu NTS 3 do NTS 5), w skali krajowej – problemy rozwoju całego kraju wraz z uwzględnieniem działań i powiązań międzynarodowych.

Podmiot gospodarki przestrzennej

Istotne jest także ustalenie, co lub kto jest podmiotem gospodarki przestrzennej. W tym względzie uznaje się, iż jest nim społeczeństwo żyjące na danym obszarze. W praktyce dotyczy to wszystkich mieszkańców danego obszaru, a zwykle jest ono reprezentowane przez swoich przedstawicieli we władzach państwowych i samorządowych, pracowników administracji państwowej i samorządowej, a także planistów przestrzennych i innych ekspertów z zakresu gospodarki przestrzennej. Odnosząc ten fakt do problematyki gospodarki przestrzennej podejmowanej w pracach dyplomowych, należy uwzględniać potrzeby, wyzwania czy warunki życia społeczności na badanym obszarze.

Powyższe rozważania pozwalają na sformułowanie podstawowego pytania badawczego w gospodarce przestrzennej: Jak gospodarować przestrzenią i w przestrzeni, aby zaspokoić potrzeby jednostki i społeczeństwa w możliwie długiej perspektywie czasowej?

Ponieważ badania naukowe muszą dotyczyć rzeczywistości, konieczne jest w poszukiwaniu odpowiedzi na tak postawione pytanie uwzględnianie realnych uwarunkowań zarówno zagospodarowania przestrzeni, jak i rozwoju społeczno-gospodarczego oraz potrzeb jednostki i społeczeństwa. Składa się na to kompleks uwarunkowań: przyrodniczych, społecznych, kulturowych, ekonomicznych (w tym finansowych), prawnych, cywi-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

lizacyjnych i innych, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Znalezienie właściwych zależności między uwarunkowaniami a potrzebami jest kluczem do odpowiedzi na główne pytanie badawcze gospodarki przestrzennej.

3.4. Problematyka badawcza prac dyplomowych

Ogólne pytania badawcze

Opierając się na prowadzonych rozważaniach dotyczących podstawy programowej gospodarki przestrzennej, celu, przedmiotu i podmiotu jej badań w sferze nauki, a także uwzględniając koncepcję B. Kacprzyńskiego (1988, s. 73), można zaproponować studentom gospodarki przestrzennej ogólne pytania badawcze dla prac dyplomowych:

– Jakie procesy kształtowały obecny stan gospodarki przestrzennej wybranego obszaru oraz jaka jest jego trwałość?

– Jaki jest obecny stan przestrzennego zagospodarowania wybranego obszaru oraz stan poszczególnych komponentów tej przestrzeni?

– W jaki sposób racjonalizować procesy gospodarowania przestrzenią w świetle obiektywnych uwarunkowań występujących współcześnie i przewidywanych w przyszłości?

– Jak minimalizować niepożądane procesy w zagospodarowywanej przestrzeni?

Potrzeby i wyzwania w odniesieniu do przestrzeni Polski

Gospodarka przestrzenna to realnie funkcjonująca sfera gospodarki narodowej, dlatego celowe jest odnoszenie się w pracach dyplomowych do jej wyzwań i potrzeb. Literatura przedmiotu wskazuje, że owe potrzeby i wyzwania są dość stałe w odniesieniu do przestrzeni Polski, dlatego w pracach dyplomowych warto przeprowadzać badania dotyczące:

– rozmieszczenia ludności i różnych form jej aktywności, od skali lokalnej do krajowej;

– użytkowania poszczególnych terenów do różnych celów;

– wykorzystania zasobów naturalnych do rozwoju poszczególnych obszarów;

– społecznych uwarunkowań rozwoju i zagospodarowania obszarów;

– realizacji celów i zaspokajania potrzeb społecznych w procesie rozwoju i zagospodarowania przestrzennego;

– sprawności działania instytucji społecznych na potrzeby wszystkich sfer systemu społeczno-gospodarczego i przestrzennego;

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– uwarunkowań ekonomicznych planowania rozwoju i zagospodarowania obszarów;

– rozwoju i stanu infrastruktury jako ważnych elementów zagospodarowania przestrzennego;

– uwarunkowań prawnych regulujących możliwości zagospodarowywania terenu;

– budowania systemów niezbędnych do realizacji planowanego zagospodarowania terenów.

Współczesne problemy gospodarki przestrzennej

Należy także w pracach dyplomowych odpowiadać na pytania dotyczące współczesnych problemów gospodarowania przestrzenią i w przestrzeni. Do takich trudnych sytuacji wymagających namysłu i badań J. J. Parysek (2007, s. 25) zalicza:

– narastający proces koncentracji ludności i podmiotów gospodarczych w miastach oraz w strefach podmiejskich;

– intensyfikację stopnia wykorzystania zasobów oraz intensywność zagospodarowywania przestrzeni;

– wzrost zapotrzebowania na tereny pod określone funkcje, zwłaszcza różnego rodzaju zabudowę;

– nasilanie się konfliktów przestrzennych i społecznych na tle użytkowania terenów;

– wzrost stopnia dewastacji środowiska przyrodniczego;

– zakłócanie ładu przestrzennego;

– pogłębianie się społecznego podziału pracy i wzrost konkurencyjności miejsc w tym względzie;

– zawłaszczanie publicznego charakteru przestrzeni;

– wzrost znaczenia ponadnarodowych korporacji gospodarczych, które stają się głównymi decydentami w zakresie użytkowania przestrzeni, nie zawsze skłonnymi uwzględnić interes społeczności lokalnych;

– problemy prawne;

– funkcjonowanie samorządu terytorialnego, ponoszącego ustawowo odpowiedzialność za stan i proces zagospodarowania przestrzennego obszarów.

Podstawy różnorodności problemów badawczych

Szczegółowa problematyka badawcza prac dyplomowych na kierunku gospodarka przestrzenna może być zróżnicowana. Wynika to z dwóch powodów. Po pierwsze, praca dyplomowa obejmuje wycinek kluczowego problemu, zatem każdy student może wybrać sobie jeden z aspektów zagospodarowania przestrzeni w wybranym – jednym – celu dotyczącym zaspokajania potrzeb społecznych. Może to być choćby poszukiwanie związku między stanem infrastruktury komunikacyjnej na danym obszarze a jakością życia lub określenie wpływu warunków

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

przyrodniczych na rozwój gospodarki rolnej. Po drugie, na różnicowanie problemów badawczych wpływa specjalizacja studiów, albowiem inną problematyką zajmują się studenci studiów licencjackich, a inną – inżynierskich. Ci pierwsi mają ukierunkowany profil kształcenia na zarządzanie przestrzenią, a przyszli inżynierowie przygotowywani są do umiejętnego planowania przestrzeni. Kwalifikacje te powinny być wyrażane również w pracach dyplomowych, a nawiązują do przedstawianej w literaturze przedmiotu „dwudzielności" gospodarki przestrzennej.

Problematyka badawcza gospodarki przestrzennej dotyczy dwóch aspektów:
– gospodarowania w przestrzeni;
– gospodarowania przestrzenią.

Gospodarowanie w przestrzeni

Gospodarowanie w przestrzeni koncentruje się na zarządzaniu i organizowaniu działań w przestrzeni. Mieści się ono w ramach polityki przestrzennej, która wyznacza cele, kierunki, zasady i środki kształtowania zagospodarowania w określonych, zmiennych w czasie warunkach wewnętrznych i zewnętrznych. Ważne w tym aspekcie jest wyjaśnienie, które komponenty przestrzeni wymagają wsparcia, a także wyznaczenie kierunku procesów rozwojowych. W pracach dyplomowych z tego zakresu celowe jest zatem poszukiwanie odpowiedzi na pytania dotyczące stanu, możliwości rozwoju poszczególnych składowych systemu środowisko – człowiek – gospodarka (czyli zagospodarowania przestrzeni) z uwzględnieniem relacji i współzależności między nimi. Należy w tym celu przeprowadzić rzetelną diagnozę komponentów zagospodarowania przestrzennego i ocenić, które z nich wymagają wsparcia w stosunku do potrzeb społecznych i wyzwań cywilizacyjnych. Ważne w tym zakresie jest także wykazanie mechanizmów podejmowania decyzji, instrumentów służących ich realizacji.

Gospodarowanie przestrzenią

W przypadku drugiego nurtu, czyli gospodarowania przestrzenią, kluczowy jest aspekt planowania przestrzennego. Jest ono realizowane poprzez plany zagospodarowania przestrzennego, wyrażające w praktyce koncepcję polityki przestrzennej. Zatem można uznać, że planowanie przestrzenne aktywnie uczestniczy w realizacji polityki przestrzennej. Jak pisze B. Malisz (1990, s. 9–25), planowanie przestrzenne ma

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

najdłuższą tradycję jako myśl gospodarki przestrzennej i nie można jej oderwać od kontekstu praktyki zagospodarowania przestrzennego. Specyfika planowania przestrzennego wyraża się w relacjach przestrzennych między wszystkimi elementami składającymi się na strukturę przestrzeni zagospodarowanej. Zatem w zakresie badawczym gospodarki przestrzennej niezbędne jest podejście techniczne, projektowe.

Połączenie planowania przestrzennego i polityki przestrzennej

Jednakże trzeba pamiętać, że gospodarka przestrzenna łączy planowanie przestrzenne z polityką przestrzenną. Oznacza to, że techniczny aspekt planowania musi być osadzony w realiach społecznych, ekonomicznych czy ekologicznych. Prowadzi to do wniosku, że w każdej z prac dyplomowych, nawet jeśli dotyczą one innego tematu, muszą być uwzględnione aspekty z zakresu polityki i planowania przestrzennego. W pracy licencjackiej plan zagospodarowania przestrzennego może stanowić źródło wyjściowych informacji – każdy absolwent musi przecież umieć czytać go ze zrozumieniem, a inżynier musi go umieć sporządzić. Jednocześnie, konstruując plan zagospodarowania przestrzennego, konieczne jest uwzględnianie celów, zasad i instrumentów polityki przestrzennej.

Prace z zakresu gospodarki przestrzennej muszą się wpisywać w istotę tej nauki. W badaniach gospodarki przestrzennej powinno być uwzględniane podejście wieloobszarowe, składające się z badań geograficznych, socjologicznych, ekonomicznych oraz technicznych (urbanistycznych). Oczywiście w poszczególnych pracach każda z dziedzin badana może być z różnym stopniem szczegółowości.

Kluczowe kwestie, które winny być uwzględniane, to: ład i porządek zagospodarowania przestrzeni, racjonalne użytkowanie zasobów (w tym walorów) środowiska przyrodniczego, rozwiązywanie konfliktów w zakresie użytkowania terenu, kształtowanie środowiska życia społeczeństwa i jednostki poprzez budowę funkcjonalnego, sprawnego i dostępnego systemu społeczno-gospodarczego, przy jednoczesnym zachowaniu bezpieczeństwa i estetyki przestrzeni.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

4. Konceptualizacja zakresu badawczego pracy

4.1. Określenie problemu badawczego i sformułowanie tematu pracy

Pytania, na które szuka się odpowiedzi

Na wstępie niniejszego rozdziału należy przede wszystkim ponownie zaakcentować rolę, jaką dla każdego seminarzysty odgrywają wybór tematu pracy i określenie problemu badawczego. Te dwa aspekty determinują bowiem wykonalność niełatwego zadania, jakim jest przygotowanie pracy na co najmniej zadowalającym poziomie. Studenci niejednokrotnie mają trudności ze sformułowaniem problemu badawczego, a następnie jego zwerbalizowaniem. Często obawy studentów wynikają po prostu z faktu, że nie do końca rozumieją oni, czym właściwie jest problem badawczy. W literaturze poświęconej prowadzeniu i metodyce badań najczęściej przytacza się definicję S. Nowaka (1970, s. 214, cyt. za: Kud i in. 2010, s. 5), zgodnie z którą *problem badawczy to tyle, co pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie*. J. Pieter (1997, s. 67, cyt. za: Kud i in. 2010, s. 5) definiuje problemy badawcze jako *pytania, na które szukamy odpowiedzi na drodze badań naukowych. Staramy się znaleźć odpowiedzi na postawione pytanie poprzez własny wysiłek, nie zaś przez oczekiwanie gotowej odpowiedzi od innego człowieka.* Sprecyzowanie obszaru badawczego, w którym chce się poruszać dyplomant, przygotowując pracę, jak również skonkretyzowanie założeń badawczych pracy sprowadzają się właśnie do konceptualizacji problemu badawczego.

Właściwe określenie problemu badawczego polega więc na wyborze obszaru badawczego i zdefiniowaniu zagadnień badawczych (zazwyczaj poprzez postawienie pytań, co chcemy badać) wraz z uściśleniem i poprawnym sformułowaniem tematu, opracowaniu hipotez, doborze narzędzi i metod badawczych, zaplanowaniu procedury badań.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Procedura badawcza

Konceptualizacja problemu badawczego obejmuje kilka pierwszych etapów procedury badawczej, choć jego rozwiązanie wiąże się z koniecznością przeprowadzenia całego postępowania, łącznie z poszukiwaniem literatury i materiałów źródłowych, ich analizą, przeprowadzeniem badań empirycznych, weryfikacją hipotez oraz opracowaniem wniosków (zob. m.in.: Pilch 1974, s. 99; Muszyński 1971, s. 243–244).

Z powyższych stwierdzeń wynika, iż student kierunku gospodarka przestrzenna, przystępując do określenia problemu badawczego pracy licencjackiej bądź inżynierskiej, tak naprawdę powinien ustalić również temat pracy i jej tytuł, sformułować cel główny (i ewentualnie cele cząstkowe), postawić pytania badawcze i/lub opracować hipotezy.

Systematyzując wiadomości zawarte we wcześniejszej części niniejszego podręcznika, warto powołać się na wskazówki udzielone przez S. Urbana i W. Ładońskiego (2006, s. 183), odnoszące się do kwestii związanych z formułowaniem tematu pracy. Według autorów powinien on pozwolić na uzyskanie pozytywnych wyników badań, a także na ukończenie pracy w terminie, wiązać się z tematyką seminarium i studiów, być możliwy do realizacji w warunkach, w jakich znajduje się student (z punktu widzenia możliwości, jakie oferuje uczelnia, a także sytuacji osobistej), być dostosowany do zdolności (a zatem nie tylko ambicji) studenta, jak również powinien pozwolić na systematyczną współpracę z promotorem.

Podkreśla się też, że na ostateczny wybór tematu, a następnie określenie problemu badawczego powinny wpływać w pierwszej kolejności takie czynniki, jak zainteresowania studenta określonymi zagadnieniami badawczymi oraz umiejętności, uzdolnienia i pilność studenta, dostęp do literatury, materiałów źródłowych i danych, a także możliwość odbycia praktyki dyplomowej oraz potrzeby w ramach określonej dziedziny, w jakiej specjalizuje się student (Urban, Ładoński 2006, s. 184). Podczas określania tematu pracy duże znaczenie ma również sam charakter badań, które student będzie prowadził, a także poziom ich szczegółowości.

Jako że temat stanowi odzwierciedlenie problemu badawczego, powinien być w miarę zwięzły i konkretny, a także dotyczyć pewnego wycinka większego obszaru badawczego. Zbyt szeroki

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

i ogólny temat może sprawić, że napisanie dobrej pracy będzie karkołomnym, a wręcz niemożliwym zadaniem.

Konkretyzacja i uściślenie problemu badawczego

W trakcie pierwszych spotkań w ramach seminarium (proseminarium) student powinien w sposób ogólny określić problem badawczy, którym chciałby się zajmować w pracy. Najczęściej – zgodnie z kryteriami podanymi powyżej – jest to dość szerokie ujęcie danego zagadnienia. Załóżmy, że studenta ciekawi problematyka przestrzeni publicznej. Jest to jednak „temat rzeka" i tak naprawdę nie wiadomo, czego miałaby dotyczyć praca dyplomowa. Jak wskazuje Z. Gazda (2005, s. 27), musi zatem dojść do *konkretyzacji* i *uściślenia* problemu badawczego. Student może na przykład zdecydować się na badanie funkcjonalności przestrzeni publicznej.

Należy jednak jeszcze bardziej zawęzić problem badawczy, co można uzyskać poprzez postawienie sobie między innymi następujących pytań:

– Jakie aspekty funkcjonalności chcę zbadać?

– Jaką przestrzeń publiczną chcę badać? Gdzie ona się znajduje?

– Jaki ma być zakres czasowy badań?

Student może zadecydować, że podjęte w pracy badania koncentrować się mają na przykład na społecznych funkcjach przestrzeni publicznej w kontekście jej lokalizacji w centrum miasta. Należy jednocześnie skonkretyzować, czy badania dotyczyć będą tylko jednego miejsca, czy też kilku przykładów przestrzeni publicznej, a następnie wybrać konkretną przestrzeń (przestrzenie) do badań. Dobrze jest tutaj kierować się kryteriami wymienionymi w rozdziale 2, a zatem dostępnością tej przestrzeni z punktu widzenia studenta, możliwościami przeprowadzenia samodzielnych obserwacji, inwentaryzacji itp. Warto się też zastanowić, czy nie lepiej badać tylko jeden przykład przestrzeni publicznej (np. pl. Kopernika lub Rynek w Opolu), ponieważ wybór kilku przykładów może znacznie utrudnić nie tyle prowadzenie badań, ile sformułowanie uogólnionych wniosków, chyba że praca z założenia będzie miała charakter porównawczy, a jej celem będzie zbadanie podobieństw i różnic pomiędzy tymi przykładami. Należy też określić zakres czasowy badań. Przeważnie prace dyplomowe na kierunku gospodarka przestrzenna zakładają opracowanie rozwiązania jakiegoś problemu wynikającego na przykład z niewłaściwego zagospodarowania danej przestrzeni i dotyczą czasu teraźniejszego. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że kształtowanie

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

przestrzeni publicznej, zwłaszcza z punktu widzenia funkcji społecznych, często jest procesem długotrwałym, chociaż oczywiście wiele zależy od samego rodzaju badanej przestrzeni. Praca może także skupiać się na badaniu zmian w funkcjonalności społecznej danej przestrzeni publicznej w ciągu na przykład ostatnich dwudziestu lat, począwszy od transformacji gospodarczej i ustrojowej, a skończywszy na latach obecnych.

Doprecyzowanie problemu badawczego jest procesem niezbędnym. W jego efekcie wyłania się cel główny pracy, nierzadko wraz z zarysem celów szczegółowych (cząstkowych) czy pytań badawczych. Powinny one jednak być odpowiednio sformułowane i dopracowane.

Prawidłowa konceptualizacja problemu badawczego (prowadzona między innymi wraz z rozpoznaniem dostępnej literatury przedmiotu i danych) jest ściśle związana z formułowaniem tematu pracy. Przypomnijmy, że powinien on:

– ściśle odzwierciedlać problem badawczy, któremu poświęcona jest praca;

– być zwięzły, konkretny i rzeczowy;

– uwzględniać zakres przestrzenny i czasowy badań (nie zawsze jest to niezbędne, w niektórych przypadkach zakres czasowy może być oczywisty);

– być sformułowany logicznie i poprawnie językowo.

Odnosząc powyższe wskazówki do zaprezentowanego w niniejszym punkcie przykładu pracy poświęconej funkcjonalności przestrzeni publicznej, przykładowe tematy można sformułować następująco:

Funkcje społeczne pl. Kopernika w Opolu jako przestrzeni publicznej

Zagospodarowanie przestrzenne a funkcjonalność społeczna przestrzeni publicznej na przykładzie pl. Kopernika w Opolu

Społeczne funkcje przestrzeni publicznej na przykładzie pl. Kopernika i Rynku w Opolu

Zmiany funkcjonalności przestrzeni publicznej w Opolu w latach 1990–2010 na przykładzie pl. Kopernika / Rynku / wyspy Bolko

Jedynie ostatni z powyższych tematów bezpośrednio wskazuje na zakres czasowy badań. Dzieje się tak, ponieważ w odniesieniu do tego tematu student musi dokładnie określić, jaki

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

okres będzie badać z punktu widzenia interesujących go zmian. Brak uściślenia zakresu czasowego można by traktować jako istotne uchybienie. Zarazem jednak zauważalne jest, że w pozostałych tematach wskazanie przybliżonego okresu nie jest konieczne – dość oczywiste wydaje się, że obejmuje on ostatnie miesiące czy lata. Musi on wszakże zostać podany we wstępie pracy. W odniesieniu do tematów porównawczych warto wskazać, że analiza dotyczy na przykład lat 2008–2012. O ile bowiem badanie przeprowadzane jest w okresie dość krótkim, obejmującym przeważnie niespełna rok, czyli czas niezbędny do napisania pracy, o tyle opiera się na informacjach i faktach aktualnych, bieżących, a także dotyczących kilku, kilkunastu lub nawet kilkudziesięciu miesięcy wstecz.

Powyżej zarysowano jedynie schemat postępowania prowadzącego do sformułowania tematu pracy. To, jaki temat zostanie ostatecznie wybrany, zależeć będzie od szczegółowych etapów postępowania i decyzji studenta (wspartej doświadczeniem promotora), który – jak już zaznaczono – powinien określić, co dokładnie chce zbadać w ramach ogólnie zarysowanego problemu. Na większości uczelni temat pracy musi zostać uściślony i odpowiednio sformułowany już podczas proseminarium (lub pierwszego semestru seminarium), a następnie zostaje zatwierdzony przez radę wydziału lub specjalnie powołaną komisję. Wówczas tylko w szczególnych, uzasadnionych przypadkach może zostać zmodyfikowany bądź zmieniony za zgodą rady bądź komisji. To stanowi bodziec do rzetelnego zastanowienia się nad problemem badawczym oraz koncepcją pracy i powinno mobilizować do sumiennej pracy od początku seminarium.

4.2. Cel główny i cele cząstkowe pracy

Temat pracy – problem badawczy – cel pracy

Cel główny pracy wynika bezpośrednio z problemu badawczego określonego przez studenta i zawartego w temacie. Jeden z etapów przygotowywania koncepcji pracy stanowi również formułowanie hipotez – w fazie planowania mogą to być hipotezy robocze, które następnie są uściślane w trakcie prowadzonych badań. W pracach licencjackich oraz inżynierskich, mimo że muszą one posiadać cechy prac naukowych, nierzadko rezygnuje się z formułowania hipotez oraz ich weryfikacji, zastępując je pytaniami badawczymi. Jeśli jednak studenta cechują dojrzałość naukowa, ambicje i zdolności, to

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

warto w założeniach badawczych zawrzeć także hipotezy, a przynajmniej główną hipotezę pracy. Wówczas należy pamiętać, że cel pracy będzie z nią nierozerwalnie związany, musi być jej podporządkowany i pozwalać na jej weryfikację.

> Podobnie jak temat pracy, także cel główny musi zostać sformułowany w sposób jasny, konkretny i rzeczowy. Musi też ściśle wskazywać, co autor chce osiągnąć poprzez badania. Celem pracy może więc być *identyfikacja*, *porównanie*, *systematyzacja*, *diagnoza*, *wyjaśnienie*, *przedstawienie*, *określenie*, *ocena* pewnych zjawisk, ich przyczyn oraz skutków, *ustalenie* zależności pomiędzy pewnymi zjawiskami czy procesami, *wskazanie* rozwiązań, które przyniosą pożądane skutki itp.

Jeśli student zdecydowałby się na temat: *Zagospodarowanie przestrzenne a funkcjonalność społeczna przestrzeni publicznej na przykładzie pl. Kopernika w Opolu*, to mógłby sformułować cel główny pracy następująco: *ocena wpływu zagospodarowania przestrzennego pl. Kopernika w Opolu na poziom funkcjonalności społecznej obszaru*.

Niejednokrotnie celowi głównemu pracy przyporządkowuje się cele szczegółowe, których realizacja ma przyczyniać się do jego osiągnięcia. W pracy licencjackiej bądź inżynierskiej cele szczegółowe nie zawsze muszą zostać uwzględnione. Ze względu na stosunkowo niewielką skalę badań można z nich zrezygnować, pod warunkiem że cel główny pracy zostanie prawidłowo określony i będzie oddawał w pełni założenia badań, a dodatkowo określone zostaną pytania badawcze bądź hipotezy.

Nie należy jednak formułować zbyt wielu celów cząstkowych oraz jednocześnie pytań badawczych, ponieważ mogą się one pokrywać i zamiast wprowadzenia porządku w procedurze badawczej mogą przyczynić się do powstania chaosu oraz powodować, że założenia badawcze pracy będą sprawiać wrażenie nieprzemyślanych. Również w wybranym tutaj przykładzie tematu można zdecydować się na określenie celu głównego oraz celów szczegółowych pracy. Wówczas jednak cel główny należałoby nieco zawęzić, ponieważ istotę badań oddadzą również podlegające mu cele cząstkowe. Za cel główny pracy można by przyjąć *ocenę zależności pomiędzy funkcjonalnością społeczną pl. Kopernika w Opolu a istniejącym zagospodarowa-*

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

niem przestrzennym obszaru. Cele szczegółowe natomiast polegałyby na: (1) *zidentyfikowaniu pożądanych z punktu widzenia społeczeństwa funkcji, jakie pełnić powinien pl. Kopernika w Opolu*; (2) *określeniu, w jaki sposób (negatywny czy pozytywny) obecne zagospodarowanie przestrzenne wpływa na społeczne funkcje pl. Kopernika jako przestrzeni publicznej*; (3) *propozycji zmian w zagospodarowaniu przestrzennym pl. Kopernika w celu poprawy jego funkcjonalności*. Nietrudno zauważyć, że tak sformułowane cele pokrywać się będą z planem i strukturą pracy, nawet jeśli nie uwzględnią wszystkich aspektów omawianych w poszczególnych rozdziałach, jak na przykład kwestie teoretyczne związane z kreowaniem i funkcjami przestrzeni publicznej w centrach miast czy też z polityką władz miasta w odniesieniu do zagospodarowania przestrzennego badanego placu. Nie chodzi jednak o to, aby cele pracy były identyczne ze spisem treści, ale aby przedstawiały, co student ma zamiar osiągnąć dzięki badaniom. Nie należy opracowywać zbyt wielu celów szczegółowych. Co więcej, w omawianym przykładzie sformułowanie pytań badawczych byłoby już problematyczne, ponieważ częściowo pokrywałyby się one z celami szczegółowymi pracy. Być może lepszym rozwiązaniem, zamiast podawania celów szczegółowych, byłoby zatem opracowanie hipotezy głównej oraz postawienie pytań badawczych, na które student postara się znaleźć odpowiedź, prowadząc badania.

Dlatego też warto się zastanowić, w jaki sposób uściślić problem badawczy, przedstawić go we wstępie pracy, a jednocześnie przygotować się do badań i pisania pracy. Istnieje kilka możliwości:

– sformułowanie celu głównego, celów szczegółowych oraz hipotezy głównej;

– sformułowanie celu głównego, hipotezy głównej i hipotez pomocniczych;

– sformułowanie celu głównego, hipotezy głównej oraz pytań badawczych;

– sformułowanie celu głównego oraz pytań badawczych.

Ostatnie z zaproponowanych rozwiązań, mimo że najprostsze, wcale nie musi być rozwiązaniem najgorszym. Jeśli cel główny zostanie jasno i precyzyjnie sformułowany, oddając w pełni to, co student chce osiągnąć podczas pisania pracy,

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

a pytania badawcze odzwierciedlą, jakie najważniejsze odpowiedzi należy uzyskać, aby ten cel zrealizować, to nie trzeba dodatkowo tworzyć i weryfikować hipotez bądź rozbijać celu głównego na cele szczegółowe. Jak podkreślono wcześniej, umiejętność konstruowania hipotez i ich weryfikacja podczas badań świadczą o rozwinięciu pewnych zdolności badawczych. Warto wykorzystać je podczas pisania pracy, ponieważ wpłyną na podniesienie poziomu merytorycznego, pomogą uporządkować badania i strukturę pracy. Autorki niniejszego podręcznika przyjęły jednak, że tworzenie i weryfikacja hipotez nie są obowiązkowe dla dyplomantów przygotowujących prace licencjackie lub inżynierskie na kierunku gospodarka przestrzenna.

4.3. Pytania badawcze a hipotezy

Formułowanie pytań badawczych

Sformułowanie pytań badawczych nie nastręcza zazwyczaj zbyt wielu trudności. Pytania badawcze to nic innego, jak odzwierciedlenie problemu badawczego pracy. Są one też niejako przyporządkowane poszczególnym etapom badań, mającym za zadanie zrealizowanie celu głównego. Pod tym względem nie różnią się w dużym stopniu od celów szczegółowych (poza formą pytającą), dlatego właśnie nie zaleca się układania ich jednocześnie. Jeśli zatem dyplomant zamierza ocenić *wpływ zagospodarowania przestrzennego pl. Kopernika w Opolu na poziom funkcjonalności społecznej obszaru*, to musi się zastanowić, co dokładnie powinien zbadać, jakie informacje pozyskać, aby osiągnąć ten cel. Częściowo zostało to zaprezentowane na przykładzie celów szczegółowych zaproponowanych w poprzednim podrozdziale.

> Ponieważ pytania badawcze odpowiadają kolejnym etapom badań, muszą być zbieżne pod względem tematycznym z następującymi po sobie częściami pracy.

Należy je zaprezentować w sposób uporządkowany, zgodny ze strukturą pracy. Jeśli pierwsze pytanie badawcze zostanie sformułowane następująco: (1) *Jakie funkcje społeczne powinien pełnić pl. Kopernika w Opolu jako przestrzeń publiczna usytuowana w centrum miasta?*, to w części empirycznej (nie teoretycznej) pracy w pierwszej kolejności powinniśmy się skoncentrować na omówieniu i przeanalizowaniu tych właśnie

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

zagadnień. Kolejne pytania badawcze mogą brzmieć następująco: (2) *Jaki charakter ma zagospodarowanie przestrzenne placu i jakie czynniki je ukształtowały?* (3) *W jaki sposób (negatywny czy pozytywny) obecne zagospodarowanie przestrzenne placu wpływa na jego funkcje społeczne jako przestrzeni publicznej?* (4) *Jaki jest pożądany kierunek zmian zagospodarowania przestrzennego placu, mający zmierzać do poprawy jego funkcjonalności z punktu widzenia społecznych funkcji przestrzeni publicznej?*

Podobnie jak w przypadku celów szczegółowych, nie należy układać zbyt wielu pytań badawczych. Przeważnie 4–5 pytań w zupełności wystarczy, aby przedstawić w dość ogólnym, ale rzeczowym zarysie, jakie odpowiedzi są najważniejsze, żeby z powodzeniem przeprowadzić badania, wysnuć wnioski i opracować projektową część pracy.

Uszczegółowienie problemu badawczego

Pytania badawcze służą niejako uszczegółowieniu problemu badawczego i pozwalają na „rozbicie" procedury badawczej na pewne następujące po sobie fazy. Umożliwiają one gromadzenie informacji i danych niezbędnych do analizy i opracowania wniosków. Niekiedy w odniesieniu do pytań badawczych używa się zamiennie pojęcia „pytania pomocnicze". Należy jednak wskazać na pewne różnice pomiędzy nimi. Pytania pomocnicze nie muszą odnosić się ściśle do części empirycznej pracy i mogą dotyczyć także rozdziału teoretycznego. Można zatem zapytać: *Jakie są rodzaje przestrzeni publicznej? Jakie funkcje społeczne powinna pełnić przestrzeń publiczna?*

Pytania badawcze odnoszą się do samodzielnych badań dyplomanta

Odpowiedzi na te pytania należy szukać w dostępnej literaturze przedmiotu i omówić je w części teoretycznej pracy. Student nie musi przeprowadzać samodzielnych badań. Jeśli natomiast chciałby odpowiedzieć na pierwsze z pytań badawczych: *Jakie funkcje społeczne powinien pełnić pl. Kopernika w Opolu jako przestrzeń publiczna usytuowana w centrum miasta?*, to musi już orientować się w zagadnieniach teoretycznych dotyczących przestrzeni publicznej, a zatem znać jej rodzaje oraz umieć scharakteryzować jej funkcje społeczne. Dopiero wtedy będzie mógł określić, jaki rodzaj przestrzeni publicznej reprezentuje pl. Kopernika i jakie funkcje społeczne powinien pełnić. W pracach dyplomowych można zrezygnować z pytań pomocniczych i skupić się wyłącznie na pytaniach

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

badawczych. To one są najważniejsze, ponieważ odnoszą się do samodzielnych badań dyplomanta.

Układając pytania badawcze, należy pamiętać, aby:
– były one zwięzłe, jasne i konkretne;
– umożliwiały udzielenie na nie odpowiedzi;
– służyły realizacji celu głównego pracy;
– odpowiadały kolejnym etapom badań i były zgodne ze strukturą pracy.

Sformułowanie pytań badawczych wymaga pewnego rozeznania w obszarze badawczym, w którym osadzona jest praca, jednak nie musi wiązać się z koniecznością przeprowadzenia badań pilotażowych czy bardziej intensywnym zgłębieniem wiedzy na dany temat. Inaczej rzecz się ma w przypadku hipotez, którymi można zastąpić pytania badawcze bądź też równolegle zaprezentować we wstępie cel główny pracy, hipotezę główną i pytania badawcze.

Hipoteza – „przypuszczenie lub domysł wysunięty prowizorycznie"

Z. Gazda (2005, s. 28) określa hipotezę jako *przypuszczenie lub domysł wysunięty prowizorycznie dla określenia lub wyjaśnienia czegoś, co wymaga sprawdzenia (weryfikacji)* i wskazuje jednocześnie, jaki charakter muszą mieć prawidłowo sformułowane hipotezy.

Hipotezy powinny być:
– nowe;
– ogólne;
– jasne i ostre (jednoznacznie odbierane);
– wolne od sprzeczności wewnętrznych;
– empirycznie sprawdzalne.

Jak już podkreślano, tworzenie hipotezy głównej i/lub hipotez pomocniczych nie jest niezbędne w przypadku prac licencjackich i inżynierskich. Jeśli jednak dyplomant zdecyduje się wykorzystać je w pracy, to wówczas próbę skonstruowania hipotezy głównej, zwanej też hipotezą wyjściową, warto podjąć już podczas konkretyzowania problemu badawczego i formułowania tematu oraz celu głównego. Będzie ona miała charakter bardziej ogólny, dlatego też powinny jej towarzyszyć hipotezy cząstkowe (zwane też pomocniczymi bądź roboczymi) lub też pytania badawcze, stanowiące uszczegółowienie procesu badawczego. Hipoteza zawsze powinna mieć formę zdania oznajmu-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

jącego. W odniesieniu do przykładowego tematu dotyczącego funkcji społecznych pl. Kopernika hipotezę główną pracy można sformułować następująco:

Istniejące zagospodarowanie pl. Kopernika w Opolu zakłóca funkcjonalność placu jako przestrzeni publicznej, uniemożliwiając właściwe pełnienie przez niego funkcji społecznych, co wymaga zmian w zagospodarowaniu przestrzennym w celu poprawy jego funkcjonalności.

Weryfikacja hipotezy opiera się na rozumowaniu logicznym

Hipotezę tę można sprawdzić – badania terenowe i ankietowe pozwolą na udowodnienie jej prawdziwości bądź zaprzeczenie (weryfikacja hipotezy opiera się na rozumowaniu logicznym, którego efekt ma wskazywać jednoznacznie na *prawdę* lub *fałsz*). Jednocześnie jest ona zgodna z celem głównym pracy. Z. Gazda (2005, s. 28) przestrzega przed konstruowaniem hipotez banalnych, opartych na ogólnie znanych prawidłowościach lub też będących tautologią. Hipoteza główna dla omawianego przykładu pracy nie może zatem przyjąć następującej formy:

Zagospodarowanie przestrzenne wpływa na funkcje społeczne pl. Kopernika jako przestrzeni publicznej.

Tak sformułowana hipoteza jest po prostu zbyt oczywista. Nie powinno się też w hipotezie używać trybu przypuszczającego ani konstruować jej w sposób sugerujący, że autor nie jest do końca przekonany co do jej znaczenia, na przykład:

Zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym pl. Kopernika mogłyby wpłynąć na poprawę funkcji społecznych placu jako przestrzeni publicznej

lub:

Zagospodarowanie przestrzenne może wpływać na funkcje społeczne pl. Kopernika jako przestrzeni publicznej.

Hipoteza ta nie jest jasna ani „ostra". Zagospodarowanie przestrzenne może, ale nie musi wpływać na funkcje społeczne placu, więc nawet jeśli stwierdzimy, że hipoteza jest prawdziwa, to nie potwierdzamy jednoznacznie, że zagospodarowanie przestrzenne wpływa na funkcjonalność obszaru.

Konstruowanie trafnych hipotez wymaga już solidnej wiedzy i nierzadko przygotowania w postaci badań wstępnych, szczególnie w odniesieniu do bardziej szczegółowych hipotez pomocniczych. Hipotezy te również muszą być weryfikowalne i nie do końca będą pokrywać się z pytaniami badawczymi.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Hipotezy cząstkowe

Hipotezy cząstkowe (pomocnicze) dla zaproponowanego w niniejszym rozdziale tematu mogą zatem odnosić się do kwestii usytuowania na pl. Kopernika płatnych parkingów czy braku elementów zagospodarowania przestrzennego typowych dla przestrzeni publicznych, co wpływa na jego dysfunkcjonalność, a wręcz sprawia, ze nie można go uznać za typową przestrzeń publiczną. Hipotezy mogą także poruszać problem braku odpowiednich działań ze stron decydentów czy też wskazywać, jakie elementy zagospodarowania byłyby najbardziej pożądane z punktu widzenia funkcji społecznych, jakie powinien pełnić pl. Kopernika.

Hipoteza wyjściowa

Dla niektórych tematów i problemów badawczych konstruowanie prawidłowych pod względem merytorycznym i formalnym hipotez może być wręcz niemożliwe. Jednakże skonstruowanie dość ogólnej hipotezy głównej (wyjściowej) nie powinno nastręczać większych trudności, dlatego też można podjąć próbę jej opracowania i weryfikacji w pracy, tym bardziej że zbieżne to będzie z realizacją celu głównego i celów szczegółowych bądź też z odpowiedziami na pytania badawcze.

Zaprezentowanie problemu badawczego we wstępie

Wszystkie omówione powyżej elementy należy zaprezentować we wstępie pracy. Można tutaj wykorzystać typowe zwroty i wyrażenia, chociaż nie są one konieczne, jeśli student wykazuje się elokwencją, poprawnym stylem i nie ma trudności z pisaniem prac naukowych. Oto propozycje niektórych ogólnie przyjętych zwrotów:

„W świetle przedstawionego powyżej przedmiotu badań podstawowa (główna) hipoteza badawcza pracy została sformułowana następująco..."

„Na gruncie zarysowanej powyżej problematyki skonstruowano następującą hipotezę główną..."

„Główna hipoteza pracy brzmi następująco:..."

„Na tle tak zarysowanej (przedstawionej/przyjętej) problematyki (hipotezy głównej) podstawowy cel pracy polega na..."

„Kluczowym celem pracy jest więc..."

„Aby w pełni zrealizować cel pracy, sformułowano pięć celów szczegółowych / pytań badawczych / hipotez pomocniczych..."

„Usystematyzowaniu badań służyć mają cztery cele szczegółowe / pytania badawcze / hipotezy pomocnicze..."

„Realizacji celu głównego / Weryfikacji hipotezy głównej podporządkowano pięć celów szczegółowych / pytań badawczych / hipotez pomocniczych..."

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

„Główna oś przeprowadzonego w pracy wywodu wynikać będzie z przyporządkowanych hipotezie i celowi głównemu następujących celów szczegółowych / pytań badawczych / hipotez pomocniczych..."

Należy pamiętać, że problem badawczy powinien zostać odpowiednio we wstępie zarysowany, a cel główny, hipotezy czy pytania badawcze – przedstawione w sposób czytelny i jasny. Cele szczegółowe, hipotezy pomocnicze lub pytania badawcze należy wypunktować, aby wyodrębniały się z tekstu.

Niekiedy wydaje się, że wstęp to jedyny fragment pracy, w którym tak naprawdę wskazuje się jej cel/cele, hipotezy i pytania badawcze. Jest to błędne założenie.

> Prowadząc wywód, omawiając poszczególne zagadnienia, prezentując wyniki badań, warto zaznaczyć, że są one istotne z punktu widzenia poruszanego w pracy problemu, odgrywają dużą rolę w kontekście realizacji celu głównego, weryfikacji hipotezy czy też odpowiedzi na poszczególne pytania badawcze.

Ma to duże znaczenie we wprowadzeniach do poszczególnych rozdziałów oraz ich podsumowaniach. Także w zakończeniu pracy, służącym prezentacji wniosków końcowych, należy wykazać, że cel został zrealizowany, w poszczególnych rozdziałach pracy odpowiedziano na wszystkie pytania badawcze (lub osiągnięto cele szczegółowe), co umożliwiło sformułowanie wniosków z badań oraz przygotowanie części projektowej. Jeżeli dyplomant podjął się konstruowania hipotezy głównej (i ewentualnie hipotez pomocniczych), to musi także udowodnić, że została ona zweryfikowana (trzeba tutaj wskazać, czy okazała się prawdziwa, czy fałszywa). Czasami może się zdarzyć, że pomimo usilnych starań student nie jest w stanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi na któreś z pytań badawczych albo też do końca zweryfikować hipotezy, nawet jeśli zostały one odpowiednio sformułowane. Może to wynikać z braku dostępnych informacji, niemożności wykonania badań, ciągłej otwartości problemu lub innych czynników, w mniejszym lub większym stopniu niezależnych od studenta, które trudno było przewidzieć, przystępując do konceptualizacji problemu badawczego. Nie należy się wówczas zrażać, ponieważ badania zawsze mogą być pogłębiane czy wznawiane, aby zachować ich

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

aktualność. Dlatego warto wskazać, że może to stanowić punkt wyjścia do dalszych badań, na przykład w celu przygotowania pracy magisterskiej.

4.4. Przykłady konceptualizacji wybranych problemów badawczych

Konceptualizacja zakresu badawczego pracy dyplomowej jest zadaniem wymagającym zarówno zasobów informacji i wiedzy, jak i uwolnienia własnej kreatywności. Aby zobrazować ten mechanizm, przedstawione zostaną przykłady konceptualizacji trzech problemów badawczych. Pierwszy z nich dotyczy oceny możliwości kształtowania klastra, drugi – oddziaływania systemu komunikacyjnego na jakość życia, a trzeci – wpływu kompozycji urbanistycznej na wizerunek miasta.

Przykład 1

Przykład 1 – warunki budowy klastra

Jedną z jednostek terytorialnych, w ramach której prowadzona jest polityka i gospodarka przestrzenna, są regiony. Jeżeli student zainteresowany jest taką skalą przestrzenną badań, to może wybrać wiele szczegółowych problemów badawczych. W celu przedstawienia schematu postępowania w procesie konceptualizacji wybrano zagadnienie dotyczące klastrów regionalnych.

Klastry, czy inaczej grona, są jednym z przykładów struktur powiązań w systemie środowisko – człowiek – gospodarka, które dzięki swoim właściwościom mogą wpływać na przyspieszenie tempa i wzrost poziomu rozwoju regionów. Student zainteresowany poszukiwaniem nowych ścieżek (scenariuszy) rozwoju interesującego go regionu może zatem podjąć się oceny możliwości kształtowania klastra. Wybór działalności, na podstawie której mógłby się ukształtować klaster, nie może być przypadkowy, lecz powinien wynikać z wiedzy studenta o strukturze funkcjonalnej regionu. Załóżmy, że w niniejszym przykładzie będzie to klaster przemysłu meblarskiego w województwie opolskim. Zatem problem badawczy dotyczy *kształtowania klastra przemysłu meblarskiego w województwie opolskim*. Tak zarysowany problem wymaga jednak doprecyzowania, może bowiem w jego ramach chodzić o zbadanie uwarunkowań budowy takiego klastra czy instrumentów, mechanizmów i procesów kreowania jego budowy, określenia szans i zagrożeń realizacji tego procesu. Uściślając zagadnienie badawcze, dochodzi

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

się do sformułowania tematu pracy i rozpoczyna się „właściwy" proces konceptualizacji.

Etap 1 – jednym z wielu możliwych tematów pracy może być: *Uwarunkowania budowy klastra przemysłu meblarskiego w województwie opolskim*. Tak sformułowany temat jednoznacznie wskazuje, że przedmiotem badań są uwarunkowania (ogół uwarunkowań) decydujące o możliwości ukształtowania klastra wybranego przemysłu. Zakres przestrzenny dotyczy województwa opolskiego, a zakres czasowy nie został uściślony w tytule pracy. Oznacza to, że ocena uwarunkowań zostanie przeprowadzona dla czasu teraźniejszego, ale ich analiza może sięgać różnego zakresu przeszłości. Jednakże tak sformułowany tytuł wydaje się zrozumiały i można przejść do kolejnego etapu konceptualizacji.

Etap 2 – zdefiniowanie celu prowadzonych badań. Cel badań musi być zgodny z istotą problematyki zapisaną w tytule pracy. W omawianym przykładzie jako cel główny można przyjąć: *Identyfikacja i ocena uwarunkowań budowy klastra przemysłu meblarskiego w województwie opolskim*. W tym miejscu warto przypomnieć, że cel odnosi się do oczekiwanego efektu badań, dlatego nie jest poprawne używanie w odniesieniu do niego określeń opisujących podejmowane czynności czy metody badawcze, na przykład „zbadanie uwarunkowań...", „analiza uwarunkowań..." Przedstawione przykłady są często stosowane przez studentów, ale przecież nie może być celem „zbadanie" czy „analiza", ponieważ badania i analizę prowadzi się właśnie w jakimś celu – aby postawić diagnozę. To wynik badań jest celem – na przykład identyfikacja i ocena. Założony główny cel jest w praktyce osiągany poprzez realizację kolejnych etapów badań, którym odpowiadają cele szczegółowe. Jak już wcześniej wskazano, można sformułować cele szczegółowe lub też zapisać je jako pytania badawcze. Dokonuje się tego na trzecim etapie.

Etap 3 – formułowanie celów szczegółowych i/lub pytań badawczych. Zarówno cele, jak i pytania badawcze opisują ścieżkę realizacji celu głównego. Zatem w odniesieniu do przyjętego tematu i celu pracy można postawić następujące pytania badawcze:

– *jakie formy przestrzenne przyjmuje rozmieszczenie przedsiębiorstw przemysłu meblarskiego w województwie opolskim?*

– *jakie, w zakresie ilościowym i jakościowym, istnieją zasoby (surowcowe, kadrowe, infrastrukturalne) dla przemysłu meblar-*

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

skiego w województwie opolskim oraz jakie przyjmują formy przestrzennego rozmieszczenia?

– w jakim stopniu ukształtowany jest potencjał sektora B+R i okołobiznesowego, aby wspierać rozwój przemysłu meblarskiego w województwie opolskim?

– które obszary w przestrzeni województwa opolskiego charakteryzuje splot korzystnych uwarunkowań budowy klastra przemysłu meblarskiego?

– w jakim stopniu do tworzenia klastra przemysłu meblarskiego odnosi się polityka rozwoju województwa opolskiego?

Każde z wymienionych pytań badawczych doprowadzić powinno do udzielenia odpowiedzi. Z kolei uzyskanie tych odpowiedzi pozwala osiągnąć cele szczegółowe, które mogłyby brzmieć następująco:

– diagnoza rozmieszczenia przedsiębiorstw przemysłu meblarskiego w przestrzeni województwa opolskiego;

– określenie potencjału zasobów (surowcowych, kadrowych i infrastrukturalnych) dla przemysłu meblarskiego w województwie opolskim oraz ocena ich rozmieszczenia;

– ocena rozwoju sektora B+R i okołobiznesowego stymulującego kształtowanie przemysłu meblarskiego w badanym regionie;

– wyznaczenie zasięgu geograficznego klastra przemysłu meblarskiego w przestrzeni województwa opolskiego;

– konfrontacja celów i kierunków polityki rozwoju województwa opolskiego wobec kształtowania klastra przemysłu meblarskiego.

Przedstawiony przykładowy zestaw pytań badawczych i celów szczegółowych nie wyczerpuje oczywiście wszystkich zakładanych wyników prowadzonych badań. Jednakże nie jest konieczne przedstawianie pełnej listy pytań i celów, które w zamierzeniu będą realizowane i pozwolą na uzyskanie wyników badań. W takim przypadku należałoby napisać również, że celem jest na przykład wyjaśnienie pojęcia „klaster" i istoty klasteringu, ustalenie etapów i warunków budowy klastrów itp. Wymieniając pytania czy cele, należy się zdecydować na takie, które najściślej dotyczą celu głównego. W pracy dyplomowej można przedstawić wykaz pytań badawczych i celów szczegółowych, ale można też poprzestać tylko na jednym z tych elementów. Określenie celów i/lub pytań badawczych może kończyć proces konceptualizacji badań, zaleca się jednak go dopełnić, formułując hipotezę badawczą.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Etap 4 – przyjęcie hipotezy. Hipoteza, choć będąca przypuszczeniem, powinna być w pewnym stopniu wiarygodna. Jej wiarygodność wynika najczęściej z przeprowadzonych studiów nad literaturą oraz ze znajomości badanego terenu, ale wymaga pogłębionych badań. W odniesieniu do przyjętego tematu pracy można założyć następującą hipotezę badawczą: *Województwo opolskie dysponuje zróżnicowanymi warunkami do budowy klastra przemysłu meblarskiego* bądź *Uwarunkowania budowy klastra przemysłu meblarskiego w województwie opolskim są zróżnicowane jakościowo i przestrzennie.* Oba przykłady zapisu hipotezy badawczej są związane z tematem i celem pracy, ale są na tyle ogólne, że przed przeprowadzeniem badań nie wskazują, które uwarunkowania są sprzyjające, a które nie sprzyjają tworzeniu rozpatrywanego klastra. Można pokusić się o bardziej precyzyjne określenie hipotezy badawczej, ale trzeba pamiętać, że badania powinny pozwolić na jej weryfikację.

Przykład 2

Przykład 2 – system transportowy a jakość życia

Biorąc za punkt wyjścia własne zainteresowania, student może zdecydować się na badania zagadnień dotyczących transportu na danym obszarze. Do wyboru ma tutaj szereg różnego rodzaju możliwości, na przykład wpływ infrastruktury transportowej lub wybranych jej elementów na rozwój przedsiębiorczości, atrakcyjność inwestycyjną czy turystyczną, jakość życia mieszkańców lub zrównoważony rozwój tego terenu. Oczywiste wydaje się, że w zależności od wielkości i specyfiki obszaru każdy z tych problemów będzie musiał być badany z punktu widzenia odmiennych kryteriów. Załóżmy, że w największym stopniu interesujące dla dyplomanta są zagadnienia związane z oddziaływaniem systemu transportowego miasta na jakość życia jego mieszkańców. Etapy konceptualizacji problemu badawczego można ująć w poniższy sposób:

Etap 1 – temat pracy można sformułować następująco: *Rola systemu transportowego w kształtowaniu jakości życia mieszkańców Opola*. Spełnia on opisane w poprzedniej części niniejszego rozdziału wymogi. Jest konkretny i przejrzysty, określa zakres przestrzenny badań (zakres czasowy wydaje się oczywisty), wskazuje zagadnienia, które mają być zbadane w pracy (zależność pomiędzy cechami systemu transportowego miasta a jakością życia jego mieszkańców), a także pozwala na skonstruowanie autorskich wniosków i zaleceń co do przeobrażeń systemu

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

transportowego, które doprowadziłyby do poprawy jakości życia w mieście.

Etap 2 – cel główny można określić następująco: *Wskazanie, w jaki sposób właściwości oraz organizacja systemu transportowego Opola wpływają na jakość życia mieszkańców miasta.*

Etap 3 – zarówno temat, jak i cel główny wskazują już zasadniczą ścieżkę badań. Poniższe pytania badawcze pomagają skonkretyzować poszczególne kwestie, które należy dokładnie zbadać w pracy:

– *jakie są cechy i poziom rozwoju systemu transportowego Opola?*

– *jakie elementy systemu transportowego wpływają pozytywnie na jakość życia opolan?*

– *jakie elementy systemu transportowego wpływają negatywnie na jakość życia opolan?*

– *jakie powinny być kierunki zmian systemu transportowego miasta, aby poprawić jakość życia jego mieszkańców?*

Tak zarysowane pytania badawcze wprawdzie nie przedstawiają szczegółowo wszystkich zagadnień, które muszą zostać zbadane oraz omówione w pracy, jednak wyznaczają oś badań. Wiadomo, że na przykład w rozdziale teoretycznym, poza charakterystyką systemu transportowego i określeniem jego roli na obszarach zurbanizowanych, należy również wyjaśnić pojęcie jakości życia oraz wskazać związek pomiędzy właściwościami systemu transportowego a jakością życia mieszkańców miast. Co więcej, analizując system transportowy Opola, należy też zbadać, które cechy i właściwości systemu transportowego w największym stopniu determinują jakość życia opolan, które z nich są najbardziej pożądane przez mieszkańców, a które powinny być rozwijane z punktu widzenia konieczności zapewnienia sprawnej obsługi transportowej wszystkich sfer działalności i wszystkich obszarów miasta itp.

Etap 4 – w analizowanym przykładzie tematu hipoteza robocza jest dość oczywista i można ją ująć następująco: *System transportowy Opola wymaga zmian z punktu widzenia kształtowania jakości życia mieszkańców miasta.* Należałoby jednak uszczegółowić tę hipotezę poprzez hipotezy robocze, odnoszące się na przykład do infrastruktury drogowej, funkcjonowania komunikacji miejskiej, negatywnych efektów zewnętrznych transportu itp.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Przykład 3

Przykład 3 – kompozycja przestrzenna a wizerunek miasta

Wiadomo, że badanie kompozycji przestrzennej w skali całego miasta może być trudne, dlatego trzeba się zastanowić, jaka jego część wydaje się najbardziej ciekawa pod tym względem. Zwykle jest tak, że przebywając w pewnym otoczeniu, odczuwa się potrzebę wprowadzenia zmian i w wyobraźni zarysowuje się już jakiś pomysł, projekt nowego zagospodarowania. Trzeba jednak pamiętać, że celem pracy dyplomowej nie może być jedynie opracowanie projektu. W rzeczywistości żadne władze miasta nie decydują się na opracowywanie kosztownych projektów tylko dla samego faktu ich stworzenia. Dąży się do tego, aby projekty te były realizowane, to zaś ma na celu przynoszenie określonych korzyści, na przykład wprowadzenie porządku, poprawę funkcjonalności, ochronę cennych zespołów urbanistycznych, zadowolenie mieszkańców, podniesienie prestiżu miejsca itd. Dopiero tak uporządkowana przestrzeń będzie pozytywnie wpływać na wizerunek miasta czy samopoczucie ludzi w niej przebywających. Ten krótki wywód pokazuje, że głównym celem pracy dyplomowej nie może być jedynie opracowanie projektu, ale udowodnienie, że dzięki pewnym przemyśleniom, racjonalnym rozwiązaniom, umiejętności skomponowania elementów zagospodarowania przestrzennego wpływa się na inne ważne wartości. W tym przypadku konceptualizację pracy można ująć w kolejne etapy.

Etap 1 – określenie tematu, na przykład: *Wpływ kompozycji przestrzennej na wizerunek miasta na przykładzie śródmieścia Opola*. Tak określony temat pokazuje, że istnieje pewna zależność między kompozycją przestrzenną a wizerunkiem miasta. Zakres przestrzenny pracy dotyczy śródmieścia Opola. Zakres czasowy natomiast odnosi się do teraźniejszości, czyli badane będzie to, jaki obecnie jest ten wpływ.

Etap 2 – cel główny pracy musi nawiązywać do tematu określonego w tytule, zatem w tym przypadku na pewno najważniejszym celem będzie wykazanie, że *kompozycja przestrzenna wpływa na wizerunek miasta*. Osiągnięcie celu głównego będzie możliwe poprzez cele cząstkowe, na przykład określenie elementów zagospodarowania wpływających na wizerunek śródmieścia, analizę istniejącej kompozycji, porównanie jej z innymi przykładami, stworzenie własnego projektu ukazującego właściwe kształtowanie zagospodarowania itp.

Etap 3 – sformułowanie pytań badawczych powinno pomóc w osiągnięciu celów pracy, czyli mogą one brzmieć:

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– *jakie elementy kompozycji przestrzennej występują w śródmieściu?*

– *jakie elementy kompozycji przestrzennej śródmieścia wpływają pozytywnie na jego wizerunek?*

– *jakie elementy kompozycji przestrzennej śródmieścia wpływają negatywnie na jego wizerunek?*

– *czy możliwa jest zmiana elementów zagospodarowania przestrzennego negatywnie wpływających na wizerunek śródmieścia?*

– *jak powinna być właściwie komponowana zabudowa w śródmieściu?*

Etap 4 – hipotezę wyjściową można w tym przypadku sformułować następująco: *Kompozycja przestrzenna śródmieścia wymaga uporządkowania, ponieważ istotnie wpływa na wizerunek całego miasta*. Podejmując się postawienia hipotez pomocniczych, trzeba już trochę „wgryźć się" w temat badawczy i zakładać, że na przykład negatywny wpływ na kompozycję przestrzenną śródmieścia ma dysharmonijna zabudowa mieszkaniowa powstała w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku albo że kompozycję przestrzenną śródmieścia można poprawić, rozwiązując problemy komunikacyjne śródmieścia, albo że pozytywny wpływ na kompozycję przestrzenną śródmieścia ma zieleń miejska.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

5. Pierwotne źródła informacji

5.1. Specyfika i rodzaje źródeł pierwotnych

Gromadzenie informacji

Gromadzenie informacji dotyczących wybranego zagadnienia badawczego należy prowadzić systematycznie i rozpocząć jak najszybciej. Często student sądzi, że wie dużo o badanym problemie, gdyż zna wybrany teren, bo na nim mieszka, lub że zna teorię problemu badawczego, bo był na wykładzie dotyczącym tego zagadnienia czy też śledzi informacje w prasie i Internecie dotyczące wybranego problemu badawczego. Taki zasób informacji nie jest jednak wystarczający do przeprowadzenia badań i napisania pracy. Można je uznać jedynie za wejściowe, podstawowe, które w sposób naukowy należy pogłębić i usystematyzować. W tym celu należy poszukiwać informacji zarówno teoretycznych, jak i empirycznych, przydatnych do celów naukowych.

W badaniach z zakresu gospodarki przestrzennej wykorzystuje się dwie grupy źródeł informacji: pierwotne i wtórne.

Pierwotne źródła informacji – cechy i rodzaje

Pierwotne źródła informacji uzyskuje się poprzez samodzielne ich zbieranie. Z pewnością każdy ze studentów, przygotowując pracę dyplomową, przeprowadzi badania w celu zdobycia takich informacji, a w zależności od tematu pracy wykorzysta określony sposób pozyskiwania informacji. Trzeba mieć na względzie, że mogą one być bardzo pracochłonne, czasochłonne i kosztowne, dlatego między innymi wymagają starannego zaplanowania i przygotowania. Zgromadzony materiał informacyjny może stać się nieoceniony w przygotowaniu empirycznej części pracy.

Przygotowując pracę dyplomową dotyczącą przestrzeni, konieczne jest zebranie materiału informacyjnego na jej temat. W tym zakresie źródła wtórne informacji nie zawsze są wystar-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

czające i z reguły należy przeprowadzić badania terenowe. Są one prowadzone z większą lub mniejszą szczegółowością i w kontekście rozwiązywanego problemu badawczego. Badania takie wymagają zaplanowania, a to jest możliwe po ustaleniu przedmiotu i celu badań. Wówczas łatwiej zaplanować, co i w jakim celu należy w przestrzeni obserwować i analizować.

Do metod najczęściej stosowanych podczas badań terenowych zalicza się: inwentaryzację urbanistyczną, obserwację, pomiar, ankiety i wywiady.

W pierwszej części zostaną omówione podstawowe zagadnienia dotyczące istoty, warunków i zasad prowadzenia wszystkich badań terenowych, a następnie każda z wymienionych metod.

5.2. Badania terenowe

Rozpoznanie terenu

Badania terenowe są źródłem cennych informacji, a dla studentów gospodarki przestrzennej – czynnością niemal podstawową. Przed rozpoczęciem właściwych badań terenowych na pierwszym etapie warto przeprowadzić „rozpoznanie terenu". Polega ono na ogólnym zapoznaniu się z jego charakterystyką, ze zwróceniem jednak uwagi na kwestie związane z zagadnieniem badawczym. Takie pierwsze ważne spostrzeżenia pozwalają na krytyczną analizę literatury czy dokumentów źródłowych (w zakresie zgodności stanu faktycznego z zapisami w dokumentach i na mapach), zwrócenie uwagi na istotne zagadnienia w trakcie formułowania pytań do kwestionariusza ankiety czy prowadzenie dalszych szczegółowych badań terenowych. Ten etap pozwala na zweryfikowanie i uściślenie celów badawczych bądź przyjętej hipotezy.

Zasadnicze badania terenowe

Zasadnicze badania terenowe warto rozpocząć po ustaleniu koncepcji pracy z promotorem oraz skonsultowaniu z nim planu prac terenowych. Przed wyjściem w teren konieczne jest zapoznanie się z podstawami teoretycznymi badanego zagadnienia, a przede wszystkim z metodami i narzędziami badań, które są odpowiednie do realizacji założonego celu. Możliwe w tym przypadku jest zaadaptowanie konkretnej metody, która była w podobnym celu wykorzystywana i jest opisana w literaturze przedmiotu. Możliwe jest także opracowanie autorskiej metody badań poprzez modyfikację już znanej czy kompilację elementów kilku metod itp. W tym drugim przypadku zaleca się, aby skonsultować możliwość zastosowania „wymyślonej" metody z promotorem i uzyskać w tym względzie jego zgodę.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Promotor ma większą wiedzę o metodach badawczych i przeanalizuje możliwości oraz ograniczenia zastosowania nowatorskiego podejścia. Celowe jest również skonsultowanie z promotorem czasu i miejsca prowadzonych badań, a w badaniach społecznych – także doboru próby.

Zasady prowadzenia badań terenowych

Dla skuteczności przeprowadzenia badań terenowych istotna jest znajomość pewnych zasad (Plit 2007, s. 46). Wśród nich najistotniejsze to:

1. Znajomość zasad BHP i zachowanie zdrowego rozsądku. Teren, który nie jest dobrze znany, może kryć wiele niespodzianek, tak samo interesujących, jak też niebezpiecznych. Zgłębiając go, należy pamiętać o dbałości o własne zdrowie czy życie. Warto stosownie dobrać porę przeprowadzanych badań, a wskazane jest również wyruszenie w teren w towarzystwie znanej (zaufanej) osoby.

2. Posiadanie dokumentu potwierdzającego prowadzenie badań, na przykład zaświadczenia z uczelni (od promotora lub dziekana). Taki dokument może bardzo pomóc w zbieraniu informacji, spełniając rolę upoważnienia, zezwolenia czy swego rodzaju karty wstępu na dany teren. W oczach osób postronnych nadaje wagi działaniom studenta, a czasami wywołuje chęć bezinteresownej pomocy. Dla potwierdzenia swojej tożsamości warto mieć także legitymację.

3. Opracowanie planu badań. Czasami, gdy teren nie był dotychczas znany, nie jest możliwe opracowanie planu w szczegółach. Warto jednak zapisać, czego chcemy się o terenie dowiedzieć, i na te pytania poszukiwać odpowiedzi. Na tym polega realizacja głównego celu badań. Wszystkie dodatkowe informacje, które w toku poszukiwań się ujawniają, należy zapisywać, rejestrować, ale nie powinny one stać się głównym motywem badawczym. Badania terenowe podjęte zostały w określonym celu i to ten cel należy zrealizować, a przy okazji można postawić kolejne cele na przyszłość. Pisząc pracę dyplomową, należy odpowiedzieć na postawione w niej pytania badawcze, nie zaś wyjaśniać wszystko, co nas w terenie zaintrygowało.

4. W teren należy się wybrać z mapą – pełnić ona będzie dwie funkcje. Będzie przewodnikiem oraz materiałem do weryfikacji stanu faktycznego. Jeżeli zarejestrowano zmiany w terenie w stosunku do treści mapy, to należy ją zaktualizować.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

5. Warto zabrać w teren artykuły do sporządzania notatek i wszelki sprzęt rejestrujący fakty, na przykład aparat fotograficzny, kamerę.

6. Konieczne jest dokładne opisywanie lokalizacji wszystkich badanych obiektów w terenie. Nie należy ufać tylko własnej pamięci, bo może być ona zawodna, a dokładność i precyzja badań jest wymagana w pracy dyplomowej. Dlatego warto się zabezpieczyć i oprócz zaznaczenia obiektu na mapie dokonać stosownej, charakterystycznej notatki. Na mapie powinno się również oznaczać numerowanymi punktami miejsca wykonania fotografii, zwłaszcza gdy jest ich bardzo dużo.

Należy uwzględnić, że mimo przeprowadzanych badań bezpośrednich nie wszystkie informacje, które chcielibyśmy pozyskać, będą dostępne. Dotyczy to w szczególności sfery społecznej i ekonomicznej, ale nie tylko. Często sytuacja taka dotyczy informacji o cechach gospodarstw domowych oraz prywatnych przedsiębiorstwach. Ze względu na warunki prawne (regulacje Ustawy o ochronie danych osobowych oraz Ustawy o dostępie do informacji publicznej), jak też „strach" przed ujawnieniem danych, a wśród przedsiębiorstw – przed konkurencją, badani wręcz chronią się przed ujawnieniem nawet podstawowych informacji o ich działalności. Dlatego jeśli w czasie konsultacji promotor przestrzega przed zbyt ambitnym podejściem do badań terenowych, to warto mu zaufać i nie tracić czasu na zadania niewykonalne. Ponadto, niezależnie od przyjętej metody (techniki) badań terenowych, warto pamiętać o zaplanowaniu badań i bezpiecznej ich realizacji.

5.3. Obserwacja i pomiar

Jedną z powszechnie stosowanych metod pozyskiwania informacji źródłowych jest obserwacja, a jej narzędziem jest karta obserwacji (dziennik obserwacji).

> Obserwacja polega na bezpośrednim oglądzie zjawiska, przedmiotu czy procesu, który jest przedmiotem badań. Umożliwia ona wykrycie podstawowych, a czasami także szczególnych cech badanej rzeczywistości. Obserwacja jako metoda pozyskiwania informacji jest procesem celowym, powinna być przemyślana i zaplanowana (Kaczmarek i in. 2012, s. 51).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Musi to być zadanie zamierzone i ukierunkowane. W zakresie badań gospodarki przestrzennej możliwe jest prowadzenie obserwacji ciągłej i czasowej, dokonywanej w określonych przedziałach czasu. Z punktu widzenia sposobu prowadzenia obserwacji można ją prowadzić bezpośrednio – indywidualnie, wówczas, gdy dyplomant samodzielnie jej dokonuje, lub kompleksowo – gdy dokonywana jest przez grupę osób.

Proces prowadzenia obserwacji musi obejmować cztery jej aspekty:
– zaplanowanie prowadzenia obserwacji (przedmiot, czas, miejsce, cel, metoda rejestracji, obserwator/obserwatorzy);
– postrzeganie przedmiotu badań zgodnie z założonym planem;
– utrwalenie dostrzeżonych danych – porządkowanie zapisów dokonywanych bezpośrednio podczas obserwacji;
– interpretacja uzyskanych wyników i formułowanie uogólnień i wniosków.

Cechy obserwacji

Obserwacja jako rzetelne źródło pozyskiwanych informacji musi być dokładna, wyczerpująca i wnikliwa, a nade wszystko obiektywna – niezależna od osobistych i subiektywnych nastawień lub oczekiwań. Powinna być wierna, czyli zgodna z własnymi spostrzeżeniami i z rzeczywistymi faktami, które nie mogą być zniekształcane.

Sposób rejestracji obserwowanych obiektów, zjawisk, procesów

O skuteczności obserwacji decyduje także sposób rejestracji obserwowanych obiektów, zjawisk czy procesów. Badacz może i powinien na bieżąco sporządzać notatki ze swoich spostrzeżeń, a także notować refleksje, które przychodzą mu do głowy podczas obserwacji. Współcześnie można zastosować do tego różne nowe technologie rejestrujące obraz i dźwięk. W trakcie przechowywania zgromadzonych informacji może dojść do redukcji początkowo utrwalonego obrazu lub refleksji zgodnie z regułami zapominania (Sosnowska 2011b, s. 30). Ważnym czynnikiem decydującym o jakości obserwacji jest także jej selektywność. Oznacza ona dokonywanie ukierunkowanych selekcji faktów poddawanych obserwacji, które nie są istotne z punktu widzenia rozwiązania problemu badawczego.

E. Sosnowska (2011b, s. 28–32) podkreśla, że wartość naukowa obserwacji wynika w dużym stopniu z przygotowania

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Przygotowanie i kompetencje obserwatora

i kompetencji obserwatora. Obserwator powinien wykazywać umiejętność:

– dostrzegania kilku zjawisk dziejących się w jednym czasie i przestrzeni;

– dokonania selekcji spostrzeganych informacji;

– wiernego i trwałego przechowywania w pamięci własnej lub na innych nośnikach zgromadzonych informacji;

– szybkiego kojarzenia oraz łączenia poszczególnych jednostkowych spostrzeżeń w całość;

– panowania nad swoim nastawieniem emocjonalnym wobec obserwowanych zjawisk.

Jakość obserwacji w dużym stopniu jest zależna od kompetencji badacza, jego wiedzy, umiejętności i zdolności. Obserwacja przeprowadzona zgodnie z zaplanowanym projektem, przy użyciu właściwych narzędzi, będzie źródłem wartościowego materiału naukowego.

Pomiar obiektów, zjawisk, stanów

Metoda pracy w terenie to także pomiar. Możliwe jest mierzenie różnych obiektów, zjawisk i stanów, na przykład wysokości budynków, szerokości dróg, długości linii brzegowej cieku wodnego, prędkości przepływu wody na danym odcinku tegoż cieku, liczenie osób przechodzących ścieżką, przejeżdżających rowerem czy samochodem. Dokonując pomiarów, należy pamiętać o celu ich prowadzenia. Podczas analizy kompozycji urbanistycznej z pewnością ważne jest mierzenie wysokości budynków, a nie liczenie przejeżdżających rowerzystów. Pomiary powinny być prowadzone według określonych zasad. Zakładając, że celem badania jest na przykład określenie liczby pojazdów na pewnej drodze, należy ustalić: w którym miejscu będzie znajdował się punkt pomiarowy, w jakie dni tygodnia i o jakich porach dnia będą prowadzone pomiary, czy interesuje nas tylko liczba pojazdów, czy również ich cechy.

Mapowanie behawioralne

Przykładem metody pracy w terenie, dotyczącym badania przestrzeni publicznych, jest mapowanie behawioralne. Metoda ta polega na zliczaniu różnych zachowań za pomocą karty, na której notuje się aktywność ludzi w określonym miejscu i czasie. Do przeprowadzenia takich badań należy się wcześniej przygotować, na przykład sporządzić formularz karty obserwacji (ilustracja 1).

Przygotowując się do badań terenowych, należy starannie przemyśleć, jakie elementy zagospodarowania przestrzennego, cechy przestrzeni czy też zachowania ludzi będą podlegały spisom, obserwacji, mierzeniu, ocenie, fotografowaniu, oznaczaniu

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

MAPOWANIE BEHAWIORALNE
OSTATECZNE PODSUMOWANIE
DATA.....

LOKALIZACJA	LICZBA GRUP	LICZBA OSÓB	SAMOTNI	PŁEĆ				WIEK								AKTYWNOŚĆ / SPOSÓB SPĘDZANIA CZASU															
				K		M		0–6		7–18		19–60		60+																	
				#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%
Σ																													

BEZWZGLĘDNA LICZBA OSÓB
% UDZIAŁ PROCENTOWY

Ilustracja 1. Karta aktywności
Źródło: http://naszaprzestrzen.pl/http://www.naszaprzestrzen.pl/2010/07/zbadaj-swoje-miejsce-narzedzia-czesc-3.html (3.12.2012).

itd. Odpowiednie przygotowanie się do badań obejmuje również dobór metod sprawdzonych i szczegółowo opisanych w literaturze przedmiotu. Godne polecenia są tu metody badań zaproponowane na przykład przez K. Wejcherta (1984, s. 171) dotyczące wykresu krzywej wrażeń, jak również metoda K. Lyncha (2011) dotycząca analizy obrazu miasta.

5.4. Badania ankietowe

Sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety

Bardzo często i chętnie stosowanym przez studentów gospodarki przestrzennej sposobem pozyskiwania informacji jest sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety[1]. Trzeba jednak zaznaczyć, że jest to trudne zadanie, z czego często dyplomanci nie zdają sobie sprawy.

> Badania ankietowe służą gromadzeniu informacji na podstawie odpowiedzi udzielanych przez respondentów uznanych za zorientowanych w problematyce będącej przedmiotem ankiety.

Badanie reprezentacyjne

Ze względu na fakt przeprowadzania ich na wybranej części ogółu populacji określane są one jako badanie reprezentacyjne. Charakteryzują się one przewagą liczbowego charakteru zebranych danych, dlatego często do ich objaśnienia stosowane są zestandaryzowane metody matematyczne i statystyczne.

Przeprowadzając badania ankietowe, trzeba jednak pamiętać o przestrzeganiu określonych zasad i warunków.

> Ankieta jako technika badawcza ma największe i najbezpieczniejsze zastosowanie w przypadku badania takich problemów, które mają neutralne znaczenie dla respondenta.

Określenie wielkości i charakteru próby do badania

W przypadku, gdy badany problem wywołuje silne emocje u badanego, wzrasta prawdopodobieństwo udzielania odpowiedzi nieobiektywnych, zatem nieprawdziwych. Najważniejsze jednak warunki efektywnego badania ankietowego to określenie wielkości i charakteru próby do badania. Bywają prace, które wskazują, że aby próba była wystarczająca, musi reprezentować określoną część całości populacji. Jednakże nie ma

[1] Rodzaje ankiet, zasady ich stosowania i konstrukcji omówione są szczegółowo w pozycji: Runge 2006, s. 410–435.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

ujednoliconej, sztywnej wielkości, którą można zastosować do wszystkich badań. Ważniejsze od liczby respondentów są następujące cechy próbki: duży stopień różnorodności, odpowiednio dobrana liczba klas podziału na kategorie badawcze, wysoki stopień dokładności oraz pewności (Runge 2006, s. 413). Ważnym czynnikiem skuteczności badań ankietowych jest sposób wyboru próby badawczej. W literaturze przedmiotu znaleźć można precyzyjne omówienia technik stosowanych do ich wyłonienia. Ostatecznie jednak trzeba wyłonić taką próbkę, która nie będzie słabo zróżnicowana i tendencyjna.

Ułożenie kwestionariusza ankiety i sformułowanie pytań

Istotnym zadaniem jest również ułożenie kwestionariusza ankiety i sformułowanie pytań. Trzeba pamiętać, że ankieta powinna mieć tytuł, z którego respondent będzie mógł się dowiedzieć o celowości przeprowadzanych badań. Należy w syntetyczny sposób zapewnić respondenta o jego anonimowości, omówić zasady udzielania odpowiedzi na pytania, określić sposób zwrotu ankiet. Miłe dla respondenta jest podziękowanie za udzielenie odpowiedzi. Dodatkowo na kwestionariuszu ankiety zaleca się zapisanie daty i miejsca jej wypełniania.

Opracowanie i zamieszczenie metryczki

Poza częścią merytorycznych pytań ważne jest opracowanie i zamieszczenie metryczki. Zawiera ona podstawowe dane na temat respondenta: wiek, płeć, wykształcenie, wykonywany zawód, miejscowość zamieszkania i inne. Konstruując metryczkę, trzeba pamiętać, że musi ona dawać respondentowi poczucie anonimowości, dlatego należy zapisywać tylko takie pytania, które jej nie naruszają, a jednocześnie będą przydatne do analizy zebranego materiału. Sporne wśród badających jest miejsce umieszczenia metryczki. Jedna grupa twierdzi, że powinna ona znajdować się w pierwszej części ankiety (tuż pod tytułem i wyjaśnieniami), a druga grupa – że w ostatniej części. Aby przygotować kwestionariusz ankiety, zaleca się przede wszystkim koncentrację na merytorycznie i metodycznie poprawnym opracowaniu metryczki, a wówczas jej położenie nie powinno wpłynąć na sposób udzielania odpowiedzi przez respondentów.

Pytania w ankiecie powinny być sformułowane w logicznie uzasadnionym porządku, a także winny być zróżnicowane w zależności od kryterium celu pytania (o fakty, opinie, wiedzę, motywy czy sugestie), kryterium formy (zamknięte i otwarte) czy kryterium logiczne (alternatywy i pytania wieloalternatywne).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Zasady konstrukcji formularza ankiety

Przygotowanie kwestionariusza ankiety wymaga przestrzegania następujących zasad (Jura, Roszczypała 2000, s. 35):

– tekst i układ ankiety powinny być ściśle dostosowane do tematu badań i sposobu ankietowania;

– pytania muszą być sformułowane w sposób zrozumiały i jasny, niebudzący wątpliwości u respondentów;

– pytania muszą być uporządkowane w sposób merytoryczny i logiczny.

Przeprowadzenie badań ankietowych wymaga wysiłku i uwagi. Nie jest to na pewno zadanie łatwe. O skuteczności ankiety jako narzędzia badawczego decyduje jej rzetelne opracowanie (ułożenie tekstu ankiety, wybór osób i obiektu badań, ustalenie czasu, miejsca i sposobu ankietowania). Warto przeprowadzić badanie pilotażowe, które pokaże, czy ankieta jest zrozumiała dla respondentów, a uzyskiwane odpowiedzi pozwalają na wyjaśnienie problemu badawczego. Istotnym warunkiem jest rzetelność i uczciwość prowadzonych badań (np. nie należy sugerować respondentom odpowiedzi, nie pospieszać ich w wykonywaniu tej czynności itp.). Końcowy etap badań ankietowych to weryfikacja danych i opracowanie wyników. W niniejszym podręczniku nie zostaną omówione metody analizy oraz wizualizacji danych uzyskanych z badań ankietowych, gdyż zagadnienie to jest złożone i wyjaśniane w podręcznikach akademickich (zob. Runge 2006, s. 410–434).

5.5. Wywiady

Bezpośrednia rozmowa badacza z respondentem

Wywiad jest narzędziem zbliżonym do ankiety. Polega na bezpośredniej rozmowie badacza z respondentem. Technika wywiadu służy do zbierania danych empirycznych, takich jak między innymi: wiedza i myśli respondentów, ich opinie, poglądy, postawy wobec pewnych zjawisk, zdarzeń czy sytuacji społecznych (Sosnowska 2011a, s. 33).

Rodzaje wywiadów

Istnieją różne rodzaje wywiadów, jednak z punktu widzenia sposobu przeprowadzania wyróżnia się wywiad standaryzowany i niestandaryzowany. Wywiad standaryzowany, inaczej kwestionariuszowy, prowadzony jest na podstawie uprzednio opracowanego kwestionariusza, zawierającego listę pytań. Nie jest to jednak formularz ankietowy, pytania mają na celu uzyskanie niesugerowanych, wolnych odpowiedzi.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Materiał informacyjny pozyskany za pomocą wywiadu będzie wartościowy i przydatny, gdy przestrzegane będą następujące zasady:
– koncentrowanie się na odpowiedzi badanego;
– akceptowanie go jako jednostki autonomicznej;
– umożliwienie swobodnego i samodzielnego wypowiadania się.

Funkcja informacyjna i motywacyjna pytań

Przygotowując pytania do wywiadu, należy pamiętać, aby spełniały one funkcje informacyjną i motywacyjną. Funkcja informacyjna przejawia się w zrozumiałości i jasności zadawanego pytania. Pytania muszą być zatem dostosowane do kompetencji oraz możliwości intelektualnych rozmówcy, bo wówczas podnosi się szansę na pozyskanie od niego pożądanych informacji. Funkcja motywacyjna związana jest z treścią i formą pytań oraz ich miejscem na liście pytań. Pytania nie mogą wywoływać zagrożenia, niepewności i chaosu u osoby przepytywanej. Przeprowadzając wywiad, należy się wcielić w rolę badacza naukowego, a nie prokuratora czy dziennikarza śledczego. Celem badacza jest zebranie wiarygodnych i obiektywnych informacji, nie zaś sensacji czy spektakularnych „newsów".

Stworzenie właściwej atmosfery

Wywiad jako dialog kierowany, do którego rozmówca jest zapraszany, wymaga stworzenia właściwej atmosfery podczas badania. E. Wysocka (2008, s. 147–185) wskazuje na kilka kluczowych warunków decydujących o prawidłowości kontaktu diagnostycznego:
– poczucie autentycznego zainteresowania badacza wypowiedziami osoby badanej;
– osoba badana musi mieć zaufanie do badacza, wówczas udzieli odpowiedzi zgodnych z jej wiedzą i poglądami, odsłoni nawet bardzo kontrowersyjne oraz odważne postawy i poglądy;
– osoba badana powinna przejawiać reakcje emocjonalne adekwatne do przekazywanych treści, czyli być szczera i otwarta.

Cechy i umiejętności badacza

Zasady, cele i uwarunkowania prowadzenia wywiadów wskazują, że badacz, który chce go przeprowadzić, powinien posiadać następujące cechy (Sztander 1999, s. 15–90):
– umiejętność wsłuchiwania się w znaczenie tego, co dla badanego jest ważne, i podejmowania tego wątku w dalszej części wywiadu;
– niezaborcza życzliwość, czyli umiejętność akceptowania badanego z zachowaniem jego wolności;

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– umiejętność okazania szacunku dla zdania i postawy badanego.

Innymi cechami badacza są także: konkretność, koncentracja, otwartość. Umiejętności te powodują utratę lęku przed ujawnieniem własnych przekonań, a jednocześnie mogą zapewnić zebranie konkretnych potrzebnych informacji.

Plan i zakres wywiadu

Pomocne jest przygotowanie formularza z danymi rozmówcy, miejscem i datą wywiadu oraz z pytaniami, które chcemy zadać. W toku rozmowy konieczne jest kontrolowanie jej przebiegu, tak aby zebrać przede wszystkim interesujące nas informacje, nie zaś cokolwiek. Pytania powinny mieć charakter dynamiczny, co oznacza, że należy utrzymać ciekawość rozmówcy. Warto go zapytać o jego sugestie co do przeprowadzanego wywiadu, poprosić o propozycję dodatkowych pytań, które należałoby zadać innym osobom uczestniczącym w badaniu (Gambarelli, Łucki 1995, s. 41).

Podstawowe wyniki każdego z wywiadów należy zamieścić w tekście pracy, ale przede wszystkim konieczne jest przedstawienie syntetycznych wyników, powstałych po dokonaniu statystycznych przekształceń.

Nieodzowne jest dbanie o wszystkie szczegóły warsztatowe przeprowadzania wywiadu i metodologii opracowywania jego wyników. Dobrym zwyczajem jest zamieszczanie w załączniku do pracy tekstu opisującego wyniki wywiadów, a także istotnych z punktu widzenia badanej problematyki danych rozmówców. Jednakże konieczne jest uzyskanie od rozmówcy zgody na publikowanie danych dających podstawę do jego identyfikacji.

Zgoda rozmówcy na publikowanie danych

Wywiad będzie skutecznym źródłem informacji tylko w sytuacji, gdy badacz go zaplanuje i właściwie przeprowadzi, a rozmówcy będą prawdomówni i wiarygodni.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

6. Wtórne źródła informacji

6.1. Literatura przedmiotu

Zgromadzone i przetworzone zasoby informacji

Źródłami wtórnymi są takie zasoby informacji, które zostały zgromadzone, czasem też przetworzone przez inne osoby czy instytucje.

> Należą do nich wszelkie opublikowane opracowania literaturowe, akty prawne, dokumenty źródłowe, mapy i dokumentacje statystyczne. Mogą one być dostępne w wersji tradycyjnej („papierowej") oraz w wersji elektronicznej.

Zasady korzystania z tych dwóch różnych sposobów publikacji materiału informacyjnego są bardzo ważne, dlatego warto się z nimi zapoznać, aby bezbłędnie szukać informacji i je wykorzystywać.

W trakcie przygotowywania pracy konieczne jest na ogół korzystanie z obu grup źródeł informacji. Jednakże przy rozpoczynaniu pisania pracy, przygotowywaniu jej koncepcji podstawą są źródła wtórne, w tym szczególnie literatura przedmiotu.

Badania literaturowe

Badania literaturowe dotyczą studiowania prac odnoszących się do podejmowanej problematyki. Jest to konieczne i często niełatwe zadanie. Konieczne jest z tego względu, że każdy problem badawczy występuje w związku z innymi, tworząc wspólnie wiedzę z danej dziedziny nauki. Niełatwe jest zaś dlatego, że wymaga wyselekcjonowania najbardziej wartościowych publikacji, a dodatkowo zaznajomienia się z ich treścią w taki sposób, aby dostrzec i zrozumieć podobieństwa oraz różnice w przedstawianych koncepcjach. Zarówno liczba, jak i jakość cytowanych i przywoływanych publikacji jest ważna, ale szczególnie istotna jest umiejętność ich samodzielnego i twórczego zastosowania.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Do literatury przedmiotu zalicza się przede wszystkim publikacje naukowe, czyli podręczniki, monografie, czasopisma specjalistyczne, które zawierają artykuły naukowe, a także czasopisma popularnonaukowe, prasę czy materiały konferencyjne.

Zdobywanie wiedzy poprzez studiowanie literatury

Studiowanie literatury przedmiotu będzie przydatne głównie w zbudowaniu koncepcji pracy, a także w toku przygotowywania teoretycznej części pracy. Powinno dostarczyć wiedzy na badany temat, tak aby móc ustalić zakres merytoryczny opracowania. Umożliwia napisanie pierwszego rozdziału, w którym najczęściej przedstawia się, systematyzuje, wyjaśnia i ocenia teorie, koncepcje i metody badań dotyczące zagadnienia będącego przedmiotem pracy dyplomowej. Literatura przedmiotu jest również przydatna do przygotowania części empirycznej, gdyż dostarcza opisów i omówienia prowadzonych już badań w odniesieniu do studiów innych przypadków. Zatem studiowanie literatury jest konieczne na każdym etapie pisania pracy. Dlatego poszukując literatury przedmiotu, należy skoncentrować się na takich pozycjach, które dotyczą badanej problematyki. Nie jest to jednak tak łatwe, bo skąd można wiedzieć, które z tysięcy publikacji dotyczą badanego zagadnienia? Jednakże, zgodnie z powiedzeniem „trening czyni mistrza", umiejętność poszukiwania i studiowania literatury przedmiotu można opanować oraz czerpać stąd przyjemność.

Kryterium wyboru literatury – tytuł publikacji oraz spis treści, wstęp i podsumowanie

Pierwszym ważnym kryterium, które może wskazać przydatność danej publikacji, jest jej tytuł. Najczęściej sygnalizuje on jednak ogólny zakres opracowania. Warto również pamiętać, że wśród pozycji zwartych najczęściej występują podręczniki, monografie i prace zbiorowe. W przypadku podręczników zazwyczaj tytuł odpowiada zakresowi treści, podobnie jest w odniesieniu do monografii. Publikacje pod redakcją naukową zwykle mają uogólniony tytuł, a zawierają artykuły naukowe pisane przez różnych autorów, dotyczące wprawdzie tematu książki, lecz niekiedy pozostające z nim w luźnym związku. Dlatego warto przydatność publikacji sprawdzić, czytając jej spis treści. Może się zdarzyć, że tylko jeden rozdział monografii czy tylko jeden artykuł będzie interesujący i wart uwagi. Postuluje się także przeczytanie wstępu i podsumowania publikacji, która została wybrana ze względu na „pasujący" tytuł. Na podstawie wstępu można wywnioskować, jaki jest cel opraco-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

wania, a podsumowanie obrazuje syntetyczne wnioski bądź wyniki badań. Te informacje również pozwalają ocenić, czy zawarte w książce treści mają związek z przygotowywaną pracą.

W trakcie poszukiwań literatury przedmiotu nie należy ograniczać się tylko do publikacji o wybranych tytułach. Ważne jest przejrzenie innych książek – ich spisów treści, wstępów i podsumowań, gdyż także w ten sposób można znaleźć ciekawe opracowanie w pozycjach zbiorowych, choćby krótkie artykuły, dostarczające istotnych informacji o wybranej problematyce badawczej. Warte uwagi są specjalistyczne czasopisma naukowe, które zawierają artykuły lub komunikaty w syntetyczny sposób omawiające konkretne problemy badawcze. Wśród czasopism ściśle związanych z zakresem badawczym gospodarki przestrzennej wymienić należy Biuletyn i Studia KPZK. Warto także korzystać z czasopism charakterystycznych dla dyscyplin współtworzących gospodarkę przestrzenną, na przykład takich jak: „Przegląd Geograficzny", „Folia Geographica", „Studia Miejskie", „Biblioteka Regionalisty", „Transport Miejski i Regionalny", „Problemy Rozwoju Miast", „Gospodarka w Teorii i Praktyce", „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki", „Architektura Krajobrazu", „Budownictwo i Architektura" i wiele innych. Czasopisma te są z reguły dostępne w czytelniach bibliotek, jak również w internetowych bazach danych. Informacje, które zostały znalezione w czasopismach popularnonaukowych, na przykład: „Wiedza i Życie", „Świat Nauki", „National Geographic", „Polski Przegląd Kartograficzny", „Podróże", „Poznaj swój kraj", „Poznaj świat" i innych, mogą stanowić materiał dodatkowy, wzbogacający treść pracy.

Kryterium wyboru literatury – autor, wydawca, miejsce i rok wydania

Innymi, dodatkowymi wskazówkami do oceny przydatności określonych publikacji są: nazwisko i imię autora, wydawca, miejsce i rok wydania. Nazwisko autora może stanowić gwarancję odpowiedniego poziomu opracowania, dlatego warto szukać pozycji, których autorami są znani w danej dyscyplinie naukowcy. Często na różnych wykładach przedstawiani są główni przedstawiciele określonych nurtów badawczych, omawiane są ich koncepcje, modele, także znaczenie ich badań dla rozwoju nauki. Można również poprosić promotora o wskazanie nazwisk autorów, którzy są cenieni w zakresie badań dotyczących tematu pracy dyplomowej. Inną przesłanką, która wskazuje na przydatność danej publikacji, jest miejsce jej wydania. Cenne przy pisaniu pracy dyplomowej są publikacje recenzowane, wydawane zwykle przez wydawnictwa naukowe,

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

w tym uczelniane. Warto zwrócić uwagę, czy książka ma recenzenta naukowego i firmowana jest przez wydawnictwo naukowe (na przykład: PWN, PWE, Wydawnictwo Uniwersytetu..., Wydawnictwo Politechniki...). Tego rodzaju publikacje dają największą szansę, że zawarte w nich treści są wiarygodne i w związku z tym możliwe do wykorzystania w badaniach. O przydatności danej pozycji decydować może także rok jej wydania. W wielu przypadkach pozwala on na ocenę aktualności publikowanej wiedzy. Trzeba w tym przypadku być ostrożnym, gdyż aktualność publikowanych zagadnień nie zawsze wynika z roku publikacji. Zasada zgodności roku publikacji z aktualnością treści występuje w wielu przypadkach, przede wszystkim pozycji, które przedstawiają omówienie konkretnych wyników badań. Bywa jednak tak, że książka ma nawet kilkadziesiąt lat, lecz jest nadal aktualna. Do takiej grupy zaliczają się zwykle podręczniki bądź monografie. W przypadku gospodarki przestrzennej często wykorzystuje się treści pochodzące z tak zwanych starych książek, na przykład: *Metody analizy regionalnej. Wprowadzenie do nauki o regionach* (Isard 1965), *Geografia ekonomiczna* (Domański 1977), *Geografia osadnictwa. Zarys problematyki* (Kiełczewska-Zalewska 1972), *Teoria rozwoju struktury przestrzennej miast* (Korcelli 1974) czy *Podstawy gospodarki i polityki przestrzennej* (Malisz 1984).

Na podstawie wymienionych cech możliwe jest wstępne określenie stopnia przydatności danego opracowania, ale konieczna jest dalsza weryfikacja, która polega na zapoznaniu się z treścią danej pozycji.

Czytanie wybranych publikacji stanowi kolejny etap pracy z literaturą przedmiotu, określany jako studiowanie literatury. Polega ono nie na przeczytaniu wybranych książek i artykułów, ale na wyszukaniu w nich odpowiednich informacji.

Etapy studiowania literatury

Studiowanie literatury może być prowadzone w kilku etapach. Na początku warto dokonać pobieżnego przeglądu opracowania, potem należy uważnie czytać z zastosowaniem krytycznej analizy tekstu, a następnie przyswajać i twórczo wykorzystywać treści tych fragmentów, które dotyczą problematyki pisanej pracy dyplomowej. Pierwszy etap to szybkie czytanie i zaznaczanie istotnych fragmentów treści, które są bezpośred-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

nio związane z tematem pracy dyplomowej. Warto wówczas oznaczać w tekście te fragmenty, do których następnie należy wracać w celu ich wnikliwej analizy. Drugi etap zapoznawania się z tekstem wymaga większego skupienia i koncentracji. Należy w tym czasie zgłębić szczegóły, przeanalizować sposób rozumowania autora opracowania, poznać i zrozumieć nowe pojęcia, koncepcje, modele itp. Kolejny etap polega na powracaniu do przeczytanych i przyswojonych treści w toku pisania lub nawet ostatecznej redakcji tekstu pracy. Jest to dość częsta praktyka, gdyż pozwala zweryfikować słuszność i zasadność przywoływanych treści w odpowiednich miejscach pracy. Można wówczas się upewnić, czy właściwie zrozumiano i zastosowano dany materiał literaturowy. Prawidłowe wykorzystanie źródeł, zastosowanie wybranych koncepcji, modeli czy metod badawczych to bardzo ważne umiejętności, które należy wykazać w pracy.

Umiejętne wykorzystanie publikacji podnosi wartość pracy, może potwierdzić wiedzę i umiejętności logicznego myślenia autora.

Sporządzanie notatek z literatury przedmiotu

Ponieważ praca z tekstem jest ciągła i często wymaga powrotu do źródła, warto sporządzać notatki z literatury przedmiotu. Studiując poszczególne pozycje, powinno się na bieżąco sporządzać notatki z przeczytanych fragmentów – zapisywać „gorące" myśli i wnioski. W przyszłości na ich podstawie będzie łatwiej zweryfikować słuszność przywołania i zastosowania w pracy określonych informacji. Dodatkowo bieżące wnioski i przemyślenia w postaci własnoręcznych notatek ułatwiają uchronienie się przed popełnieniem plagiatu, ponieważ sprzyjają pisaniu poszczególnych fragmentów pracy własnymi słowami w sposób spójny i logiczny przy wykorzystaniu informacji i danych z wielu źródeł.

Ze studiowania literatury mogą wynikać inne korzyści, w tym znalezienie informacji o innych, dotychczas niewyszukanych publikacjach przydatnych do napisania pracy. Przeglądając literaturę, można poznać inne publikacje, także w językach obcych.

Od publikacji ogólnych do mniejszych form naukowych

Studiowanie literatury warto zacząć od publikacji ogólnych, czyli podręczników i monografii, a następnie sięgać do mniejszych form naukowych, które dotyczą wybranych problemów czy studiów przypadków. Zaleca się w pierwszej kolejności poznawać opracowania najnowsze, bo w nich można mieć podane

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

odniesienia do wcześniejszych, które nierzadko należą do kanonu literatury przedmiotu. Warto pamiętać o konieczności zwrócenia uwagi na wykaz literatury, który jest wskazówką do dalszych poszukiwań. W sytuacji, gdy w studiowanej pozycji wskazane jest odwołanie do innego źródła, należy odszukać taką pozycję. Może się okazać, że będzie ona pomocna w wyjaśnianiu, definiowaniu innych zagadnień podejmowanych w pisanej pracy.

Poszukiwanie literatury w czytelni

Jeśli już jest wiadome, jak szukać i w jaki sposób studiować literaturę, warto się zastanowić, gdzie rozpocząć jej poszukiwania. W początkowym okresie zbierania literatury wskazany jest kontakt z czytelnią biblioteki. Dobrze zacząć od pracy w czytelni, gdyż w niej istnieje wręcz nieograniczony dostęp do publikacji. Z łatwością można przeglądać książki stojące na półkach i w stosunkowo szybki sposób zweryfikować ich przydatność. Podjęcie prac poszukiwawczych można zacząć od biblioteki wydziału, na którym się studiuje, ale w przypadku studentów gospodarki przestrzennej nie będzie to jedyna biblioteka, którą warto odwiedzić. Ciekawe pozycje literaturowe można znaleźć w bibliotekach wydziałów związanych z naukami przyrodniczymi, ekonomicznymi, socjologicznymi, prawnymi i technicznymi. Nie jest wskazane poprzestawanie na bibliotekach wydziałów jednej uczelni. Można korzystać także z bibliotek innych uczelni i szkół wyższych, niewykluczone jest również korzystanie z bibliotek pozaakademickich, np. biblioteki miejskiej, wojewódzkiej i wielu innych.

Pomoc promotora i kolegów w poszukiwaniu literatury

Wartościowe publikacje pozostają również w dyspozycji pracowników naukowych, szczególnie zaś promotora, dlatego też warto go zapytać, czy posiada określoną pozycję. Dużym zasobem literatury przedmiotu mogą także dysponować inni studenci – koledzy i koleżanki z roku, z wydziału, z akademika, z miasta, jak również wielu ich kolegów, koleżanek, znajomych. Przedsiębiorczość, otwartość i chęć pomocy wśród studentów są powszechnie znane, dlatego warto zapytać, czy ktoś z nich ma dostęp do danej publikacji. Po upływie niedługiego czasu często znajduje się osoba, która mogłaby taką książkę pożyczyć (bywa, że uczestniczy w tej pożyczce łańcuszek osób). Na podobnej zasadzie można poszukiwać publikacji w gronie rodziny czy znajomych. Dopiero gdy zostaną sprawdzone wymienione potencjalne instytucje i osoby dysponujące daną publikacją, można korzystać z księgarni czy Internetu.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Spostrzegawczość – cecha dobrego poszukiwacza literatury

Cechą dobrego poszukiwacza literatury przedmiotu jest spostrzegawczość. Warto, będąc w różnych miejscach, zwracać uwagę na książki stojące na półkach, leżące na stołach czy biurkach. Można w ten sposób dostrzec pozycję, która będzie przydatna, ale dotychczas się z nią nie zetknęliśmy. Warto wówczas poprosić o pożyczenie interesującego egzemplarza lub choćby spisać notkę bibliograficzną. Podsumowując, można przywołać myśl Plita (2007, s. 33), który porównuje szukanie literatury przedmiotu do zabawy w detektywa. Powinno to być więc zajęcie intrygujące, a realizacja jednego z aspektów zabawy stanowi punkt zaczepienia do dalszego odkrywania informacji.

Sporządzenie wykazu literatury

Bezpośrednim dowodem umiejętności doboru literatury przedmiotu jest jej wykaz na końcu pracy. Dlatego zaleca się, aby zgromadzoną literaturę poddać weryfikacji, czyli ocenie przydatności. Każdą pozycję, którą uzna się za istotną w przygotowaniu pracy, należy zamieścić w wykazie bibliografii. Jednakże na własne potrzeby w czasie pisania pracy warto sporządzać pełne notki bibliograficzne, odnotować także, gdzie dana pozycja była dostępna (biblioteka, czytelnia, promotor, kolega, koleżanka – jaka strona internetowa). Ta zasada jest bardzo przydatna, pozwala uniknąć błędów merytorycznych i formalnych związanych z wykorzystaniem literatury przedmiotu. Trzeba pamiętać, że studiowanie literatury kończy się w zasadzie wtedy, gdy praca jest w pełni gotowa.

6.2. Dokumenty źródłowe i akty prawne

Kategorie dokumentów źródłowych

Dokumenty źródłowe stanowią także ważny zasób informacji, zwykle jakościowych, wymaganych do napisania prac na kierunku gospodarka przestrzenna. Do tej grupy źródeł zalicza się: statuty, strategie, plany, programy, kontrakty wojewódzkie, budżety miast i gmin itp., a także akty normatywne, czyli ustawy, rozporządzenia czy dyrektywy.

Wśród najczęściej wykorzystywanych dokumentów źródłowych w pracach dyplomowych z zakresu gospodarki przestrzennej są: koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, plan zagospodarowania przestrzennego województwa, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, a także różnego rodzaju strategie i progra-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

my rozwoju odnoszące się do jednostek terytorialnych różnych szczebli, jak na przykład strategie rozwoju, programy operacyjne, plany i programy ochrony środowiska, programy rewitalizacji, gospodarki odpadami, programy inwestycyjne i wiele innych, które ustanowione są dla celów planowania i programowania rozwoju oraz zagospodarowania wybranych jednostek terytorialnych.

Krytyczna analiza dokumentów źródłowych

Informacje zawarte w tego typu źródłach są przydatne przede wszystkim w empirycznej części pracy dyplomowej. Nie jest wskazane, aby traktować tego typu dokumenty jako podstawowy zasób informacji o badanym obszarze. Trzeba pamiętać, że wszystkie te opracowania zawierają dozę subiektywizmu autorów, zwłaszcza w zakresie części projektowych i programujących. Jako najbardziej obiektywną część takich dokumentów można przyjąć opis diagnozy stanu istniejącego na danym obszarze. Jednak analizując diagnozę, trzeba pamiętać, że jest to opis wyników badań, dlatego warto prześledzić, czy ich autorzy podają źródła gromadzonych informacji i omawiają zastosowane metody badań. Znajomość zasad pozyskiwania i przetwarzania danych za pomocą stosownych technik i narzędzi daje podstawy do oceny poprawności przeprowadzonych badań. Na jej podstawie możliwe jest ustalenie wiarygodności takiej diagnozy, a zatem przydatności zawartych w niej informacji. Pozostałe treści opracowań także należy czytać z rozwagą, na podobnych zasadach jak studiowanie literatury. Warto skonfrontować treści takich opracowań z podstawami teoretycznymi gospodarki przestrzennej, a także z własną wiedzą. Przy studiowaniu dokumentów źródłowych konieczne jest krytyczne ich analizowanie. Nie powinno się przyjmować wszystkich zapisów bezkrytycznie, jako jednoznacznie poprawnych i wiarygodnych. Być może, przeprowadzając własne badania i analizy, wysnulibyśmy nieco inne wnioski i na przykład inaczej zdefiniowalibyśmy cel rozwoju gminy, jej mocne i słabe strony itp.

Akty normatywne

W przypadku aktów normatywnych należy przyjmować ich zapisy jako ostateczne. Akt normatywny to bowiem tekst określający zasady i przepisy dotyczące postępowania w różnych sferach życia. Można oczywiście oceniać słuszność danych aktów normatywnych, ale nie wolno ich pomijać czy zniekształcać. Akty normatywne mogą być przydatne w odniesie-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

niu do analiz zarządzania rozwojem jednostek terytorialnych i prowadzenia polityki przestrzennej.

Korzystanie z oryginalnych dokumentów

Zaleca się, aby korzystać z oryginałów poszczególnych dokumentów oraz aktów normatywnych, a nie z ich omówień, analiz czy komentarzy dokonanych przez osoby trzecie. Każdy student, przy dobrej woli, jest w stanie ze zrozumieniem czytać takie źródła informacji. Poszukiwanie tego typu materiałów jest łatwiejsze niż poszukiwanie literatury przedmiotu. Zasady poszukiwania i oceny ich przydatności są zasadniczo takie same jak w odniesieniu do literatury przedmiotu. Najważniejsza jest jednak w ich przypadku data publikacji, która wprost świadczy o aktualności dokumentu. Przygotowując empiryczną część pracy, należy powoływać się na treści dokumentów, które dotyczą badanego okresu.

Korzystanie z aktualnych dokumentów

Praca dyplomowa powinna opierać się na informacjach zapisanych w aktualnych, obowiązujących w praktyce dokumentach. Znalezienie ich jest stosunkowo łatwe, gdyż są one najczęściej dostępne na stronach internetowych (w zakładkach Biuletynu Informacji Publicznej – tzw. BIP) urzędów miast i gmin, urzędów wojewódzkich i marszałkowskich, starostw powiatowych, a ustawy – na stronie internetowej Sejmu w tak zwanym internetowym systemie aktów prawnych (ISAP – isap.sejm.gov.pl). Można również wybrać się do odpowiedniej instytucji samodzielnie i poprosić urzędnika, pracownika administracji o udostępnienie określonych dokumentów. Na takie spotkanie trzeba się jednak przygotować, to znaczy wiedzieć, do kogo idziemy i w jakim celu, jakie dokumenty faktycznie będą nam potrzebne. Stosownie byłoby się odpowiednio wcześniej umówić na taką wizytę – wówczas nikogo się nie zaskoczy, co zwiększa skuteczność poszukiwań.

Gromadzenie, weryfikacja i wykorzystanie informacji

Gromadzenie, weryfikacja i wykorzystanie informacji z dokumentów źródłowych i aktów prawnych opiera się na podobnych zasadach jak w przypadku literatury przedmiotu. Jest to zadanie mniej czasochłonne, ale wymaga koncentracji i rozwagi. Trzeba je traktować z dużą odpowiedzialnością, by wykorzystując określone dokumenty, podnieść wartość pracy.

Bezkrytyczne przywoływanie danych, bez względu na ich merytoryczną poprawność i sens, a także aktualność, spowoduje raczej obniżenie niż podniesienie wartości pracy.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

6.3. Informacje statystyczne

Do grupy wtórnych źródeł informacji należą również dane statystyczne. Ich przydatność jest duża podczas opracowywania części empirycznej, dotyczącej głównie oceny sytuacji społeczno-ekonomicznej badanych obszarów. Mogą się one odnosić do wielu sfer życia społecznego, takich jak: sytuacja ludnościowa, rynek pracy, przedsiębiorczość, rachunki regionalne i lokalne, stan i jakość infrastruktury, gospodarka komunalna czy ochrona środowiska. Na ich podstawie dokonywać można analizy i oceny stanu aktualnego, a także prognozowania kierunków zmian. Badania oparte na danych statystycznych zwykle uogólniają rzeczywistość, ale pozwalają na łączenie teorii z praktyką. Analizy statystyczne konkretnych przykładów dają podstawy odniesienia zdiagnozowanych warunków czy procesów do ich opisów teoretycznych.

Źródłami danych statystycznych są wszelkie drukowane i internetowe dokumentacje statystyczne. Zalicza się do nich wydawnictwa statystyczne, takie jak roczniki, biuletyny oraz inne opracowania zawierające wyniki badań różnorodnych instytucji, takich jak na przykład: urzędy statystyczne, agencje rozwoju, urzędy miast, gmin, regionów, a także Komisja Europejska. W praktyce poszukiwania informacji statystycznych spotkać można dwa rodzaje źródeł – oficjalne i nieoficjalne.

Oficjalne źródła informacji statystycznych – GUS

W Polsce podstawowym oficjalnym źródłem informacji statystycznych na temat jednostek terytorialnych jest Główny Urząd Statystyczny (GUS), a w szczególności funkcjonujący w jego ramach Bank Danych Lokalnych (BDL). W ofercie GUS-u są również informacje grupowane według typologii Eurostatu i OECD, dotyczące statystyki międzynarodowej. W ramach informacji GUS-u funkcjonuje także tzw. Vademecum Samorządowca, gromadzące podstawowe informacje istotne w procesie gospodarowania mieniem i zasobami gmin. Warte uwagi są również publikacje wojewódzkich urzędów statystycznych, które w większym stopniu szczegółowości rozpowszechniają informacje na temat poszczególnych województw.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Za oficjalne źródła można również uznać wszystkie urzędowo publikowane opracowania statystyczne. Należą do nich na przykład:
– komunikaty o sytuacji społeczno-gospodarczej regionów;
– tablice statystyczne miast czy gmin;
– dane na temat bezrobotnych publikowane przez powiatowe urzędy pracy;
– biuletyny informacyjne na temat struktury użytków rolnych wydawane przez agencje rynku rolnego i wiele innych tego typu wydawnictw.

Istnieją także oficjalne, lecz słabo dostępne dane na temat różnych jednostek terytorialnych. Można je uzyskać, zwracając się z prośbą o ich udostępnienie do odpowiednich departamentów czy wydziałów w urzędach miast i gmin lub województw. Dla przykładu największą szczegółowością i aktualnością informacji o strukturze, ruchu naturalnym i migracyjnym ludności dysponują jednostki gminne, w których prowadzi się takie ewidencje.

Jednostki statystyczne

Mimo że istnieją liczne instytucje publikujące informacje statystyczne, to jednak ich gromadzenie nie jest łatwe i szybkie. Przede wszystkim informacje gromadzone i publikowane są głównie dla jednostek statystycznych. Takimi jednostkami w Polsce są NUTS-y, czyli gminy, powiaty, podregiony, województwa i regiony. Tylko nieliczne i bardzo ogólne dane odszukać można dla innych jednostek terytorialnych, na przykład poszczególnych miejscowości. Student piszący pracę, której zakres przestrzenny obejmuje jedną wieś czy dzielnicę miasta, nie znajdzie satysfakcjonujących danych w BDL. Trzeba wówczas poszukiwać potrzebnych danych w innych źródłach, na przykład statystykach gminnych i w źródłach nieoficjalnych. Zakres merytoryczny oficjalnej statystyki polskiej może być pomocny przy pisaniu takich prac, które dotyczą jednostek terytorialnych tożsamych z jednostkami statystycznymi. W takiej sytuacji na podstawie zbioru dostępnych informacji można dokonywać wieloaspektowych badań, w tym także dających podstawy do porównywania wyników w ujęciu przestrzennym (dla wielu różnych jednostek) i czasowym (dla dłuższego okresu). BDL publikuje aktualnie dane w 32 kategoriach tematycznych, dzieląc zestawienia na roczne i krótkookresowe. Wydaje się, że jest to duży zasób informacji, ale przeszukując je w celu zdobycia danych do sprecyzowanych potrzeb badawczych, można

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

przeżyć rozczarowanie. Dlatego warto przed określeniem zakresu badawczego pracy dyplomowej zweryfikować dostępność danych, w tym także statystycznych.

Adresy ważnych źródeł zasobów informacji statystycznych

Współcześnie, dzięki rozwojowi techniki, dość łatwo jest dokonać takiej weryfikacji oraz stosunkowo łatwo pozyskiwać dostępne dane. Większość bowiem instytucji zamieszcza je na swoich stronach internetowych. Adresy ważnych źródeł zasobów informacji statystycznych to: www.stat.gov.pl – Główny Urząd Statystyczny, epp.eurostat.ec.europa.eu – Eurostat. Ponadto takie informacje można znaleźć na stronach wszystkich ministerstw, urzędów marszałkowskich i wojewódzkich, urzędów miast i gmin oraz wielu agencji, instytucji, organizacji rządowych i pozarządowych.

Za źródła nieoficjalne uznaje się takie, które badacz uzyskał bądź opracował sam. Mogą one pochodzić z przeprowadzonych badań bezpośrednich, polegających na samodzielnej inwentaryzacji terenu czy przeprowadzeniu autorskiego „spisu powszechnego" w badanej jednostce przestrzennej.

Źródła nieoficjalne

Tego rodzaju dane można również pozyskać od różnych przedsiębiorstw czy instytucji, ale zwykle na zasadzie odpłatności. Bywa także, że jednostki udzielające informacji zastrzegają ich tajność, co skutkuje niemożliwością powoływania się na nie. Ze względu na różne niedoskonałości oficjalnej statystyki studenci piszący pracę dyplomową z gospodarki przestrzennej często zmuszeni są samodzielnie pozyskiwać informacje, zatem korzystają ze źródeł nieoficjalnych. Trzeba pamiętać, że określenie nieoficjalne nie oznacza niewiarygodne. Wiarygodność i rzetelność informacji statystycznych zależą nie od ich pochodzenia, lecz od sposobu ich gromadzenia, weryfikacji i przetwarzania. Zawsze jednak, przytaczając dane statystyczne, należy podawać ich źródło. Zdarza się, że dane nieoficjalne są bardziej precyzyjne, a zatem przydatne, niż dane oficjalne. Konieczność opierania badań na danych nieoficjalnych wynika z faktu, że polska sprawozdawczość statystyczna nie dostarcza pożądanego zakresu tematycznego zagadnień z gospodarki przestrzennej.

Zebrane dane muszą być aktualne i wiarygodne, powinny być także kompletne i wyczerpujące.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Dane można uznać za wyczerpujące wówczas, gdy badaniami objęte są wszystkie jednostki wchodzące w skład danej zbiorowości, mają one charakter absolutny, dają podstawy do analiz porównawczych, natomiast w przypadku badań niewyczerpujących mają wymiar względny, odnoszą się do zbiorowości niepełnej. Z problemem tak zwanej wyczerpywalności danych wiąże się ich kompletność. Celowe w badaniach statystycznych jest, aby przyjęte zmienne miały charakter wyczerpujący, czyli w konsekwencji kompletny. Kompletność danych statystycznych wpływa w istotny sposób na wiarygodność, rzetelność, dokładność i porównywalność informacji.

Baza statystyczna wykorzystywana w procedurze badawczej musi zapewnić porównywalny materiał empiryczny dla wszystkich jednostek badawczych. Trzeba pamiętać, że wybór danych zawsze stanowi kompromis pomiędzy materiałem statystycznym pożądanym a tym możliwym do uzyskania. Zdeterminowany jest on podstawami merytorycznymi wynikającymi z celu badań oraz jednocześnie zakresem dostępnych informacji statystycznych w wybranych układach terytorialnych i punktach czasowych przyjętych do badania.

6.4. Mapy

Mapa jako kluczowe źródło informacji

Mapa dla studenta gospodarki przestrzennej powinna być kluczowym źródłem informacji, dlatego powinna się znaleźć w wykazie bibliografii wszystkich prac dyplomowych. Mapa, jako obraz powierzchni Ziemi lub jej części, ma tę ważną zaletę, że pozwala na wieloaspektowy przegląd przestrzeni w dowolnych granicach – od niewielkiego terenu po powierzchnię całego globu. Mapy są bardzo ważnym zasobem informacji, wykorzystywanym przede wszystkim w części empirycznej i projektowej pracy dyplomowej.

> Mapy dla studentów gospodarki przestrzennej są jednym z ważniejszych źródeł informacji i powinny być pozyskiwane na początku tworzenia pracy dyplomowej, a nie na końcu. Należy bowiem pamiętać, że za pomocą mapy można ustalić zakres przestrzenny prowadzonych badań, to zaś wpływa na pozostałe elementy i etapy pracy.

Uważne studiowanie map, w zależności od ich treści, dostarcza cennych informacji, jak choćby o:

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– położeniu geograficznym obszarów i obiektów (matematycznym, fizycznogeograficznym i politycznym) w układzie bezwzględnym i względnym;

– prawidłowości rozmieszczenia zjawisk i obiektów lub jej braku;

– cechach form terenu i przestrzennego układu obiektów geograficznych (np. układ sieci rzecznej, układ sieci komunikacyjnej, kształt i układ różnych typów jezior, form wypukłych i wklęsłych);

– wielkości, według różnych kryteriów, przedstawianych na mapie obiektów (pozwala to na porównanie obiektów w analizowanej przestrzeni);

– powiązaniach przestrzennych między obiektami i zjawiskami (np. między klimatem, glebami a strukturą zasiewów, między występowaniem ciągów komunikacyjnych a rozmieszczeniem ludności);

– zmianach dynamicznych, jeśli zjawiska przedstawiane są w określonych przedziałach czasowych (np. warunki meteorologiczne).

Rodzaje map

W zależności od badanego zagadnienia wykorzystywane mogą być różnego rodzaju mapy: o różnej tematyce (ogólnogeograficzne i tematyczne) i różnej skali (mało- i wielkoskalowe). Klasyfikację map podano w tabeli 2.

Tabela 2. Klasyfikacja map

Kryterium	Rodzaj
Zakres treści kartograficznej	referencyjne (ogólnogeograficzne): geodezyjne, topograficzne, przeglądowe tematyczne: przyrodnicze (mapy zjawisk fizycznych), statystyczne
Skala	wielkoskalowe powyżej 1 : 10 000 (skale geodezyjne) średnioskalowe 1 : 10 000 – 1 : 200 000 (skale topograficzne) małoskalowe poniżej 1 : 200 000 (skale przeglądowe)
Metoda mapowania	kartogram, kartodiagram, mapa sygnaturowa, mapa kropkowa, mapa dazymetryczna, mapa izoliniowa, ...
Sposób prezentacji danych przestrzennych	cyfrowe: rastrowe, wektorowe analogowe
Forma prezentacji	statyczne, interaktywne, multimedialne, animowane
Funkcje	dydaktyczne, naukowe, planistyczne, dokumentacyjne, nawigacyjne, ...

Źródło: Medyńska-Gulij 2011, s. 26.

Nie zawsze zadowalającym źródłem będzie mapa ogólnogeograficzna, zwykle nie wystarcza ona, aby precyzyjnie i szcze-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

gółowo poznać jakość i złożoność cech badanej przestrzeni. W przypadku prac dotyczących na przykład analizy dostępności czasowej dworca kolejowego w przestrzeni miasta lub problemu spójności przestrzennej w zakresie lokalizacji obiektów infrastruktury turystycznej w mieście lub gminie mogą wystarczyć plany miasta czy gminy, które dostępne są powszechnie w wersjach zarówno papierowych, jak i elektronicznych. Analizując z kolei w pracy walory agroklimatyczne danego obszaru, zaleca się korzystać z map tematycznych, czyli na przykład glebowej, hydrologicznej, klimatycznej czy też geomorfologicznej.

Dobór map

Badając zjawiska społeczno-ekonomiczne, należy studiować mapy ludnościowe, komunikacyjne, przemysłu i inne, a także analizować te zjawiska na mapach gęstości, kartogramach, kartodiagramach i innych dotyczących badanego zjawiska. Zawsze jednak należy pamiętać, aby sprawdzać aktualność map, z których zamierza się skorzystać.

Skala mapy

Podczas przygotowywania projektu zagospodarowania przestrzeni konieczne jest wykorzystanie map geodezyjnych lub topograficznych o odpowiedniej skali i treści. Ważną kwestią do rozstrzygnięcia jeszcze przed rozpoczęciem pracy nad projektem jest określenie jego skali. Na kierunku gospodarka przestrzenna studenci projektują zwykle w następujących skalach: 1 : 1000, 1 : 2000, 1 : 5000, 1 : 10 000, co związane jest odpowiednio ze stopniem szczegółowości, wielkością obszaru. Czasem zdarzają się nawet opracowania w skali 1 : 500, dotyczące na przykład zagospodarowania placu albo kwartału zabudowy śródmiejskiej. Decyzję o tym, w jakiej skali będzie przygotowywany projekt, trzeba podjąć w porozumieniu z promotorem na początku pracy projektowej, tak aby odpowiednio wcześniej zamówić mapę (w urzędzie marszałkowskim bądź starostwie powiatowym). Do pracy w skali 1 : 1000 oraz 1 : 2000 wybiera się mapy zasadnicze albo ewidencyjne. Są to mapy wielkoskalowe. Treść mapy zasadniczej obejmuje: zagospodarowanie terenu, ewidencję gruntów i budynków, uzbrojenie oraz ukształtowanie terenu. Mapy ewidencyjne zawierają część informacji z mapy zasadniczej i dotyczą działek ewidencyjnych, klasyfikacji gruntów (Medyńska-Gulij 2011). Natomiast mapy topograficzne wykorzystywane są w projektowaniu w skali 1 : 10 000. Są to mapy ogólnogeograficzne przedstawiające obiekty oraz rzeźbę terenu. Należy zaznaczyć, że mapy są tak zwanym podkładem, co oznacza, że służą do orientacji w przestrzeni, ale nie stanowią projektu. Bardzo ważne jest przypomnienie, że

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

mapy są materiałem źródłowym (wykazanym w bibliografii), którego pod żadnym względem zmieniać nie wolno, na przykład usuwając budynki, dorysowując elementy zagospodarowania. Mapę należy traktować w programach graficznych jako warstwę zablokowaną, a do weryfikacji stanu istniejącego służy odpowiednio przygotowana analiza, przeprowadzana na podstawie badań terenowych (inwentaryzacji).

Pozyskiwanie map

Zaznaczyć trzeba, że nie można żadnych map (także ortofotomap) pobierać z Internetu, choćby poprzez tak zwane zrzuty ekranu. Dostęp do zbiorów danych przestrzennych prezentowanych na przykład w Geoportalu, zgodnie z art. 40 Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. z 2010 r. Nr 193, poz. 1287 z późn. zm.), jest odpłatny. Aby wykorzystać dane prezentowane przez Geoportal, należy je najpierw pozyskać od instytucji odpowiedzialnych za ich udostępnianie, złożyć zamówienie oraz uiścić stosowne opłaty.

Dostępność map

Współcześnie dostępność map jest stosunkowo łatwa i prosta. Można je otrzymać w wersji wydrukowanej lub elektronicznej. Zasobami specjalistycznych map dysponują ośrodki dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej, które funkcjonują w trzech wymiarach: centralnym (mapy w dyspozycji Głównego Geodety Kraju), wojewódzkim (zasoby marszałka województwa) i powiatowym (zasoby starosty powiatowego). Profesjonalne opracowania kartograficzne są dostępne w zbiorach instytucji czy ośrodków kartograficznych. Znaczną część map tematycznych można znaleźć w bibliotekach uczelni, szkół wyższych czy instytutów związanych z naukami przyrodniczymi, na przykład geografią, geologią, ochroną środowiska.

Jako mapy powszechnie dostępne w różnotematycznych atlasach godne uwagi są te wydawane przez Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych (PPWK), gdyż gwarantują one profesjonalizm, a zatem wiarygodność merytoryczną przedstawianych na mapach treści. W ostatnich latach dużą popularnością cieszą się ortofotomapy, które powstają na skutek przetworzenia obrazów satelitarnych. Ich dokładność wynosi nawet poniżej 1 metra. Są one zdjęciem terenu, odpowiadającym dokładności mapy w skali 1 : 2500 – 1 : 5000. Są najbardziej obiektywną prezentacją terenu, jego rzeczywistego stanu pokrycia i zagospodarowania. Funkcji takiej nie spełnia żadna tradycyjna mapa.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

6.5. Internet jako źródło informacji

Pośrednie i bezpośrednie źródło informacji

Coraz większą rolę jako źródło informacji odgrywa współcześnie Internet, który jest także narzędziem wykorzystywanym do realizacji badań naukowych, zarówno jako pośrednie, jak i bezpośrednie źródło informacji. Można go potraktować jako bardzo pojemną bibliotekę elektroniczną, zawierającą literaturę przedmiotu, materiały źródłowe i dokumenty, a także jako narzędzie do przeprowadzania ankiet, wywiadów, a nawet obserwacji. Jednak bardzo ważne jest, aby z tego nowoczesnego i dobrego źródła informacji umiejętnie korzystać.

Ostrożność – podstawowa zasada korzystania z Internetu

Podstawową zasadą korzystania z Internetu powinna być ostrożność. Jest ona konieczna, gdyż w licznych przypadkach nie ma możliwości sprawdzenia rzetelności informacji, które są tam zamieszczone. Wiele informacji dostępnych w Internecie nie podlega naukowej weryfikacji, stąd ich wartość badawcza może być znikoma. Ze względu na powszechny i łatwy dostęp do tak zwanej sieci możliwe jest czytanie zamieszczanych w niej tekstów, a także zamieszczanie tam własnych opracowań. Dlatego wśród wielu publikacji znajdujących się w Internecie można się natknąć na nierzetelne, niemające znamion pracy naukowej i zawierające informacje nieprawdziwe.

> Internet to bardzo zróżnicowane co do jakości źródło informacji. Zamieszczane są tam publikacje zawierające aktualne informacje i wyniki badań, a także znajdują się opracowania, które już dawno straciły aktualność.

Wiarygodne strony internetowe

Przykładem wielu takich opracowań są omówienia celów, zasad czy kierunków polityki regionalnej, które zmieniają się w Polsce dość często. Tymczasem w Internecie istnieją opracowania (nieopatrzone datą zamieszczenia), z których treści wynika, że „czas się zatrzymał" i obowiązują inne (stare) zasady, niż to jest w rzeczywistości. Przykładów takich tekstów, jak również portali, które nie dbają o jakość zamieszczanych informacji, jest bardzo dużo. Internet jako źródło informacji należy wykorzystywać podobnie jak bibliotekę, ale wybierać tylko te portale, które są wiarygodne, wobec których istnieje pewność, że zamieszczane tam publikacje, dokumenty i inne informacje są rzetelne, obiektywne i aktualne. Takimi stronami są strony

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

instytucji i organizacji rządowych i pozarządowych, społecznych, jak również strony fachowych specjalistycznych czasopism naukowych, biuletyny informacyjne miast czy gmin itp. Nie jest polecane korzystanie z prywatnych stron kogoś, kto jest dla odbiorców anonimowy.

Dla zachowania bezpieczeństwa w korzystaniu z Internetu poleca się ściągać oryginały aktów prawnych, dokumentów źródłowych, danych statystycznych itp., a następnie poddawać je autorskiej analizie ilościowej i jakościowej. Korzystając z Internetu, należy pamiętać, aby podobnie jak w przypadku innych źródeł dokonywać opisu bibliograficznego, tzn. zapisać adres strony, z której pobrano tekst, oraz datę pobrania. Jeśli opracowanie miało wskazanego autora lub osobę je zamieszczającą oraz datę zamieszczenia, to również należy zanotować te dane.

Prowadzenie badań przez Internet

Internet może być również narzędziem do przeprowadzenia badań. Badania dokonywane przez Internet rozpoczęły się poprzez przeniesienie metody ankiety do tak zwanej sieci, ale poza ankietą popularność zdobyły wywiady zogniskowane (fokusy), wywiady bezpośrednie, a także obserwacje przestrzeni poprzez odpowiednie portale. Jednakże prowadząc każde z tych badań, należy pamiętać o stosowaniu reguł i zasad typowych dla danej metody badawczej. Korzystając z Internetu jako narzędzia badawczego, nie wolno zapominać o metodologii badań tradycyjnych. Na temat uwarunkowań, możliwości i ograniczeń stosowania Internetu do badań pisze A. Stolecka (2011, s. 67–71). Wśród zalet korzystania z Internetu można wyróżnić: możliwość uzyskania dostępu do informacji na całym świecie, zgromadzenie dużej liczby respondentów, automatyzację rejestracji, archiwizowania, przekształcania uzyskanych wyników (przy zastosowaniu odpowiedniego oprogramowania), anonimowość badacza i badanego, skrócenie czasu pozyskiwania informacji i zmniejszenie kosztów badań. Zagrożenia, jakie mogą się pojawić podczas prowadzenia badań, to: dotarcie do niewiarygodnych danych, co może skutkować ich bezużytecznością, oparcie badań na niereprezentatywnej grupie, gdyż badani to tylko internauci, brak możliwości obserwacji zachowań badanego, które odzwierciedlają jego prawdomówność, a nawet zakłócenia techniczne.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Przeprowadzając badania z wykorzystaniem Internetu, należy odpowiednio dostosować do tego medium cel, przedmiot i podmiot badania. Warto korzystać z Internetu w takich sytuacjach, gdy poszukiwane informacje są trudno dostępne w innych źródłach. Nade wszystko trzeba korzystać z niego z dużą roztropnością.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

7. Tok postępowania badawczego

7.1. Metodologiczne aspekty badań

Celem tego rozdziału nie jest opisanie wszystkich metod, które mogą zostać wykorzystane w toku postępowania badawczego. Traktuje on raczej o toku postępowania badawczego podejmowanego po zebraniu informacji. Kolejne etapy badań wymagają zastosowania odpowiednich metod i narzędzi, które umożliwiają realizację założonego celu badań pracy dyplomowej. Wybór metod badań jest bardzo ważny i należy go dokonać we wczesnej fazie przygotowywania pracy dyplomowej. Studenci najczęściej mają z tym problem, a lęk i niepewność ogarnia ich, gdy promotor każe je nazwać, opisać i umotywować wybór. Zadanie to nie jest tak trudne, jak się wydaje, pod warunkiem przestudiowania fachowej literatury przedmiotu. Konieczne jest bowiem zapoznanie się z katalogiem metod badawczych stosowanych w gospodarce przestrzennej. Informacje na temat różnych metod badań znaleźć można w podręcznikach akademickich[1].

Wybór metody badań

Aby móc znaleźć odpowiednią metodę i właściwie ją nazwać, sklasyfikować, konieczna jest ogólna wiedza o metodach i ich systematyce. Wiedza ta jest ważna i powinna być wykorzystywana przez studentów w opracowaniu treści dotyczących metod badawczych zastosowanych w pracy dyplomowej.

W pierwszej kolejności warto wyjaśnić, czym jest metodologia, a czym metodyka badań i jakie pojęcia są wobec nich podrzędne.

[1] Godne polecenia są: Runge 2006, Blalock 1975, Mynarski (red.) 1992, Strahl (red.) 1998, Strahl (red.) 2006, Rogacki (red.) 2002, Rogacki (red.) 2003, Hellwig 1999, Grabiński, Wydymus, Zeliaś (red.) 1989.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Metodologia

Metodologia w dosłownym tłumaczeniu jest nauką o metodach (z greckiego *methodos* – metoda, badanie, *logos* – słowo, nauka). Jak podkreśla Ł. Wawrowski (2011, s. 44–45), tłumaczenie metodologii jako *nauki o nauce* jest zbyt ogólne, dlatego konieczne jest doprecyzowanie tego określenia. Można ją zdefiniować jako naukę o sposobach poznawania rzeczywistości w drodze postępowania badawczego.

> J. Runge (2006, s. 18–19) podkreśla, że metodologię trzeba rozumieć w dwóch ujęciach: jako naukę o strukturze nauki oraz jako naukę o metodach badań naukowych. W przypadku przygotowania pracy dyplomowej istotne jest to drugie ujęcie. Metody badań naukowych należy rozumieć jako ogół technik badawczych wykorzystywanych w wyjaśnianiu problemów badawczych określonej dyscypliny naukowej.

Biorąc pod uwagę fakt wieloobszarowości gospodarki przestrzennej, można założyć, że metody badawcze czerpane są z dyscyplin ją tworzących. Zatem prowadząc badania z zakresu gospodarki przestrzennej, sięga się również do metodologii badań przyrodniczych, społecznych i technicznych.

Metodologia: pragmatyczna, apragmatyczna, realistyczna, normatywna

Wyodrębnia się tzw. metodologię pragmatyczną i apragmatyczną, a także realistyczną i normatywną (Wawrowski 2011). Metodologia pragmatyczna to nauka w sensie instytucjonalnym, czyli dyscyplina wykładana w szkołach wyższych bądź uprawiana przez pracowników nauki. Odnosi się ona do funkcjonalnego sensu danej dyscypliny nauki, zatem jest nauką o metodach działalności naukowej i stosowanych procedurach badawczych. Metodologia apragmatyczna to nauka o elementach i strukturze systemów naukowych, czyli o wytworach nauki w sensie teorii, modeli, pojęć czy twierdzeń. Metodologia realistyczna dotyczy dokumentowania stanu faktycznego. Dostarcza zatem odpowiedzi na pytanie *jak jest?* Natomiast metodologia normatywna dostarcza odpowiedzi na pytanie *jak powinno być?*, czyli wskazuje główne wytyczne zmierzające do zoptymalizowania stanu faktycznego, tak aby lepiej funkcjonował w przyszłości.

Podsumowując rozważania na temat metodologii, warto pamiętać, że w kontekście prowadzenia badań przyjętego problemu w pracy dyplomowej odwołujemy się do metodologii badań

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

w sensie pragmatycznym, w ujęciu zarówno realistycznym (obowiązuje w każdej pracy), jak i normatywnym.

Metodyka

Metodyka jest pojęciem o węższym zakresie znaczeniowym niż metodologia.

> Metodyka to zespół zasad, sposobów czy metod badań stosowanych w konkretnej dyscyplinie wiedzy.

W przypadku gospodarki przestrzennej taki zespół jest wieloobszarowy, gdyż stosowane są w niej metody typowe dla geografii (fizycznej i społeczno-ekonomicznej), socjologii, ekonomii, planowania przestrzennego.

Metoda

Pojęcie „metoda", zgodnie ze słownikiem języka polskiego, oznacza *sposób postępowania dla osiągnięcia określonego celu* lub *sposób naukowego badania rzeczy i zjawisk i przedstawiania wyników tych badań* (Skorupska, Auderska, Łempicka (red.) 1969, s. 383). Pojęcie to jest również wyjaśniane na gruncie naukowym przez różnych autorów. Jednak, jak stwierdza J. Runge (2006, s. 20), wspólną cechą różnych definicji jest wskazanie na precyzyjnie określone działanie bądź zespół działań prowadzących do postawionego celu.

> Metoda to zatem pewien świadomie i celowo wybrany i stosowany sposób rozwiązania określonego problemu. Wyróżnia go pewien ogólny zbiór reguł i powtarzających się procedur badawczych, służących wyjaśnieniu rzeczywistości.

W przypadku omawiania stosowanej metody badań często używa się określeń „technika" i „narzędzie" badań. Często te pojęcia są zastępczo lub mylnie stosowane, a w każdym takim przypadku popełniany jest błąd merytoryczny. Oba pojęcia są podrzędne wobec określenia „metoda", ale między nimi również występuje znaczeniowa zależność hierarchiczna.

Technika badań

O technice badań można mówić, gdy mamy na myśli pewien sposób postępowania w metodzie badawczej. Stosowanie metody badawczej dokonuje się zazwyczaj według określonego porządku, zwykle następstwa kolejnych etapów postępowania. Schemat takiego postępowania to właśnie technika badawcza. Zwykle jest ona zrutynizowana; w przypadku badań matematycznych czy statystycznych nazywana jest algorytmem.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Narzędzie badawcze

Pojęcie „narzędzie badawcze" to element, który służy zastosowaniu techniki badawczej. Narzędziem badawczym może zatem być test statystyczny, mapa geodezyjna czy kwestionariusz ankiety.

Porządkując omówione pojęcia, trzeba pamiętać, że są one stosowane według hierarchii znaczeniowej. Narzędzia umożliwiają stosowanie techniki badawczej, która z kolei jest elementem składającym się na metodę badań. Metoda badań, która została zastosowana w pracy dyplomowej, należy z reguły do metodyki badań określonej dyscypliny nauki lub – innymi słowy – metodologii, rozumianej jako nauka o badaniach naukowych.

7.2. Analiza i synteza

Metody ogólne – analiza i synteza

Wszystkie szczegółowe metody, które wykorzystywane są w badaniach prowadzonych w ramach pracy dyplomowej, należą do tak zwanych metod ogólnych. Są to przede wszystkim metody z grupy analizy i syntezy. Każda metoda, która zostanie użyta w celu rozwiązywania problemu badawczego po zebraniu materiału informacyjnego, będzie realizowana drogą analizy i/lub syntezy.

> Analiza to postępowanie lub proces polegający na rozłożeniu danego obiektu na elementy składowe lub też metoda rozwiązywania problemów drogą wyodrębniania i badania zagadnień bardziej podstawowych.

Charakter analiz: opisowy, funkcyjny i logiczny

Analiza, ze względu na swój tok postępowania, jest jedną z podstawowych metod badań naukowych, wymaganych praktycznie w każdej pracy dyplomowej. Może ona mieć charakter: opisowy, funkcyjny i logiczny (Kaczmarek i in. 2012, s. 82). Charakter opisowy, inaczej nazywany elementarnym, oznacza podstawowy, wstępny rozbiór poszczególnych elementów, bez dostrzegania zależności między nimi. Charakter funkcyjny (inaczej przyczynowy) analizy polega na identyfikacji powiązań przyczynowo-skutkowych między badanymi elementami. O analizie logicznej mówimy wówczas, gdy poszukiwane są różnego rodzaju logiczne związki między poszczególnymi elementami.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Ze względu na złożoność problemów badanych przez gospodarkę przestrzenną mogą do ich rozwiązywania być stosowane różne rodzaje analiz. Odwołując się do rozważań J. Rungego (2006, s. 44–45) opartych na koncepcji D. Harweya, można wyróżnić następujące typy analiz:

– przyczynowo-skutkową – polega na poszukiwaniu przyczyn (motywów, pobudek, czynników) i wskazywaniu skutków określonych zjawisk;

– funkcjonalną – zmierza do identyfikacji roli określonych zjawisk, elementów w obrębie większych struktur;

– chronologiczną – dotyczy poszukiwania prawidłowości rozwojowych w procesach zachodzących i rejestrowanych w długim czasie;

– morfometryczną – opiera się na dokonywaniu różnego typu pomiarów kartometrycznych na mapie i formułowaniu na tej podstawie wstępnych wniosków co do istoty zjawiska;

– systemową – sprowadza się do kompleksowego badania zjawisk, traktując je jako system, zatem dąży do całkowitego wyjaśnienia zagadnienia.

Analiza ilościowa

Ze względu na sposób podejścia badawczego rozróżnia się analizę ilościową i jakościową. Analiza ilościowa dotyczy badań zjawisk mierzalnych, wobec których możliwe jest wyznaczenie parametrów i wskaźników je opisujących. W jej toku materiał informacyjny o charakterze liczbowym podlega przekształceniom zgodnym z badaniami statystycznymi. Opracowanie takie warunkuje diagnozę zależności między zjawiskami, określenie stopnia natężenia pewnych tendencji czy wielkości badanych zjawisk. Dlatego najczęściej analiza ilościowa ma zastosowanie w sytuacjach, gdy występują duże zbiory danych. Aby jednak była ona właściwa, konieczna jest znajomość jej metod, zasad i przydatności oraz świadomość celu badań.

Analiza jakościowa

Odmienną procedurą jest analiza jakościowa. Polega ona na wyszukiwaniu zależności, tendencji, prawidłowości i praw, a także na ich formułowaniu, opisie i uzasadnianiu. Metody analizy jakościowej wykorzystują najczęściej opis jako narzędzie badania. Opierają się na analizie różnorodnych materiałów źródłowych, na podstawie których formułowane są wnioski. Są one konieczne do przedstawienia i uzasadnienia wpływu poszczególnych czynników na analizowane zjawisko, jego charakter i zachodzące w jego obszarze zmiany (Piotrkowska-Trybull 2004, s. 425). Metody jakościowe cechuje następująca kolejność postępowania: obserwacja cech, faktów, zja-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

wisk i procesów; diagnoza i opis stanu obecnego; wyjaśnienia i wnioski (Kupiec (red.) 1999, s. 53).

Analizy jakościowej dokonuje każdy student przygotowujący na przykład część teoretyczną pracy. Studia literaturowe połączone z logicznym rozumowaniem to nic innego jak analiza jakościowa. Podstawą do prowadzenia analizy jakościowej mogą być również zgromadzone informacje oraz wyniki badań ilościowych. Jakościowa ocena zestawień ilościowych polega na przedstawieniu zależności między zmiennymi oraz interpretacji wszystkich możliwych związków i prawidłowości. Analiza taka powinna umożliwić wytypowanie wszystkich zależności, które dostrzeżone zostały między parametrami badanego zagadnienia. W tym ujęciu metody analizy jakościowej są nadrzędne wobec metod analizy ilościowej. Analiza ilościowa, dzięki mierzalności badanych cech, daje podstawy do diagnozowania stanu obecnego, a ten – do dalszych wyjaśnień. Zakres analizy jakościowej zależy od wyników analizy ilościowej, zwłaszcza wówczas, gdy była ona przeprowadzana z wykorzystaniem technik i narzędzi typowych dla matematyki, statystyki czy ekonometrii.

Zwykle w procesie badawczym wykorzystywane są metody analizy zarówno ilościowej, jak i jakościowej. Ich uzupełnianie się pozwala na pełniejsze i dokładniejsze wyjaśnienie problemu badawczego.

Synteza

Synteza to druga grupa metod ogólnych, jest to jednak procedura badawcza odwrotna do analizy. Podczas analizy całość zjawiska rozkładana jest na części pierwsze, natomiast synteza polega na łączeniu elementów składowych w całość. Synteza jest trudniejsza od analizy, gdyż łączenie nie polega na „sumowaniu" analizowanych części. W wyniku syntezy powstaje nowa – odkryta na podstawie analizy – całość (rzeczywistość). W przypadku przeprowadzania syntezy ważne są wiedza, doświadczenie i intuicja badacza.

Polega ona bowiem na formułowaniu uogólnień oraz dostrzeganiu na pozór nieznaczących powiązań i zależności. Ma ona charakter bardziej twórczy niż analiza, wymaga wyobraźni naukowej, umiejętności abstrakcyjnego myślenia. Analizy są zwykle wstępem do syntezy, synteza zaś stanowi podstawę wnioskowania.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

7.3. Interpretacja i wnioskowanie

Wnioskowanie zamyka podjęty proces badawczy. Jest ono definiowane jako rozumowanie polegające na wyprowadzaniu zgodnie z prawami logiki nowych twierdzeń ze zdań uznanych za prawdziwe.

Wnioskowanie a interpretacja

Wnioskowanie nie może być utożsamiane z interpretacją uzyskanych wyników badawczych. Interpretacja pozwala stwierdzić, że badane zjawisko cechuje się określonymi własnościami czy parametrami. Pozwala na udzielenie odpowiedzi na pytanie: *jakie jest badane zjawisko?* Interpretując wyniki badawcze, udzielamy głównie odpowiedzi na pytania: *jak? co? gdzie? kiedy?* Natomiast łącząc poznane fakty ze sobą i z wiedzą teoretyczną, można udzielać odpowiedzi na pytania: *dlaczego? w jakim celu?*, czyli poszukiwać związków przyczynowo-skutkowych. Jednak o istnieniu takich związków mogą świadczyć tylko wielokrotnie powtarzające się wyniki badań. Konieczne jest odniesienie uzyskanych wyników do istniejących i opisanych koncepcji teoretycznych wynikających z przeprowadzonych badań naukowych. Istotne jest, aby wyniki badań otrzymane w pracy dyplomowej odpowiadały w ogólnym stopniu istniejącym teoriom. Interpretacja wyników dokonywana powinna być zawsze na podstawie teorii i hipotez, gdyż na gruncie istniejących teorii dokonuje się wyjaśniania zidentyfikowanych prawidłowości. Może się zdarzyć, że otrzymane wyniki nie odpowiadają teorii. Może to świadczyć o dwóch sytuacjach: 1. w procesie badawczym został popełniony błąd lub 2. dokonane zostało przełomowe odkrycie. W pierwszym przypadku należy prześledzić wszystkie kroki badawcze, które zostały przeprowadzone, i znalezioną pomyłkę poprawić. Taka pomyłka może dotyczyć niedokładności pomiarów, nieprecyzyjności rysunku, błędu obliczeniowego, a także niewłaściwego doboru metody bądź informacji. W drugiej sytuacji, po upewnieniu się, że nie popełniono błędów, warto opublikować wyniki swoich badań, bo być może spowodują one rewolucję naukową.

Interpretacja wyników – opis faktów i podstawa wniosków

Interpretacja wyników to oczywiście ważna część badawcza, ponieważ opisuje fakty i stanowi podstawę do wnioskowania, które potwierdza lub odrzuca założenia badawcze. Formułowanie wniosków możliwe jest na podstawie serii wyników badaw-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

czych pomiarów czy wyliczonych współczynników. Należy jednak być bardzo ostrożnym z jednoznacznym definiowaniem prawidłowości i uogólnień, gdyż możliwe jest istnienie tylko tak zwanej zgodności pozornej, czyli przypadkowej zależności. Dlatego zaleca się przy formułowaniu wniosków ostrożnie stosować słowa: „zawsze", „wszystko", „każdy". Rozważając i syntetyzując wyniki badań przeprowadzonych na reprezentatywnej próbie, często używa się słów: „być może wynika to z faktu" albo „prawdopodobnie jest to powiązane", co pozwala w bezpieczny sposób uogólnić wnioski i prawidłowości.

W celu prawidłowego sformułowania wniosków należy połączyć: znajomość teorii dotyczących danego problemu badawczego, dysponowanie odpowiednimi faktami, umiejętność logicznego wyjaśniania i uzasadniania (Runge 2006, s. 43, cyt. za: Mendel 1996, s. 46).

Te kompetencje warunkują sformułowanie logicznego wniosku, wynikającego z wiedzy teoretycznej i faktów poznanych dzięki badaniom empirycznym.

Wnioskowanie drogą indukcji bądź dedukcji

Proces wnioskowania może następować drogą indukcji bądź dedukcji.

Indukcja i dedukcja to przeciwstawne określenia opisujące schemat postępowania logicznego w toku wyjaśniania problemów badawczych (Runge 2006, s. 43; Kaczmarek i in. 2012, s. 83–84). Wszystkie podejmowane badania przeprowadzane są jednym lub drugim sposobem.

Indukcja polega na dochodzeniu do wyniku badawczego drogą pomiaru i weryfikacji faktów pierwotnie nieuporządkowanych.

Polega na wysnuwaniu wniosków ogólnych z przesłanek, które stanowią odrębne przypadki. Postępowanie indukcyjne sprowadza się w pierwszej kolejności do dokonywania obserwacji, pomiarów, eksperymentów. Następnie na ich podstawie formułowane są uogólnienia i prawidłowości będące podstawą wnioskowania. Droga indukcyjna polega na zbieraniu faktów, ich systematyzowaniu i uogólnianiu.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Dedukcja to dochodzenie do konkluzji za pomocą przesłanek. Jest rozumowaniem o kierunku zgodnym z kierunkiem wynikania logicznego.

Droga dedukcji polega na budowie teorii, modelu, a następnie ich weryfikacji. Zatem można przyjąć, że metoda dedukcyjna polega na przechodzeniu w badaniach od zjawisk ogólnych do szczegółowych. Dedukcja może przyjmować następujące formy:

– przechodzenie od stosunków ogólnych między zjawiskami do poszczególnych przypadków;

– przechodzenie od pojęcia ogólnego do szczegółowego;

– przekształcanie danych wartości za pomocą zmienionego sposobu łączenia ich elementów;

– przekształcanie danych wartości za pomocą dowolnych zmian niektórych elementów przy zachowaniu niezmienności innych.

Najczęściej w badaniach łączone są oba podejścia. Indukcja i dedukcja przeplatają się i uzupełniają. Formą pośrednią między indukcją a dedukcją jest analogia. Ma ona znaczenie pośrednie, gdyż za jej pomocą się porównuje, sugeruje, ale nie orzeka (Kaczmarek i in. 2012, s. 84). Polega na przenoszeniu spostrzeżeń z jednego zjawiska na drugie.

7.4. Wybór metody badawczej

Podstawy wyboru metody badawczej

Dla studenta-badacza ważny jest wybór konkretnych metod badawczych. Wynika on między innymi z:

– przyjętego celu i założeń badawczych;

– dynamicznego lub statycznego charakteru badań;

– zgromadzonych informacji wejściowych;

– porównywalności lub względności przeprowadzanego badania;

– możliwości czasowych i technologicznych.

Wybór metody może być uwarunkowany różnymi czynnikami i dlatego warto go dokonywać indywidualnie. Nie jest wskazane przyjmowanie do własnych badań takiej samej metody, jaką wybrali kolega czy koleżanka z grupy seminaryjnej, bo może ona okazać się nieskuteczna w rozwiązywaniu przyjętego problemu badawczego. Warto, a nawet trzeba, wybór metody skonsultować z promotorem.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Dokonując wyboru metody badawczej, trzeba w pierwszej kolejności kierować się zakresem merytorycznym pracy. Metoda musi być dostosowana do celu głównego oraz celów szczegółowych, pytań badawczych, przyjętej hipotezy i oczywiście odpowiadać założonym obiektom badań. Wybór metody jest uzależniony także od charakteru danych źródłowych. W przypadku danych ilościowych zastosowane zostaną metody matematyczne i/lub statystyczne, w przypadku danych jakościowych – metody oparte na opisie. Dodatkowym kryterium jest również charakter pracy (np. koncepcyjna, doświadczalna, problemowa), a także doświadczenie badacza w zakresie zarówno wiedzy o metodach, jak i ich stosowania. Wybór metody powinien też być ukierunkowany własnymi umiejętnościami studenta oraz wyczuciem danej metody, możliwością i chęcią jej zastosowania, tak aby wykonywana praca nie była frustrująca, lecz ciekawa i kształcąca.

Jak już wskazano, niniejszy rozdział nie dostarcza szczegółowego opisu metod, które mogą być wykorzystywane w przygotowaniu pracy dyplomowej. Wskazano podstawowe grupy metod, które są stosowane w badaniach dotyczących gospodarki przestrzennej. Można je dzielić według różnych kryteriów, a przykładów takich klasyfikacji dostarczają podręczniki akademickie. Konieczne jest, aby umieć przyporządkować zastosowaną metodę do określonej grupy. Student analizujący na przykład indywidualny szereg statystyczny poprzez zastosowanie mierników dyspersji stosuje metodę statystyki opisowej należącą do metod ilościowych. Jeżeli bada korelację, to z kolei wykorzystuje metodę statystyki indukcyjnej. W przypadku, gdy dokonuje analizy wielozmiennej poprzez zastosowanie metody odległości od wzorca Hellwiga, posługuje się jedną z metod taksonomicznych, czyli metodą ilościową, a jeśli stosuje metodę składowych głównych, to również posługuje się metodą ilościową, ale z grupy metod analizy czynnikowej.

Zwykle student w całym procesie badawczym wykorzystuje różne metody, zarówno analizy i syntezy, jak i wnioskowania indukcyjnego i dedukcyjnego. Złożoność badanych zjawisk wymaga zastosowania metod ilościowych i jakościowych, wzajemnie się uzupełniających i przenikających.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

8. Struktura pracy

8.1. Od strony tytułowej do wstępu

Konspekt

Strukturę pracy w postaci konspektu studenci zobowiązani są ułożyć w pierwszym semestrze seminarium po wybraniu tematu. Struktura musi być: dopasowana do tematu pracy, uzgodniona z prowadzącym, przejrzysta i czytelna. Podczas jej konstruowania należy zadać sobie wszelkie możliwe pytania i wybrać te, na które uda się odpowiedzieć. Struktura musi być zgodna z przyjętymi pytaniami badawczymi i/lub celami szczegółowymi, musi również w sposób logiczny i konsekwentny pozwolić na realizację celu głównego pracy i/lub weryfikację hipotez. Nie powinno się układać struktury według nagromadzonego materiału, ale według swojego tematu i jasno sprecyzowanego celu badawczego (Boć 1999, s. 8).

Jeden dokument podzielony na sekcje

Po przyjęciu struktury pracy przez promotora należy przystąpić do jej pisania. Kolejne rozdziały powinny powstawać w jednym dokumencie. Nie trzeba tworzyć oddzielnych dokumentów, które na końcu będą sklejane w całość, gdyż przyczynia się to do chaosu w edycji tekstu (różnych stylów, numeracji itp.). Kolejne części pracy, czyli rozdziały, mogą być od siebie oddzielone na przykład poprzez zastosowanie podziału strony albo podziału sekcji. Nie powinno się kolejnego rozdziału przenosić na następną stronę poprzez wielokrotne użycie Entera, ponieważ może to zburzyć układ tekstu (podczas przenoszenia dokumentu na inny komputer, wydruku). Podział tekstu na sekcje odbywa się poprzez wybór z Menu odpowiedniego polecenia, to jest „wstaw podział sekcji od następnej strony". Taki podział pozwala nie tylko rozpocząć nowy rozdział od nowej strony, ale również umieścić inny opis w nagłówku bądź stopce strony albo zmienić orientację strony, na przykład z pionowej na poziomą itp.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Standardowa strona tytułowa

Strona tytułowa pracy jest zestandaryzowana dla wszystkich kierunków studiów, a jej wzór zwykle dostępny jest na wydziałowych stronach internetowych. Nie można zniekształcać znaków (logo uczelni), dokładać innych niż wymagane treści, obiektów, rysunków, numerów stron itp.

W miejscu słów: „imię i nazwisko", „tytuł pracy" oraz kropek należy wpisać swoje dane oraz tytuł pracy (należy wykasować kropki, słowa: imię, nazwisko, tytuł pracy).

> Po tytule pracy nie stawia się kropki i trzeba zwrócić uwagę na to, po których skrótach stawia się kropkę (np. prof.), a po których nie (np. dr). Tytuł, stopień naukowy promotora musi być wpisany poprawnie, całe imię (nie inicjały), a nazwisko – odmienione właściwie.

Należy również wpisać pełną nazwę katedry wskazującą na specjalizację, w zakresie której student kończy studia. Przyjęło się jednak, iż zwykle podaje się nazwę katedry, w której pracuje promotor.

Dedykacje, podziękowania czy motto?

Dedykacje, podziękowania autora czy też motto mogą być umieszczone w pracy naukowej, ale nie muszą. Na wielu uczelniach nie dopuszcza się pisania żadnych dedykacji. Jeśli jednak autor pracy czuje się zobowiązany (np. wobec rodziny, przyjaciół czy też osób, instytucji, które pomogły w napisaniu pracy) umieścić stosowną dedykację lub podziękowania, może to uczynić na stronie trzeciej pracy. Wówczas należy pamiętać, że spis treści zostanie przesunięty na stronę piątą. Umieszczając dedykację czy podziękowania, należy odpowiednio wyważyć treść, gdyż jest to bardzo zauważalny fragment tekstu. Dedykację umieszcza się zwykle w prawym dolnym rogu i przyjęło się, że tekst jest złożony kursywą.

Automatyczne tworzenie spisu treści

Spis treści można sporządzić wieloma sposobami, ale najlepiej jest utworzyć go automatycznie, umieszczając na stronie trzeciej pracy. Automatyczne przygotowanie spisu pozwala na zachowanie zgodności z tekstem pracy zarówno pod względem treści, wszelkich znaków interpunkcyjnych, jak i numerów stron. Odpowiednie polecenie w edytorze tekstów umożliwia automatyczne wstawienie spisu, pod warunkiem że praca została napisana konsekwentnie oraz użyto właściwych stylów nagłówków. Nad spisem należy umieścić napis „Spis treści".

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

W pracach dyplomowych strona, na której znajduje się spis treści, jest stroną numerowaną. Spis podlega formatowaniu na takich samych zasadach jak cała praca. Główne tytuły rozdziałów powinny się odpowiednio wyróżniać w stosunku do podrozdziałów.

Należy pamiętać, że w spisie treści muszą się znaleźć nie tylko wszystkie tytuły rozdziałów i podrozdziałów, ale także bibliografia, spis tabel, rycin, ilustracji, oświadczenia i spis załączników, w tym graficznych. Po zakończeniu pisania pracy, wstawieniu wszystkich rycin/ilustracji, tabel i ostatecznej redakcji należy pamiętać o aktualizacji spisu treści.

8.2. Wstęp

Wstęp zawsze rozpoczyna pracę od strony nieparzystej. Jest wiele różnych zdań na temat tego, czy powinien to być rozdział numerowany, czy też nie. Niektórzy stwierdzają, że każdy rozdział pracy, także wstęp, powinien być numerowany. Inni zaś nie traktują wstępu na równi z pozostałymi rozdziałami pracy, chociażby ze względu na to, że jest krótki (np. 2–3 strony). Kwestię numeracji wstępu należy więc każdorazowo uzgodnić ze swoim promotorem. Konstruując treść tego rozdziału, należy mieć na uwadze, iż każdy, kto będzie przeglądał pracę, szukał informacji, na pewno przeczyta właśnie tę część pracy, i to bardzo wnikliwie.

Podział wstępu

Wstęp można podzielić na:

1. Wprowadzenie, które jest zachęceniem do przeczytania całej pracy, wytłumaczeniem motywów podjęcia badań w danej dziedzinie, tak zwanym zagajeniem.

2. Przedstawienie celu pracy, który powinien pozostawać w korelacji z tytułem pracy. Jest to bardzo ważna część wstępu, która powinna zostać określona na samym początku pracy naukowej (dlatego m.in. nie powinno się wstępu pisać po napisaniu całej pracy), gdyż wymaga postawienia sobie najważniejszego, podstawowego pytania: Co autor bada i po co? Celem pracy nie może być tylko analiza zjawiska, problemu, zagadnienia, lecz rozwiązanie danego problemu. Po wyjaśnieniu celu można podać hipotezę badawczą, ewentualnie przyjęte założenia i pytania badawcze.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

3. Omówienie metod pracy (należy unikać sformułowania „metodologia", odnoszącego się do nauki o metodach badań). Muszą być one wyczerpująco opisane, gdyż do badania różnych problemów stosuje się odpowiednie metody pracy. Ważne jest, aby wyjaśnić, jakie metody zastosowano do analizy poszczególnych zagadnień i na czym one polegają, oraz uzasadnić ich wybór. Jeżeli metodą pracy była na przykład inwentaryzacja urbanistyczna, to odpowiednio do analizowanych problemów, skali opracowania, celu pracy spisywano z natury nie wszystkie elementy zagospodarowania terenu, lecz te, które były potrzebne do zbadania problemu. Należy również wskazać, w jaki sposób udokumentowano przeprowadzenie badań, czyli jak skonstruowano opis i w jaki sposób zobrazowano wyniki badań, jakich użyto narzędzi, oprogramowania itd.

4. Podanie zakresu przestrzennego i czasowego. Musi on być obowiązkowo określony w pracy w sposób jednoznaczny. Na początku należy wskazać obszar, na którym autor prowadził badania, dlaczego wybrał taki teren, w jaki sposób ustalił granice obszaru. W drugiej kolejności należy wskazać, kiedy były prowadzone badania, z jakiego okresu pochodzą źródła i materiały, oraz ocenić ich aktualność.

5. Opisanie struktury pracy w ostatniej części wstępu. Należy dosyć jasno przedstawić, z jakich elementów składa się praca (np. z części tekstowej i graficznej), z ilu rozdziałów i co znajduje się w poszczególnych rozdziałach.

Wstęp może być podzielony na podrozdziały albo stanowić jednolitą całość, jednak warto mieć na uwadze, iż musi on zawierać opisane elementy i jest bardzo ważnym rozdziałem pracy, którego nie powinno się pisać po jej ukończeniu. Jego treść może być uzupełniana w trakcie pisania kolejnych rozdziałów, ale dokładne określenie celu pracy powinno nastąpić na początku.

8.3. Część teoretyczna i empiryczna

Logiczny i proporcjonalny podział treści

Część teoretyczna powstaje na podstawie odpowiednio dobranej literatury. W zależności od badanego zagadnienia może to być jeden lub dwa rozdziały, każdy odpowiednio podzielony na podrozdziały. Treści w rozdziałach muszą być podzielone lo-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

gicznie i proporcjonalnie. Praca licencjacka (inżynierska) nie jest na tyle rozbudowana i obszerna, by stosować w niej podział podrozdziałów na punkty (trzeci poziom numeracji). W uzasadnionych przypadkach można dopuścić taki podział, ale przesadnie rozbudowana struktura pracy, w której znajdują się rozdziały o objętości nieprzekraczającej pół strony, wcale nie sprawia wrażenia profesjonalnie przygotowanego opracowania.

Aktualny stan badań

W części teoretycznej należy przedstawić przede wszystkim aktualny stan badań na temat poruszanego zagadnienia. Jeśli wielu autorów zajmuje się omawianym zagadnieniem, to należy skonfrontować ich poglądy, porównać definicje. Możliwe jest również, że na temat poruszanego przez autora problemu niewiele można znaleźć informacji w literaturze, że zagadnienie nie jest jeszcze dokładnie przebadane. Wówczas należy podkreślić potrzebę prowadzenia badań w tym kierunku, wskazać, co za tym przemawia.

> Konstrukcja tekstu powinna być przemyślana, należy przyjąć jakiś porządek (podział na treści tematycznie, chronologicznie) albo zasadę „od ogółu do szczegółu".

W tej części pracy może być wiele powołań na opracowania, których autorami są znani badacze naukowi, na przykład: „według teorii Jana Kowalskiego...", „zgodnie z twierdzeniem Jana Kowalskiego...", „przywołując słowa Jana Kowalskiego..." itd. Mogą tu być umieszczone czasem cytaty, ale niedopuszczalne jest, by ta część pracy składała się tylko z cytatów. Należy przy tym zaznaczyć, iż przywołując w tekście pierwszy raz autora, podaje się imię i nazwisko, potem można używać już tylko nazwiska, natomiast tytułów naukowych się nie podaje. Poza tym trzeba zawsze pamiętać o przywołaniu źródła w przypisie.

W części teoretycznej mogą być umieszczane ilustracje (ryciny, schematy, fotografie) pochodzące z różnych źródeł, ale należy pamiętać o podaniu informacji, skąd zostały zaczerpnięte. Poza tym zawsze należy umieścić w tekście odniesienie do tabel, ilustracji i map, pokrótce je omówić.

Podsumowanie badań

Kończąc każdy rozdział pracy (poza wstępem i zakończeniem), dobrze jest podsumować przeprowadzone analizy. W przypadku części teoretycznej warto napisać, co ze studiów nad li-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

teraturą wynika, czy autor podziela poglądy innych autorów, czy też nie. Można też wnioski systematyzujące umieszczać w każdym podrozdziale – wówczas nie trzeba wyodrębniać osobnego podrozdziału podsumowującego rozdział.

Część empiryczna

Część empiryczna (badawcza, poznawcza) to również opis przeprowadzonych badań i wynikających z nich wniosków. Wiadomo, iż cechą charakterystyczną wszelkich badań i analiz określonej przestrzeni jest powiązanie jej z otoczeniem (uwarunkowania zewnętrzne) pod względem przyrodniczym, kulturowym czy społeczno-gospodarczym. Wielu autorów prac dyplomowych wykazuje też tendencję do umieszczania w części empirycznej wszystkich informacji, jakie tylko uda się wydobyć ze źródeł. Prowadząc badania, cały czas należy mieć na uwadze cel pracy. Przy każdej analizie trzeba przypomnieć sobie pytanie: Po co to robię? Opisywanie na przykład rysu historycznego miasta od założenia po współczesność nie ma sensu, gdy praca dotyczy rewitalizacji współczesnych blokowisk albo funkcjonalności układu komunikacyjnego itp. Podobnie nie trzeba analizować uwarunkowań przyrodniczych w przestrzeni przekształconej, na przykład podczas analiz problemów społeczno-przestrzennych śródmieścia. Jak już zaznaczono, ilustracje i tabele muszą mieć odniesienie w tekście. Umieszczony wykaz zabytków, wykaz pomników przyrody należy skomentować, odnieść do sytuacji innego, podobnego obszaru, opisać rozmieszczenie wskazanych obiektów w przestrzeni, stwierdzić, w jakim są stanie itp. Samo zamieszczenie wykazów nic nie wnosi, pozwala jedynie stwierdzić, że jest pewna liczba określonych obiektów. Warto też pamiętać, że jeśli na danym terenie brak pewnych obiektów, cech, a autor sprawdził dokumenty źródłowe, inwentaryzował teren i potwierdza ten fakt, to należy to jednoznacznie w tekście sformułować. Oczywiście mowa o zagadnieniach istotnych dla prowadzonych badań i realizacji celu.

Część empiryczna również powinna kończyć się podrozdziałem podsumowującym całą analizę, chyba że sukcesywnie podsumowywano wszystkie podrozdziały.

8.4. Część projektowa

Autorski pomysł na rozwiązanie problemu

Część projektowa to wkład własny autora pracy i autorski pomysł na rozwiązanie konkretnego problemu. Ponieważ prace naukowe mogą mieć różny charakter (np. monograficzny, ba-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

dawczy), nie zawsze będą zawierały rozdział odnoszący się do projektu. Przygotowanie projektu oraz jego opis są obowiązkowymi elementami prac inżynierskich. Mając odpowiednie podstawy teoretyczne i dokładnie zinwentaryzowany obszar, a także odpowiednio postawioną diagnozę problemu, należy przedstawić sposób jego rozwiązania. Można powiedzieć, że jest to jedna z ciekawszych części pracy, gdyż pozwala autorowi szukać nowatorskich rozwiązań, nawet jeśli obecnie są one trudne do realizacji.

Część projektowa pracy dyplomowej składa się z rysunku i jego opisu. W zasadzie oba elementy wymagają równoległego opracowywania, ale na początku trzeba wrócić do celu pracy i zastanowić się, jaki problem w przestrzeni trzeba rozwiązać.

> Częstym błędem popełnianym w pracach zawierających projekt inżynierski jest to, że cel pracy sprowadza się jedynie do zagospodarowania lub uporządkowania pewnej przestrzeni. To nie jest główny cel pracy. Zwykle autor musi wykazać, że uporządkowanie tej przestrzeni, zagospodarowanie jej zgodnie z przyjętymi zasadami przyczyni się do wprowadzenia ładu przestrzennego, poprawy warunków życia mieszkańców, wzrostu atrakcyjności miejsca, poprawy wizerunku miasta, ochrony cennych walorów przyrodniczych, kulturowych itp.

Projekt spójny z celem pracy

W zależności od określonego celu powinien zostać przygotowany projekt zagospodarowania przestrzeni. W pracy, której celem jest ochrona cennych zespołów przyrodniczych, projekt powinien przewidywać tworzenie korytarzy ekologicznych, segregację funkcji, ograniczanie zainwestowania i wszelkich uciążliwości itd. Natomiast w pracy, gdzie założono porządkowanie zagospodarowania przestrzeni, z pewnością potrzebne będą nowe elementy sieci drogowej, infrastruktury technicznej, wymiana zabudowy, tworzenie przestrzeni publicznych itp. Pamiętając o celu pracy, można w pierwszej kolejności skonstruować ogólne założenia projektowe, w których opisane zostaną główne zamierzenia (cele) projektanta. Kolejnym krokiem powinno być już projektowanie na mapie, na początku odręcznie kilku szkiców, koncepcji, a dopiero później komputerowo w odpowiednich programach graficznych. Obie części – tekstowa i graficzna – muszą być spójne. Niedopuszczalne jest, żeby

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

oznaczenia na rysunku były inne niż przywoływane w tekście. Może jednak być tak, że nie wszystko, co jest opisane, uda się przedstawić graficznie albo opisać to, co jest zobrazowane. Przykładem może być zastosowanie określonych materiałów w tej przestrzeni (np. gładkich nawierzchni bitumicznych), żeby osiągnąć jakiś cel (trasy dla rolkarzy), co wymaga w miarę szczegółowego opisu, a graficznie można przedstawić jedynie przebieg opisywanej trasy.

Konstrukcja opisu projektu

Konstrukcja rozdziału musi wynikać z tematyki, ale z pewnością w większości prac wystąpią podrozdziały odnoszące się do funkcji terenu (w tym do ich zachowania, ewentualnie wprowadzenia bądź zmiany przeznaczenia), kompozycji urbanistycznej, obsługi komunikacyjnej, zagospodarowania terenu. Rozdział powinien kończyć się wskazaniem harmonogramu koniecznych do podjęcia prac albo bilansem terenów przed wprowadzeniem i po wprowadzeniu zmian w zagospodarowaniu przestrzeni.

8.5. Zakończenie

Nawiązanie do wstępu

Zakończenie to ostatni numerowany bądź nienumerowany rozdział pracy, w którym trzeba nawiązać do wstępu. Należy ustosunkować się do ewentualnie założonej hipotezy, odpowiedzieć na pytania badawcze. Zakończenie powinno zawierać usystematyzowane wnioski wynikające z całości przeprowadzonych badań, począwszy od studiów nad literaturą. Zawsze podczas pisania dowolnej pracy naukowej rodzą się pewne refleksje, którymi autor chciałby się podzielić, i można to uczynić właśnie w tej części opracowania. Poza tym należy stwierdzić, czy udało się osiągnąć założony cel, czy też nie. Trzeba również ocenić skuteczność metod pracy, które przyjęto do przeprowadzenia badań. Może coś trzeba było w trakcie prowadzenia analiz zmienić, może poszerzyć zakres badań, a może zawęzić, gdyż okazało się na przykład, że pewnych danych nie udało się zdobyć w przyjętym zakresie czasowym. Należy pamiętać, że ten ostatni rozdział stanowi podsumowanie całej pracy, a nie jej części. W pracach inżynierskich często wnioski kojarzone są jedynie z podsumowaniem części projektowej i jest to błędne. Warto również napisać, jakie praca ma walory – poznawcze czy też aplikacyjne.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

8.6. Bibliografia

Spis wszystkich wykorzystanych przez autora opracowań

Praca dyplomowa musi zawierać spis wszystkich wykorzystanych przez autora opracowań (książek, artykułów, dokumentów, map, aktów prawnych, materiałów itd.), czyli wykorzystanych źródeł. Wykaz ten obejmuje pełny opis bibliograficzny służący do identyfikacji każdej pozycji i jest umieszczony bezpośrednio po podsumowaniu.

Porządek alfabetyczny

Najważniejszą zasadą przyjętą w bibliografii jest porządek alfabetyczny. Według J. Bocia tytuł spisu całości prac publikowanych, przywołanych w pracy dyplomowej, powinien brzmieć: „Wykaz cytowanych publikacji", ewentualnie: „Publikacje powołane w pracy", „Wykaz cytowanych prac" (Boć 1999).

Opis bibliograficzny

Kwestie związane z opisem bibliograficznym reguluje norma wydana w lipcu 2002 roku (PN-ISO 690. Dokumentacja. Przypisy bibliograficzne. Zawartość, forma i struktura). Oprócz tej normy istnieją jeszcze inne: PN-79/N-01222/07. Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa; PN-ISO 690-2:1999. Informacja i dokumentacja. Przypisy bibliograficzne – Arkusz 2: Dokumenty elektroniczne i ich części; PN-78/N-01222/04. Kompozycja wydawnicza książki. Materiały uzupełniające tekst główny. Zestawienie wzorów opisu różnych rodzajów dokumentów przedstawiono w tabeli 3.

Istniejące normy wymuszają stosowanie określonych zasad, ale mimo ich obowiązywania spotyka się rozbieżności w formach opisu. Na Uniwersytecie Opolskim nie wprowadzono żadnej instrukcji obligującej dyplomantów do stosowania jednej formy opisu. Jest to zagadnienie omawiane indywidualnie z promotorem podczas seminarium dyplomowego. Preferowaną, bardzo wygodną i czytelną formą jest system harwardzki. Wówczas nie używa się przypisów dolnych, a odniesienia do źródeł umieszcza się w tekście, podając w nawiasie tylko nazwisko autora, rok wydania i ewentualnie strony, z których się korzystało. System ten wymaga innego uporządkowania pozycji w bibliografii, podania kolejno: nazwiska autora, inicjału imienia, roku wydania, tytułu pracy.

Spisy wszystkich elementów

Po wykazie bibliograficznym umieszcza się w pracy dyplomowej spisy, które obejmują – w zależności od pracy – spis tabel, spis ilustracji, spis rycin, spis wykresów, spis fotografii itd. Nie wszystkie kategorie będą znajdować się w pracy, ale należy pamiętać, że jeśli występują, to należy je również uporządkować i umieścić w odpowiednim spisie. Utworzenie takie-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Tabela 3. Wzory opisów różnych rodzajów dokumentów

Dokument	Opis według: 1. normy PN-ISO 690:2002 2. normy PN-ISO 690-2:1999 3. normy PN-79/N-01222/07 4. systemu harwardzkiego
Wydawnictwo zwarte (książka)	1. Nazwisko i imię autora. Tytuł książki. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. Tom. ISBN 3. Nazwisko i imię autora: Tytuł książki. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. Tom. ISBN 4. Nazwisko autora, pierwsza litera imienia. (Rok wydania) Tytuł książki, Miejsce wydania, Wydawnictwo
Wydawnictwo zwarte (praca zbiorowa)	1. Tytuł. Imię i nazwisko redaktora lub edytora naukowego. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. Tom. ISBN 3. Tytuł książki. Red. Imię i nazwisko redaktora lub edytora naukowego. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. Tom. ISBN 4. Nazwisko autora, pierwsza litera imienia (red.). (Rok wydania) Tytuł książki, Miejsce wydania, Wydawnictwo
Artykuł w wydawnictwie zwartym	1. Nazwisko i imię autora artykułu. Tytuł artykułu W: Tytuł całego dzieła. Imię i nazwisko redaktora lub edytora naukowego. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego, oznaczenie woluminu, stron 3. Nazwisko i imię autora artykułu: Tytuł artykułu W: Tytuł całego dzieła. Imię i nazwisko redaktora lub edytora naukowego. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego, oznaczenie woluminu, stron 4. Nazwisko autora, pierwsza litera imienia. (Rok wydania) Tytuł artykułu, Pierwsza litera imienia redaktora nazwisko redaktora (red.) Tytuł książki, Miejsce wydania, Wydawnictwo
Wydawnictwo ciągłe (np. czasopismo)	1. Tytuł. Odpowiedzialność. Wydanie. Oznaczenie zeszytu (rok, rocznik, numery). Miejsce i rok wydania. ISSN 3. Tytuł. Nazwa instytucji sprawczej. Data i oznaczenie części
Artykuł w wydawnictwie ciągłym (np. czasopiśmie)	1. Nazwisko i imię autora artykułu. Tytuł artykułu. Tytuł czasopisma. Wydanie (rok, numer, strony zajęte przez artykuł) 3. Nazwisko i imię autora artykułu: Tytuł artykułu. Opis wydawnictwa, w którym zamieszczony jest artykuł. Numery stronic 4. Nazwisko autora, pierwsza litera imienia autora. (Rok wydania) Tytuł artykułu, Tytuł czasopisma, Numer tomu czasopisma, Numery stron
Mapy, plany, atlasy	Tytuł. Określenie rodzaju dokumentu. Skala. Oznaczenie wydania. Miejsce i rok wydania. ISBN
Dokument elektroniczny (książka, baza danych, program)	2. Nazwisko i imię autora lub redaktora. Tytuł. [Typ nośnika]. Wydanie. Miejsce wydania. Wydawca, Rok wydania. [Data dostępu]. Warunki dostępu. Numer znormalizowany (ISBN lub ISSN)
Artykuł w czasopiśmie elektronicznym	2. Nazwisko i imię autora lub redaktora. Tytuł artykułu. Tytuł wydawnictwa ciągłego. [Typ nośnika]. Wydanie. Miejsce wydania. Wydawca, Rok wydania. [Data dostępu]. Warunki dostępu. Numer znormalizowany (ISBN lub ISSN)

Źródło: opracowanie własne.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

go spisu wymaga konsekwencji i wstawiania w edytorze tekstu automatycznego podpisu (np. Tabela, Ilustracja), który jest automatycznie numerowany. Wykorzystując polecenie tworzenia indeksów i spisów, generuje się właściwy spis, który podlega takim samym zasadom formatowania jak cała praca.

Streszczenie

Streszczenie nie jest ani podsumowaniem, ani wnioskami, ani zakończeniem. W streszczeniu powinno być napisane, jak sama nazwa wskazuje, w skrócie: o czym jest praca, jakie poruszono zagadnienia. Streszczenie nie musi być długie, ale musi być przetłumaczone na język obcy. Przykładowo na Uniwersytecie Opolskim może to być język angielski, niemiecki albo francuski. Nie ma potrzeby umieszczania streszczenia w języku polskim i obcym. W pracy pisanej w języku polskim umieszcza się streszczenie w języku obcym, a w pracy pisanej w języku obcym umieszcza się streszczenie w języku polskim. Należy pamiętać, że streszczenie musi być ujęte w spisie treści.

Oświadczenie

Oświadczenie stwierdzające, że praca została wykonana samodzielnie, jest obowiązkowym elementem pracy dyplomowej. Wzór oświadczenia znajduje się zwykle na stronach internetowych wydziałów uczelni. Oświadczenie należy wypełnić starannie, podając imię i nazwisko studenta, pełny tytuł pracy dyplomowej oraz datę, pamiętając przy tym, że pisze się na przykład: Opole, 15 czerwca 2012 r., a nie „15 czerwiec 2012 r." Bardzo ważnym elementem oświadczenia jest własnoręczny podpis. Oświadczenie stanowi przeważnie ostatnią stronę pracy dyplomowej i powinno być wykazane w spisie treści. Na niektórych uczelniach wymaga się umieszczenia oświadczenia po stronie tytułowej. W przypadku prac zawierających obszerne załączniki graficzne (wielkoformatowe mapy) oświadczenie należy umieścić przed mapami.

Elementy dodatkowe

Płyta CD albo DVD musi być dołączona do jednego egzemplarza pracy. Na płycie należy nagrywać pliki *.pdf zawierające wszystkie części pracy, zarówno tekstową, jak i graficzną. Płytę umieszcza się (przykleja w foliowej lub papierowej kopercie) na okładce, wewnątrz, za ostatnią stroną pracy. Płytę należy opisać imieniem i nazwiskiem studenta, tytułem pracy oraz nazwą wydziału.

Aneks może być dołączony do pracy w szczególnych sytuacjach. Zawartość aneksu może być różna. Zwykle umieszcza się w nim zbiory pewnych danych, których ze względu na objętość nie dodano do części głównej, ale istnieje potrzeba dołączenia do pracy pewnych informacji, gdyż wynikają z nich istotne

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

wnioski, są przywoływane w tekście itp. W aneksie można umieścić na przykład dokumentację fotograficzną, zbiór ankiet, wykazy zabytków, wyniki pomiarów natężenia ruchu itd. Dołączony aneks stanowi część pracy, powinien być spójny z nią i tak samo odpowiednio sformatowany.

Złożenie pracy

Pracę składa się w dwóch egzemplarzach, drukowanych dwustronnie. Okładka ma być przezroczysta, a cała praca – termobindowana. Oba egzemplarze pracy wraz z indeksem przekazuje się promotorowi, który akceptuje ją, składając podpis na stronie tytułowej. Jeden egzemplarz pracy zawiera płytę z nagraną treścią pracy. Praca po akceptacji promotora przekazywana jest do dziekanatu i recenzji.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

9. Wymagania formalne pracy

9.1. Język pracy

Kompozycja pracy

Kompozycja pracy naukowej pod każdym względem powinna być przemyślana od początku do końca. Zarówno promotor, jak i recenzent ocenia pracę pod względem nie tylko merytorycznym, ale także formalnym, odnosząc się do jej spójności, estetyki, uporządkowania. Większość prac dyplomowych na kierunku gospodarka przestrzenna składa się z części tekstowej i graficznej, co wymaga odpowiedniej kompozycji, tak by obie części współgrały ze sobą. Część tekstowa zazwyczaj obejmuje od 50 do 100 stron, zwykle jest to 3–5 rozdziałów. Każdy rozdział rozpoczyna się od nowej strony, najlepiej nieparzystej. Część graficzna musi być odpowiednio dopasowana do tekstu, tak by stanowić jego integralny składnik. Krój czcionek, nazewnictwo i oznaczenia na rysunkach powinno się dostosować do stylu tekstu. Ilustracje (ryciny, fotografie, wykresy) powinny być umieszczone w sposób przemyślany, tak aby każda strona pracy stanowiła estetyczną kompozycję.

Język naukowy

Praca dyplomowa musi być napisana językiem naukowym, który charakteryzuje się nie tylko odpowiednim doborem terminów właściwych danej dziedzinie naukowej, ale również narracją w formie bezosobowej. Każdy autor pracy naukowej identyfikuje się ze swoim dziełem, jednakże niezalecane jest używanie form osobowych typu: „zbadałem", „analizowałem" itd. Jeżeli zachodzi już konieczność wskazania autora pracy (siebie), to należy używać trzeciej formy osobowej, na przykład „autor zbadał", „autor analizował". Pracę należy pisać w jednej formie, jednym trybie, a najodpowiedniejszy w pracy naukowej jest czas przeszły, czyli nie należy pisać, że zostanie opisany jakiś problem, lecz że opisano problem. Język naukowy powinien być prosty i zrozumiały, a nie „kwiecisty". Przesadna „naukowość" języka też nie jest wskazana. Często prowadzi to

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

do nagromadzenia zbyt wielu terminów (nieraz zapożyczonych, nie do końca zrozumiałych), co w efekcie daje skutek odwrotny do zamierzonego przez autora.

Błędy ortograficzne

Niezwykle ważne jest, aby praca była napisana bezbłędnie. Niedopuszczalne są błędy ortograficzne – każdą wątpliwość należy sprawdzić w słowniku ortograficznym. Niewłaściwe użycie wielkich i małych liter traktowane jest jako błąd ortograficzny. Za tego typu błędy nie można obwiniać edytora tekstu.

Zasady interpunkcji

Opanowanie zasad interpunkcji na etapie pisania pracy dyplomowej jest już bezwzględnie wymagane. Każde zdanie kończy się kropką (ewentualnie znakiem zapytania, wykrzyknikiem). Przed wymienianiem kilku elementów należy używać dwukropków, a wymienianie poszczególnych elementów oddziela się przecinkami. Jedynie po tytułach (pracy, rozdziałów, podrozdziałów, tabel, rysunków, map) nie stosuje się kropek. Kropek nie wolno również stosować w skrótach, które składają się z pierwszej i ostatniej litery, na przykład: *dr (doktor), nr (numer)*, *wg (według)*, ale *np. (na przykład), prof. (profesor), tzw. (tak zwany), m.in. (między innymi)*. Warto również sobie przypomnieć, przed którymi zaimkami czy spójnikami obowiązkowo stawia się przecinek (np. *że, który, ale, gdy*) oraz o wyjątkach w zasadach (*dlatego że, nawet gdy*).

Błędy logiczne i stylistyczne

Błędy logiczne i stylistyczne w pracach dyplomowych najczęściej pojawiają się w zdaniach wielokrotnie złożonych wtedy, gdy umyka uwadze autora zdanie nadrzędne i co tak naprawdę jest podmiotem i orzeczeniem. Dlatego też jeśli nie ma się wprawy w konstruowaniu rozbudowanych zdań, lepiej jest stosować krótkie, proste zdania, które będą o wiele bardziej zrozumiałe dla odbiorcy.

Poprawność języka

Praca dyplomowa jest również oceniana pod względem poprawności językowej. Niestety zarówno w języku naukowym prac, jak i w mowie potocznej popełnia się bardzo dużo błędów, a na niektóre z nich panuje wręcz swego rodzaju przyzwolenie. Należy wystrzegać się używania określonych sformułowań, jak na przykład: *generalnie, póki co*, *opcje*, *szeroki wachlarz*, *szeroka gama*, *dzień dzisiejszy*, a także nadużywania zapożyczeń, głównie z języka angielskiego, szczególnie w sytuacjach, gdy istnieją odpowiednie polskie sformułowania (np. *design*, *image*), unikać powtórzeń (np. *miasto Opole*, *rzeka Odra*, *okres czasu*, *kontynuując dalej*, *wracać z powrotem* itd.). Jeśli ktoś, opisując strukturę pracy, stwierdza: *Generalnie praca składa*

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

się z części tekstowej i graficznej, to nie jest wiadome, czemu służy słowo *generalnie*. Tego typu słowa być może mają sprawiać, że praca brzmi bardziej naukowo, albo dodawać objętości. Na pewno o wiele bardziej jednoznaczne jest stwierdzenie, że praca składa się z części graficznej i tekstowej. Pisząc *szeroki wachlarz możliwości*, *szeroka gama funkcji*, warto się zastanowić, czy może być na przykład wąska gama i czy nie lepiej jednak brzmi: dużo możliwości, wiele sposobów itd.

Trudno byłoby tu opisać wszystkie zasady pisowni i rodzaje błędów, jednakże podczas pisania pracy dyplomowej należy wiele uwagi poświęcić poprawności językowej: ortograficznej, gramatycznej, interpunkcyjnej itd. Wszelkie wątpliwości należy sprawdzać w słownikach (ortograficznym, języka polskiego, poprawnej polszczyzny, wyrazów obcych itp.).

9.2. Edycja i skład tekstu

Edycja i skład tekstu na pozór wydają się zagadnieniem bardzo łatwym – każdy potrafi napisać dowolny tekst w programie do tego przystosowanym. Jednakże należy zwrócić uwagę na kilka podstawowych zasad edycji tekstów.

Standardowe ustawienia

Rozpoczynając pracę w jakimkolwiek edytorze tekstów, trzeba sprawdzić, czy standardowe ustawienia programu mają właściwie określony format strony, to znaczy czy jest to orientacja pionowa, wielkości A4, marginesy wynoszące odpowiednio: górny, prawy, dolny, lewy – 2,5 cm. Na Uniwersytecie Opolskim obliguje się do stosowania marginesów wynoszących 2,5 cm, jednakże w pracach o znacznej objętości zaleca się stosowanie marginesów wewnętrznych wynoszących 3,0 cm i zewnętrznych 2,0 cm. Dzięki temu pracę wygodniej się czyta.

Konsekwencja w formatowaniu tekstu

Prawidłowo sformatowany tekst cechuje się przede wszystkim konsekwencją pod każdym względem. Formatując napisany już tekst, należy zwłaszcza używać stylów, które zostały odpowiednio zdefiniowane. W całej pracy używa się jednego kroju czcionki, czyli wszystkie tytuły, tekst podstawowy, podpisy pod rycinami, wykresami, spisy rzeczy mają określony jeden krój czcionki, na przykład Arial. Tytuły rozdziałów zawsze oznacza się odpowiednimi nagłówkami: pierwszy poziom – Nagłówkiem 1, drugi poziom – Nagłówkiem 2 itd. Zestawienie stylów z podaniem kroju i wielkości czcionki obrazuje tabela 4,

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

przy czym należy zaznaczyć, iż jest to jedna z propozycji, forma zalecana, nie zaś obowiązująca.

Tabela 4. Szablon stylów pracy dyplomowej

Styl	Czcionka	Uwagi
Tytuł pracy	Arial, rozmiar: 12 pkt, bold, wielka litera tylko na początku pierwszego słowa, bez akapitu, wyśrodkowany, odstęp 1,5 wiersza	bez cudzysłowu i bez kropki na końcu
Autor	Arial, rozmiar: 10 pkt, bold, wielkimi literami rozpoczyna się tylko imię i nazwisko autora, bez akapitu, wyśrodkowany, odstęp 1,5 wiersza	
Spis treści	Arial, rozmiar: 10 pkt, bez akapitu, wyjustowany, odstęp pojedynczy	utworzony automatycznie
Tytuł rozdziału	Arial, rozmiar: 12 pkt, bold, wielkie litery, bez akapitu, wyjustowany, odstęp 1,5 wiersza, numerowany kolejnymi cyframi arabskim (1.)	kropka znajduje się po cyfrze, a na końcu tytułu nie ma kropki
Tytuł podrozdziału	Arial, rozmiar: 12 pkt, bold, odsunięcie od lewego marginesu o 0,5 cm, litery jak w zdaniu, bez akapitu, wyjustowany, odstęp 1,5 wiersza, numerowany kolejnymi cyframi arabskim (1.1.)	
Punktory	Arial, rozmiar: 12 pkt, odsunięcie do lewego marginesu o 0,5 cm, małe litery, bez akapitu, wyjustowany, odstęp 1,5 wiersza	punktory powinny być standardowe (np. kropki, myślniki), na końcu – przecinek, a w ostatnim – kropka
Tekst podstawowy (zwany normalnym lub standardowym)	Arial, rozmiar: 11 pkt, akapit na 1,25 cm, wyjustowany, odstęp 1,5 wiersza	
Tytuły tabeli, ilustracji	Arial, rozmiar: 10 pkt, bold, bez akapitu, wyjustowany, odstęp 1,5 wiersza	
Tabele	Arial, rozmiar: 10 pkt, bez akapitu, wyjustowany, odstęp pojedynczy	
Przypisy dolne	Arial, rozmiar: 10 pkt, bez akapitu, wyjustowany, odstęp pojedynczy	
Literatura, źródła i materiały	Arial, rozmiar: 10 pkt, bez akapitu, wyjustowany, odstęp pojedynczy	alfabetycznie
Spisy rzeczy	Arial, rozmiar: 10 pkt, bez akapitu, wyjustowany, odstęp pojedynczy	automatycznie

Źródło: opracowanie własne.

Widoczność znaków niedrukowalnych

W całej pracy obowiązuje jeden styl tekstu, jeden styl numeracji, jeden styl punktorów. Akapity w całej pracy są takie same, standardowo ustawione na 1,25 cm. Tekst jest wyjustowany, co oznacza, że oba marginesy (prawy i lewy) są

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

wyrównane. Nie wolno akapitów regulować tabulatorami ani tym bardziej spacjami, do następnej linii nie przechodzi się poprzez naciskanie klawisza Enter (program automatycznie przenosi tekst do następnego wiersza). Podczas pisania należy mieć zawsze włączoną widoczność znaków niedrukowalnych i unikać wielokrotnego użycia spacji. Przykładowe znaki niedrukowalne zestawiono w tabeli 5. Pojedynczych liter na końcu wiersza zostawiać nie można, a przenosić je do następnego wiersza trzeba za pomocą nierozdzielającej spacji, inaczej „twardej spacji" (kombinacja klawiszy Ctrl + Shift + Spacja). Nie można używać do przenoszenia pojedynczych liter ręcznego łamania wiersza, inaczej „twardego Entera" (kombinacja klawiszy Shift + Enter), gdyż ten służy do przenoszenia zdania w obrębie jednego akapitu do nowego wiersza. Zarówno twardą spację, jak i twardy Enter należy usunąć, jeśli ich użycie jest nieuzasadnione, ponieważ niekorzystnie wpływają na rozmieszczenie wyrazów w obrębie wiersza. Użycie twardej spacji jest uzasadnione w sytuacji, kiedy chcemy, żeby jednostki miar były blisko cyfry, na przykład 70 m, 2 kg (ale 5% – bez spacji). Spacji nie stawia się przed znakami interpunkcyjnymi (kropką, przecinkiem, dwukropkiem) ani między nawiasem a wyrazem w nim zawartym. Odpowiednie postawienie spacji podyktowane jest również tym, czy chcemy użyć myślnika, czy łącznika. W wyrazie *południowo-zachodni*, gdzie nie użyto spacji, znak „-" jest łącznikiem, natomiast w formule *inwentaryzacja urbanistyczna – spis z natury*, gdzie przed i po „–" użyto spacji, znak ten jest myślnikiem. Podając zakres wysokości, długości, powierzchni, czasu itd., nie używa się myślnika, lecz tzw. pauzy zakresowej (np. 160–165 m n.p.m., 1975–1980).

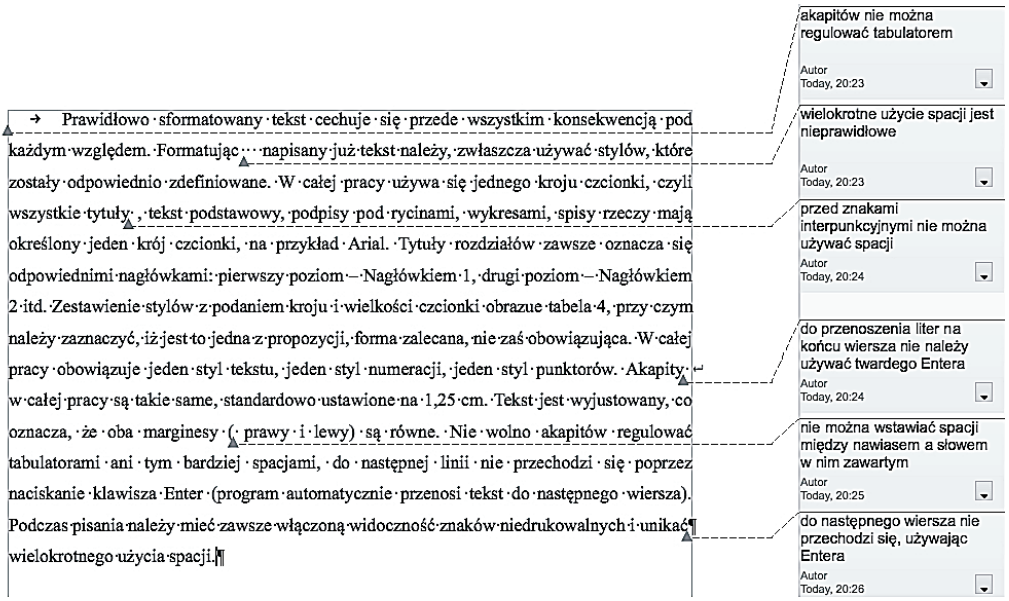
Tabela 5. Przykładowe znaki niedrukowalne

Znak niedrukowalny	Opis
¶	Enter kończy każdy akapit
•	spacja oddziela kolejne słowa
→	tabulator – w edytorze tekstów nie ma potrzeby używania tabulatora
↵	twardy Enter przenosi zdanie do nowego wiersza w obrębie jednego akapitu

Źródło: opracowanie własne.

Ilustracja 2 obrazuje błędy najczęściej popełniane podczas edycji tekstów, takie jak niewłaściwe regulowanie akapitów, niewłaściwe użycie spacji itp.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28



Ilustracja 2. Przykłady błędów najczęściej popełnianych podczas edycji tekstu
Źródło: opracowanie własne.

Używanie skrótów

Stosowanie różnego rodzaju skrótów w pracach naukowych jest często konieczne, ale to również wymaga uporządkowania. Wiadomo, że powszechnie przyjęło się stosować niektóre skróty: wiek – w., rok – r., metr – m, kilometr – km, między innymi – m.in., na przykład – np., tak zwany – tzw. Jednak warto zwrócić uwagę, iż należy używać ich przede wszystkim poprawnie, a także konsekwentnie. Dla przykładu jeśli autor zdecydował się zamiast całego słowa rok (roku) używać skrótu r., to w całej pracy musi być tak samo. Błędne używanie skrótów to na przykład wyraz „tysięcy" skracany do „tyś.", tymczasem powinno być „tys." Istnieje również zasada głosząca, że nie można od skrótu zaczynać zdania. Poza tym w obrębie jednego akapitu nie można używać zbyt wielu skrótów, gdyż treść taka przestanie być zrozumiała. Odnosi się to zwłaszcza do prac inżynierskich, w których opisuje się różnego rodzaju projekty, posługując się często wieloma skrótami – dla autora zrozumiałymi, ale już dla innych osób, spoza danej dziedziny – nie. Przykładem takiego zdania może być: *Wg tab. 1 szer. KDZ 2 × 2 w liniach rozgr. wynosi 30 m (KDZ 1 × 1 20 m), w tym szer. pasa ruchu 2,75–3,0 m przy prędkości proj. 40–60 km/h.*

Dosyć często w pracach trzeba wielokrotnie używać określonego sformułowania, nazwy dokumentu i bywa, że nazwa ta

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

jest dosyć długa. Warto wówczas przy pierwszym użyciu pełnej nazwy w nawiasie podać skróconą nazwę, której będzie się w dalszej części pracy używać. Przykładem może być dosyć długa nazwa dokumentu urbanistycznego, jakim jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy albo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. W podanych przykładach warto zastosować skrót i w pierwszym przypadku będzie to studium, a w drugim – plan albo mpzp.

9.3. Cytowanie i przypisy

Cytowanie w pracy dyplomowej wymaga przestrzegania ogólnie przyjętych zasad. Przede wszystkim praca dyplomowa nie może składać się z samych cytatów, a jej wartość merytoryczna jest tym wyższa, im więcej jest w niej wkładu własnego autora, nowych opisów, nowych interpretacji, samodzielnych tez i ocen. Cytowanie oznacza dosłowne przytoczenie tekstu wypowiedzianego lub napisanego z podaniem źródła oraz miejsca publikacji (Boć 1999). Cytaty zawsze zaznacza się w cudzysłowie i muszą być one przytoczone literalnie. Opuszczenia fragmentu cytowanego tekstu zaznacza się trzema kropkami w nawiasie kwadratowym [...]. Cytaty zazwyczaj pisze się czcionką wyróżniającą się z tekstu podstawowego, na przykład kursywą (italikiem). Najważniejszym zagadnieniem pozostaje jednak to, jak często można w pracy dyplomowej stosować cytowanie dzieł innych autorów. Jeśli autor porównuje pewne twierdzenia, metody, poglądy kilku autorów, to wiadomo, że musi te twierdzenia przytoczyć w dosłownym brzmieniu. Podobnie przywołuje się definicje, twierdzenia. Należy pamiętać, że zawsze po zakończeniu cytatu, po zamknięciu cudzysłowu należy podać źródło.

Dosłowne przytaczanie tekstu wypowiedzianego lub napisanego

Przypisy pełnią bardzo ważne funkcje, gdyż wskazują źródła danych, uzupełniają informacje albo też zawierają dodatkowy materiał czy inny punkt widzenia. Mogą się znajdować w różnych miejscach, na przykład na końcu rozdziału, na końcu pracy, na dole strony. Sposób ich oznaczania zależy od miejsca, w którym się znajdują, i mogą to być litery, cyfry, znaki graficzne itp. Najbardziej czytelne i popularne są przypisy umieszczane na dole strony i oznaczane kolejną cyfrą arabską. Każdy przypis zaczyna się wielką literą i kończy się kropką. Cyfry

Wskazanie źródeł danych i uzupełnienie informacji

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

w przypisie mogą być pisane na wiele sposobów, na przykład numery podawane bez nawiasów na poziomie wiersza bez akapitu (przykład niemiecki), numery podawane bez nawiasów na poziomie wiersza z akapitem (przykład amerykański), numery podawane bez nawiasów, podwyższone o pół stopnia, z akapitem (Boć 1999). Trzeci z wymienionych sposobów jest zalecany w pracach dyplomowych jako najbardziej estetyczny i przejrzysty.

Skrócenia

W przypisach do prac dyplomowych używa się skróceń, skrótów, które podlegają pewnym zasadom. O skróceniach mówimy wówczas, gdy zamiast całego imienia i nazwiska autora oraz całego tytułu pracy podaje się tylko na przykład samo nazwisko autora. Polecaną formą jest jednak, aby w pracy dyplomowej używać pierwszej litery imienia, całego nazwiska i pierwszych wyrazów tytułu cytowanej pracy.

Formy polskie i łacińskie w przypisach

Kolejną kwestią wymagającą wyjaśnienia jest stosowanie polskich i łacińskich form w przypisach, na przykład: *jak wyżej*, *tamże*, *ibidem*.

Po raz pierwszy cytowaną pracę opisuje się, podając pełną informację, ale przy następnym cytacie należy:
– podać wszystko tak samo – używa się formy *jak wyżej*;
– podać tę samą pozycję, ale inne strony – używa się formy *tamże* lub *ibidem*;
– przywołać pozycję cytowaną wcześniej – używa się formy *wydanie cytowane* (*wyd. cyt.*) lub *opus citatum* (*op. cit.*).

Jako przykład mogą posłużyć dwie publikacje, do których odniesiono się w pracy naukowej: J. Nowak, *Podręcznik A*, Opole 2012; J. Kowalski, *Podręcznik B*, Opole 2012. Zakładając, że autor przywołuje w przypisie *Podręcznik A* J. Nowaka pierwszy raz – powinien podać pełny opis bibliograficzny (autor, tytuł, miejsce wydania, rok wydania), czyli: J. Nowak, *Podręcznik A*, Opole 2012. Jeśli w następnym przypisie zaistniała potrzeba przywołania tej samej pozycji, to można użyć formy: *jak wyżej*, ale jeśli w tej samej pozycji należy wskazać inne strony, to powinno się użyć formy: *tamże, nr strony (ibidem),* czyli: *tamże, s. 11* albo *ibidem, s. 11*. Natomiast jeśli po cytowaniu *Podręcznika A* J. Nowaka był cytowany *Podręcznik B* J. Kowalskiego, a potem znowu autor wraca do *Podręcznika A* J. Nowaka, to należy użyć formy: *wydanie cytowane* lub *opus*

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

citatum, czyli *J. Nowak, opus citatum, s. 11* albo *J. Nowak, op. cit., s. 11*, albo *J. Nowak, wydanie cytowane, s. 11*, albo *J. Nowak, wyd. cyt., s. 11.*

9.4. Szata graficzna

Szata graficzna zachęca do przeczytania pracy

Na szatę graficzną pracy składają się wszelkiego rodzaju ryciny, fotografie, wykresy, schematy, tabele, rysunki, mapy. Można przygotować dobrą pracę dyplomową pozbawioną szaty graficznej, ale jest ona trudniejsza w odbiorze, wymagająca większego skupienia od czytającego niż praca wzbogacona ilustracjami. Oprócz tego, że praca zawierająca materiał graficzny zachęca do jej przeczytania, dodatkowo wydaje się o wiele bogatsza w różne treści, obrazuje niektóre problemy. Część graficzna jest nieodzownym elementem prac inżynierskich, gdyż niektórych elementów projektu czasem wręcz nie da się opisać słowami.

Należy jednak pamiętać, że szata graficzna stanowi treść pracy (nie tylko ozdobę) i podlega ocenie merytorycznej. Każdy element szaty graficznej musi mieć numer, tytuł, źródło, a także odniesienie w tekście. Podstawową zasadą jest to, że najpierw opisuje się element graficzny (np. Ilustracja 1, 2, ... obrazuje ...), a dopiero później umieszcza się ten element, nigdy odwrotnie.

Poprawne ilustrowanie danych

Również niedopuszczalne jest, aby te same fakty obrazować na kilka sposobów, na przykład w tabeli i na wykresie. Poza tym jeśli autor zdecydował się na przedstawianie pewnych danych za pomocą wykresu, to należy konsekwentnie w całej pracy używać wykresów do zobrazowania tych samych czy podobnych danych. Bardzo ważne jest jednak poprawne pod względem merytorycznym ilustrowanie wybranych danych. Należy pamiętać, do jakiego zagadnienia można zastosować dany wykres, diagram czy schemat. Polecane jest korzystanie z opracowań zawierających takie informacje, na przykład dotyczących wykresów statystycznych (Kocimowski, Kwiatek 1977) czy metodyki kartografii społeczno-gospodarczej (Ratajski 1989).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Szata graficzna jako ważny element kompozycyjny pracy

Prace dyplomowe na kierunku gospodarka przestrzenna mają z reguły bogatą szatę graficzną. Jak już wspomniano, cała praca powinna stanowić spójną kompozycję, a część graficzna jest ważnym elementem tej kompozycji. Jakie rysunki będą umieszczone w pracy, jak dużo, w jakiej technice i jak będą wkomponowane w treść, jak przywoływane – to podstawowe pytania, na które należy znać odpowiedź już na początku przygotowywania pracy dyplomowej.

Profesjonalne opracowanie

Przede wszystkim należy zdecydować się na określony rodzaj grafiki, odpowiadający poruszanej problematyce, tak żeby na kilkudziesięciu stronach pracy nie było wszelkich możliwych jej rodzajów, nazewnictwa, stylów, gdyż nie będzie to wyglądało profesjonalnie, a poza tym później dla tych wszystkich elementów trzeba będzie sporządzić spisy.

Opis źródła

Warto również zwrócić uwagę na podpisywanie elementów szaty graficznej w źródle jako opracowanie własne oraz na podstawie czego zostały wykonane. Umieszczenie takiego opisu świadczy o tym, że jest to osobisty wkład autora, jego pomysł i jego praca. Własnoręczne skanowanie rysunków nie stanowi podstawy do uznania ich za własne opracowanie. Co więcej, niedopuszczalne jest umieszczanie w pracy skanów ilustracji, tabel, wykresów niezbyt dobrej jakości. Należy dysponować plikiem o wysokiej rozdzielczości lub przerysować bądź przepisać opracowanie, umieszczając odpowiednią informację o źródle.

Podpisywanie i przywoływanie elementów

Ilustracja, rycina czy też rysunek? Można powiedzieć, że wszystkie wymienione pojęcia są do siebie na tyle podobne, iż każde jest odpowiednie do zastosowania w pracy dyplomowej. Ilustracja – według *Słownika języka polskiego* – jest reprodukcją fotografii, rysunku, dodaną do tekstu, stanowiącą jego objaśnienie, uzupełnienie lub ozdobę w dowolnej technice (Szymczak (red.) 1978). Ponieważ pod pojęciem ilustracji kryje się wiele różnorodnych materiałów graficznych, jest to właściwe pojęcie, zwłaszcza gdy w tekście pojawiają się zarazem fotografie, rysunki, schematy itp. Bez względu na to, które słowo się wybierze, należy pamiętać, aby używać go konsekwentnie, czyli automatycznie w edytorze tekstu wstawia się podpis, automatycznie numerowany, a w tekście przywołuje się właściwą nazwę i numer. Ilustracje nie mogą być przypadkowe i jeśli już są umieszczone, to należy się do nich odnieść w tekście. Odniesienie do rysunku w pracy naukowej powinno brzmieć na przykład: „Ilustracja 1 obrazuje...", „Na rycinie 1 przedstawiono..." (nie można pisać np. „Poniżej przedstawio-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

no...", „Powyższa ilustracja obrazuje..." itp.). Tytuł ilustracji musi być konkretny, jednoznaczny, dokładny, a to, czy będzie umieszczony pod, czy też nad ilustracją, zależy od autora pracy. Pod ilustracją na pewno należy również umieścić źródło (np. Źródło: fot. Jan Kowalski, 2012 albo Źródło: opracowanie własne na podstawie...). Tytuł ilustracji, ilustracja oraz źródło muszą mieścić się na jednej stronie – nic nie może „uciec" na kolejną. Wszystkie ilustracje muszą być wyraźne, czytelne, bardzo dobrej jakości, a jeśli nie dysponuje się takimi, to lepiej ich w ogóle nie wykorzystywać. Lepiej też umieścić w pracy mniej ilustracji, ale konkretnych, niż dużo „byle jakich". Ilustracja powinna mieć orientację pionową, szerokość równą szerokości tekstu na stronie A4 (uwzględniając marginesy). Możliwe jest użycie większych ilustracji (np. o formacie A3), ale trzeba się wówczas zastanowić, gdzie je umieścić. Jeśli jest ich kilka, to dobrze jest umieścić je na końcu pracy, na przykład w aneksie. Również w aneksie można umieścić fotografie, jeśli jest ich relatywnie dużo, a zdaniem autora warto dołączyć bogatą dokumentację fotograficzną. Wówczas na mapie można pokazać miejsca, gdzie były wykonywane fotografie, odpowiednio je ponumerować i dołączyć wydrukowane zdjęcia, komponując je po kilka na stronach A4 lub A3, pamiętając o podpisach. Fotografie mogą być umieszczone w tekście pracy, ale nie powinno ich być zbyt wiele (nie mogą służyć do sztucznego powiększania objętości pracy). Jeśli istnieje uzasadniona potrzeba umieszczenia kilku zdjęć, to należy je odpowiednio skomponować, na przykład w grupach po 2, 4, 6 fotografii. Kompozycja taka powinna być przemyślana i mogą to być wówczas na przykład zestawienia fotografii archiwalnych i współczesnych, aby pokazać zmiany w zagospodarowaniu przestrzeni, albo zestawienia zdjęć jednego miejsca w różnych okresach, aby pokazać różne sposoby użytkowania przestrzeni itd.

Wykresy

Wykresy umieszczone w pracy dyplomowej muszą być przede wszystkim czytelne, tak żeby z łatwością udało się odczytać wszystkie zamieszczone dane bez konieczności szukania w tekście wyjaśnień. Jeśli autor zdecyduje się na pewien styl wykresów („słupki", „koła"), to należy być pod tym względem konsekwentnym i stosować jeden rodzaj wykresów. Jeśli autor zdecydował się na wykresy kolorowe, to w całej pracy powinny być zamieszczone wykresy kolorowe, o tym samym zestawie kolorów. Trzeba pamiętać, że każdy wykres musi mieć legendę objaśniającą wszystkie elementy. Warto przy tym się zastanowić,

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

czy cała praca będzie drukowana w kolorach, czy tylko na przykład część projektowa. Jeśli bowiem część tekstowa z założenia będzie drukowana w skali odcieni szarości, to nie powinno się stosować wykresów kolorowych – po wydruku mogą okazać się mało czytelne.

Wykresy numeruje się kolejno, cyframi arabskimi. Tytuły wykresów mogą być umieszczone nad (ewentualnie pod) wykresami i wyjaśniać ich zawartość. Błędem jest utworzenie wykresu wraz z tytułem, a następnie powtarzanie tego tytułu przy wstawianiu numerowanego podpisu. Pod wykresem należy umieścić źródło. Do zamieszczonych wykresów należy się odnosić w tekście pracy, przywołując je, podobnie jak ilustracje czy tabele.

Tabele

Tabele, podobnie jak wykresy, powinny być czytelne, ponumerowane, opatrzone tytułem i źródłami oraz przywołane w tekście. Wszystkie tabele należy sformatować w jednym rozmiarze czcionki, nadać tytuły kolumn i wierszy. Obszernych tabel, przechodzących na drugą stronę, zasadniczo nie powinno być w tekście podstawowym, a jeśli są, to należy je umieścić w aneksie. Do konstrukcji tabel również używa się określonego jednego stylu. Najlepszym i z różnych względów najbezpieczniejszym sposobem konstrukcji tabel jest zastosowanie jednego rodzaju (linia ciągła), koloru (czarny) i grubości linii w całej tabeli. Nie jest wskazane stosowanie kolorów jako tła tabeli czy wybranych wierszy lub kolumn. Można taki zabieg zastosować, ale w uzasadnionej sytuacji – gdy chce się zwrócić szczególną uwagę na charakterystyczne w tabeli informacje. Jeśli jednak autor zdecydował się na używanie pewnych kolorów, rodzajów i grubości linii, to należy zawsze używać tego samego stylu do kolejnych tabel. W tabelach powinny być umieszczone informacje kluczowe dla zagadnienia, na przykład przeliczone wskaźniki, nie zaś dane ogólne zaczerpnięte wprost z roczników statystycznych.

Spisy rzeczy

Spisy rzeczy muszą być dołączone na końcu pracy (po bibliografii) i obejmują spisy poszczególnych elementów pracy, takich jak: tabele, ilustracje, fotografie, wykresy, ryciny – w zależności od tego, jakie formy prezentacji danych wykorzystano. Spisy rzeczy tworzy się automatycznie (numery, tytuły, strony muszą się zgadzać), ale zanim to nastąpi, trzeba konsekwentnie wstawiać w edytowanym tekście odpowiedni podpis pod każdym elementem graficznym. Zwykle edytor tekstów przygotowany jest do wstawiania automatycznych podpisów

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

typu tabela, wykres wraz z numerem. Jeśli brakuje wymaganego przez autora słowa (np. fotografia), to należy samodzielnie sformułować ów podpis. Zarówno podpisy, jak i spisy rzeczy również powinny być odpowiednio sformatowane. Jak już wcześniej wspomniano, szata graficzna pracy musi być przemyślana na początku, żeby na koniec nie okazało się, po utworzeniu spisów rzeczy, że zawierają one zaledwie od jednego do kilku elementów (np. jedna tabela, dwa wykresy, jedna ilustracja, trzy fotografie itd.).

Załączniki graficzne

Załączniki graficzne obowiązkowo przygotowują autorzy prac inżynierskich, ale występują one także w pracach licencjackich. Każda praca inżynierska obowiązkowo musi zawierać minimum dwie mapy o formacie A2. W załączniku 1 trzeba przedstawić graficznie przeprowadzone badania terenowe (inwentaryzację urbanistyczną terenu), a w załączniku 2 – propozycję zmian w zagospodarowaniu przestrzennym (projekt zagospodarowania terenu). Rysunki przygotowywane są w programach graficznych (np. ArcView, AutoCad, Corel Draw itp.) na podkładach mapowych. Do opracowania załączników graficznych potrzebne są mapy kupione w urzędach gmin, starostwach powiatowych lub urzędach marszałkowskich. W zależności od stopnia szczegółowości projektu, zakresu przestrzennego i merytorycznego pracy dyplomowej należy wykorzystać mapy w skali 1 : 1000, 1 : 2000, 1 : 5000 albo 1 : 10 000. Oba załączniki graficzne powinno się wykonać w tym samym programie, w takim samym zakresie przestrzennym i w takim samym stylu. Tak zwana ramka rysunku musi być w obu załącznikach taka sama, co oznacza, że tytuł rysunku jest zawsze w tym samym miejscu, tabela – z imieniem i nazwiskiem autora, datą, jak również skalą mapy.

Należy pamiętać, że załącznik graficzny musi mieć zawsze umieszczoną strzałkę północy, skalę oraz legendę. Załącznik graficzny musi być poprawnie i estetycznie skomponowany. Na rysunkach musi być porządek.

Trzeba zadbać o odpowiednią kolejność warstw, które z nich mogą być schowane najniżej (podkład powinien być zawsze najwyżej), kolejność oznaczeń w legendzie (granica opracowania zawsze na początku). Przygotowując załączniki w programach, które nie tworzą legendy automatycznie (np. Corel Draw,

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

AutoCad), trzeba dopilnować, żeby oznaczenia na rysunku były takie same jak oznaczenia w legendzie, żeby nie zabrakło żadnego elementu.

Czasem dopuszcza się przygotowanie czterech (lub więcej) załączników graficznych o formacie A3, co zależy od skali mapy i obszaru opracowania, na przykład zagospodarowanie placu w skali 1 : 1000 z przeprowadzeniem analiz kompozycji urbanistycznej, waloryzacji itp.

> Opracowanie załączników graficznych wymaga nie tylko pewnych umiejętności technicznych, związanych z obsługą odpowiednich programów graficznych, ale także wyczucia estetyki (dobór odpowiednich znaków, kolorów, kompozycja mapy), projektowania zagospodarowania przestrzeni w odpowiedniej skali, wrażliwości i wyobraźni, przekazu istotnych informacji za pomocą rysunku.

Składanie map

Duże załączniki graficzne (większe niż format A3) dołącza się do pracy na końcu, poskładane do formatu A4 (tzw. do wpięcia, żeby można je było rozkładać). Rysunki zapisane w pliku *.pdf należy również nagrać na płytę (CD/DVD razem z tekstem).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

10. Samodzielność w pisaniu pracy

10.1. Istota plagiatu

W dobie powszechnego dostępu do Internetu, a więc także materiałów i opracowań w nim zamieszczonych, wielu studentów nie podejmuje niemal żadnego wysiłku, aby tworzyć prace samodzielnie. Problem ten istniał także wtedy, kiedy dostępne były jedynie książki w bibliotece lub czytelni. Chociaż „kopiowanie" ich zawartości wymagało już pewnego intelektualnego zaangażowania, tak naprawdę rozpoczęło nielegalny proceder, niestety dość rozpowszechniony w polskim szkolnictwie wyższym, zwany plagiatowaniem. Plagiatowanie zwyczajowo kojarzy się z wykorzystaniem cudzego dzieła czy utworu (lub jego fragmentów) jako własnego. Jeśli zatem student „kopiuje" artykuł z Internetu, a następnie oddaje go na zajęciach jako pracę zaliczeniową (opatrzoną jego imieniem i nazwiskiem jako autora), to dopuszcza się plagiatu. Wiele osób nie zdaje sobie sprawy z tego, że popełnia w ten sposób przestępstwo, choć wskazuje na to sama etymologia słowa (łac.: *plagiatus* – skradziony, *plagium* – kradzież). Mimo że w prawodawstwie polskim nie funkcjonuje bezpośrednia definicja plagiatu, można ją znaleźć w literaturze.

Wykorzystanie cudzego dzieła jako własnego

Według *Słownika wyrazów obcych* (1971, s. 575) plagiat oznacza *przywłaszczenie cudzego utworu lub pomysłu twórczego, wydanie go pod własnym nazwiskiem; dosłowne zapożyczenia z cudzych dzieł opublikowane jako oryginalne i własne; kradzież literacka, artystyczna, naukowa.*

W odniesieniu do wszelkiego rodzaju prac naukowych, w tym dyplomowych, pamiętać należy, że plagiat to także kompilacja dosłownych fragmentów z różnych książek, artykułów czy różnorodnych materiałów dostępnych w Internecie, nawet

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

wtedy, gdy opatrzone zostaną prawidłowym przypisem. Za plagiat uznane zostanie też takie opracowanie, które zawiera choćby jeden fragment (np. akapit czy kilka zdań) przepisany słowo w słowo z danego źródła (nawet z podaniem jego autora) bez ujęcia w cudzysłów, jak również zdjęcie, grafikę, tabelę czy zwykły schemat bez wskazania autora. Wówczas także mamy do czynienia z tak zwaną kradzieżą własności intelektualnej (*Encyklopedia „Gazety Prawnej"* [2012]).

10.2. Przykłady plagiatu

Najczęstsze sposoby popełniania plagiatu

W niniejszym podrozdziale przedstawiono najczęstsze przykłady popełniania plagiatu przez studentów. Warto się z nimi zapoznać, ponieważ niekiedy dyplomanci dokonują plagiatu nieświadomie, nie zapoznawszy się przed rozpoczęciem pisania pracy z podstawowymi zasadami jej przygotowania.

Do najczęstszych sposobów popełniania plagiatu należą:

1. Podanie istotnych informacji (np. dat, wyników badań, rozważań, definicji) bez wskazania źródła i/lub jego autora.
2. Cytowanie definicji, myśli czy poglądów różnych autorów bez ujmowania ich w cudzysłów.
3. Przepisanie lub „skopiowanie" w przypadku źródeł elektronicznych (np. internetowych) całych tekstów lub ich fragmentów i umieszczenie ich w pracy naukowej studenta.
4. Wprowadzanie niewielkich zmian w przepisywanym/kopiowanym tekście, aby sprawiał on wrażenie samodzielnie napisanego przez studenta.
5. Umieszczenie w pracy zdjęcia, grafiki, schematu, rysunku, wykresu, tabeli itp. bez podania źródła i jego autora.
6. Autoplagiat.
7. Niepoprawne lub niepełne podanie przypisu.
8. *Ghostwriting* i *guest autorship*.

Korzystanie z wiarygodnych źródeł

Odnosząc się do pierwszego z wymienionych przykładów popełniania plagiatu, należy pamiętać, że wszelkiego rodzaju informacje muszą być zaczerpnięte z wiarygodnych źródeł i opatrzone odniesieniami do nich. Jeśli na przykład student przytacza w określonym fragmencie pracy liczbę ludności czy inne dane statystyczne odnoszące się do konkretnego obszaru albo podaje definicje istotnego z punktu widzenia tematyki

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

pracy pojęcia, to siłą rzeczy musi wskazać, z jakiego opracowania te informacje pochodzą, i to nie tylko po to, aby uchronić się od popełnienia „kradzieży". Udowadnia w ten sposób, iż korzysta z wiarygodnego opracowania (o ile nie jest nim np. Wikipedia czy Bryk.pl), a także daje czytelnikowi możliwość poszerzenia wiadomości zawartych w danej części pracy. W określonych przypadkach (np. przegląd pojęć i definicji, typologie i klasyfikacje pojęć itp.) wykazuje również, iż zapoznał się z najważniejszymi pozycjami literaturowymi, istotnymi w kontekście poruszanej problematyki, co stanowi jeden z ocenianych przez promotora i recenzenta elementów pracy.

Ujęcie w cudzysłów i opatrzenie przypisem

Częstą przyczynę plagiatu stanowi cytowanie dowolnych fragmentów bez ujmowania ich w cudzysłów. Przeważnie jest to skutkiem niewiedzy studentów, chociaż nie zawsze. O ile fakt, iż wszelkiego rodzaju definicje czy ich interpretacje zapożyczone dosłownie z cudzych dzieł muszą być ujmowane w cudzysłów i opatrywane przypisem, już dość dobrze przyjął się w świadomości dyplomantów, o tyle niejednokrotnie przepisują oni dosłownie pewne wnioski czy rozważania różnych autorów bez cudzysłowu (a czasem – co gorsza – także bez przypisu). Z formalnego punktu widzenia jest to nieetyczne i niedopuszczalne, zwłaszcza wtedy, gdy student tak układa treść danej części pracy, iż owe wnioski czy rozważania brzmią jak jego własne.

Ograniczenie cytowań do niezbędnych

Zarazem jednak należy wystrzegać się pisania prac, które w zasadzie niemal w całości lub w przeważającej części składają się z fragmentów ujętych w cudzysłów, przeplatanych niekiedy fragmentami napisanymi samodzielnie lub zwyczajowo wykorzystywanymi zwrotami, jak na przykład: „poniżej przedstawiono podział ... według różnych kryteriów" lub „istnieje wiele definicji ..." Rzeczywista wartość takiego opracowania jest znikoma. Każda część teoretyczna pracy powinna zawierać przegląd definicji i pojęć, a – w zależności od jej tematyki i struktury – poglądy czy wnioski zaczerpnięte z książek lub artykułów innych autorów mogą być cytowane w różnym stopniu.

Kopiowanie tekstu ze wskazaniem źródła

Jednym ze sposobów popełnienia plagiatu jest dosłowne kopiowanie całych tekstów lub ich fragmentów i umieszczanie ich w pracy bez wskazania źródła. Ale nawet podanie odniesień do źródeł nie stanowi tutaj żadnego usprawiedliwienia, ponieważ – jak wiadomo – dosłowne zapożyczenie z cudzych opracowań pociąga za sobą konieczność ujęcia ich w cudzysłów. Plagiatem będzie zarówno taka praca, która w całości jest

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

oparta na jednym źródle, jak i praca stanowiąca zestawienie fragmentów pochodzących z różnych materiałów albo zawierająca jeden lub kilka takich fragmentów, mniej czy bardziej zgrabnie ukrytych pośród tekstu samodzielnie napisanego przez studenta. Praktyka pokazuje, że nawet zdolni i rzetelni studenci czasem ulegają takiej pokusie. Sądząc, że będzie to trudno wykrywalne, wklejają w samodzielnie napisany tekst na przykład akapit lub nawet tylko jedno–dwa zdania. Tymczasem rozpoznanie plagiatu wcale nie jest trudne i doświadczony pracownik naukowy nie ma z tym kłopotu.

Wprowadzanie niewielkich zmian

Innym przykładem plagiatu jest wprowadzanie niewielkich zmian w cudzym tekście, aby sprawiał on wrażenie samodzielnie napisanego przez studenta. Ta technika nie tyle unikania plagiatu, ile raczej utrudniania jego rozpoznania (np. przez specjalne programy antyplagiatowe) nie na wiele się zdaje, ponieważ plagiat i tak jest dość łatwo rozpoznawalny. Studenci bardzo często zmieniają spójniki (np. „i" na „oraz", „ponieważ" na „gdyż") lub inne części mowy, przestawiają szyk zdania czy też wstawiają synonimy losowo wybranych słów (lub takich, dla których znalezienie synonimów nie wymaga zbyt wiele wysiłku). Nie jest to parafraza tekstu, czyli *przeróbka, modyfikacja tekstu, ustępu, dzieła, oddająca jego treść, sens w innej formie, zazwyczaj rozwiniętej, jaśniejszej* (*Słownik wyrazów obcych* ... [2012]), ale *w granicach zapewniających wyraźne rozpoznanie utworu wyjściowego* (*Słownik wyrazów obcych* 1971, s. 549). Parafrazowanie poznanych opracowań powinno stanowić podstawę pisania tych części pracy dyplomowej, które z zasady muszą opierać się na jakichś źródłach, na przykład części teoretycznej wprowadzającej w omawianą tematykę czy też podpunktu opisującego analizowany obszar, przedsiębiorstwo itp.

Jako plagiat kwalifikuje się także umieszczenie w pracy zdjęcia, grafiki, schematu, rysunku, wykresu, tabeli itp. bez podania źródła i jego autora. Chodzi tu nie tylko o różnego rodzaju grafiki dostępne w Internecie czy na przykład mapy zamieszczone w dokumentach źródłowych. Niekiedy studenci uważają, że jeśli przerysują wykres lub schemat albo zmienią odrobinę ich szatę graficzną, to mogą je uznać za „opracowanie własne". Tymczasem podanie odniesienia do źródeł jest niezbędne także w takiej sytuacji. Przy niewielkich modyfikacjach użycie wyrażenia „opracowanie własne" jest wręcz niedozwolone. Przy większych zmianach albo stworzeniu własnego wykre-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

su, tabeli czy schematu zawsze należy zaznaczyć, że jest to „opracowanie własne na podstawie: ...” i wymienić źródło lub źródła, z których się korzystało. Oczywiście są też przypadki, gdy tego typu elementy pracy rzeczywiście stanowią wyłącznie opracowanie własne studenta (przykładowo na podstawie wyników samodzielnie przeprowadzonych badań terenowych, ankietowych itp.) i w związku z tym czasem nie ma potrzeby powoływania się na inne źródła, chociaż należy zaznaczyć pod tabelą czy wykresem, że jest to na przykład opracowanie własne na podstawie badań terenowych.

Autoplagiat w przypadku prac studentów polega na ponownym wykorzystaniu całości lub części własnego opracowania, które zostało już wcześniej przedstawione, na przykład w celu uzyskania oceny czy zaliczenia z jakiegoś przedmiotu.

Niektórzy studenci tę samą pracę (referat, prezentację) wykorzystują w celu uzyskania pozytywnych ocen z różnych przedmiotów. Nie do końca uregulowana jest kwestia włączania do treści prac dyplomowych fragmentów referatów, które zostały napisane podczas studiów i służyły uzyskaniu oceny zaliczeniowej.

Niepoprawne lub niepełne podanie przypisu także niekiedy może stanowić podstawę oskarżeń o plagiat. Dzieje się tak na przykład wtedy, gdy dyplomant nie poda nazwiska autora mapy, tabeli, fragmentu tekstu itp., wskazując na pracę zbiorową, portal, który publikuje opracowania różnych autorów, lub też wtedy, gdy poda nieprawidłowe nazwisko lub tytuł opracowania.

Powyższa lista nie wyczerpuje możliwych sposobów popełnienia plagiatu w pracy dyplomowej.

Za kradzież własności intelektualnej może też zostać uznane powielenie procedury przeprowadzania badań, spisu treści i układu pracy, wniosków (nawet w odniesieniu do analogicznego, choć innego zagadnienia badawczego) itp., a także przywłaszczenie sobie samego pomysłu na badania.

Warto pamiętać, że zgodnie z art. 4 Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych spod ochrony wyłączone są akty normatywne lub ich urzędowe projekty, urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole, opublikowane opisy patentowe lub ochronne, jak również proste informacje prasowe (zob. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz.U. Nr 24, poz. 83 z późn. zm.). Nie oznacza to jednak, iż korzystając z nich przy pisaniu pracy, można zapomnieć

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

o sporządzeniu właściwego odniesienia do źródła. Nie popełni się też plagiatu, korzystając z powszechnie znanego dorobku cywilizacyjnego w postaci na przykład popularnych wzorów matematycznych (ale w przypadku wielu wskaźników, np. pomiaru jakości życia czy natężenia ruchu turystycznego, w pracy powinien już znaleźć się przypis), istotnych dat (np. 1 września 1939, 15 lipca 1410 czy 11 września 2001) lub innych faktów (np. odkrycie Ameryki przez Kolumba).

Ghostwriting lub guest autorship

Niezwykle szkodliwy z punktu widzenia jakości nauki jest proceder, określany często jako *ghostwriting* lub *guest autorship*. Zgodnie z definicją Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego *ghostwriting* występuje wówczas, *gdy ktoś wniósł istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów lub bez wymienienia jego roli w podziękowaniach zamieszczonych w publikacji*, natomiast *guest autorship* wtedy, *gdy udział autora jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca, a pomimo to jest autorem/współautorem publikacji* (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2012a). Wprawdzie obu przypadków nie można w pełni uznać za plagiat, jednak są to nieetyczne i niedopuszczalne zachowania, których również dopuszczają się niektórzy dyplomaci. Jako *ghostwriting* można bowiem potraktować kupno gotowej pracy lub zlecenie napisania jej innej osobie. Chociaż brakuje dokładnych danych na ten temat, to jednak o powszechności zjawiska i zainteresowaniu studentów takim sposobem „rozwiązania problemu" świadczyć może choćby liczba ogłoszeń w Internecie – reklamują się zarówno wyspecjalizowane firmy czy „firemki", posiadające konkretne portale, jak i nieuczciwe osoby, które chcą w ten sposób zarabiać.

10.3. Konsekwencje plagiatu

Studenci najczęściej popełniają plagiat, nie zdając sobie sprawy z faktu, jakie mogą być tego konsekwencje. Tymczasem

Podstawy prawne

w świetle polskich przepisów (zob. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim..., Dz.U. Nr 24, poz. 83 z późn. zm.) naruszają prawa autorskie, którymi objęty jest utwór[1], co może stanowić podstawę roszczeń cywilnoprawnych prawowitego

[1] Utwór definiowany jest w art. 1 Ustawy o prawie autorskim... jako *każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia.*

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

autora lub też być przestępstwem ściganym z urzędu (Wilimborek [2012]).

Odpowiedzialność karna i cywilna

Osobie, której udowodniono plagiat, grozi odpowiedzialność karna w postaci grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3 (art. 115–119 ustawy), jak również odpowiedzialność cywilna, na mocy której musi zaniechać naruszania praw autorskich, oddać uzyskane wskutek plagiatu korzyści, zapłacić podwójną lub nawet potrójną (jeśli naruszył prawa autorskie w sposób zawiniony) wartość stosownego wynagrodzenia (art. 78 ustawy), a także wnieść określoną opłatę na rzecz Funduszu Promocji Twórczości (art. 111 i 111[1] ustawy) (*Encyklopedia „Gazety Prawnej"* [2012]).

Kradzież czyjegoś dorobku naukowego w celu uzyskania stopnia naukowego trzeba uznać za naganną, a sama osoba, która wyłudziła stopień, musi liczyć się z utratą reputacji zarówno wśród grona naukowców, jak i wśród całego otoczenia. Dopuszczenie się plagiatu w środowisku naukowym jest oficjalnie piętnowane (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2012b), nie tylko wśród osób, które zdecydowały się na karierę naukową, ale także wśród studentów.

Utrata reputacji i stopnia naukowego

Poza odpowiedzialnością karną i cywilną w przypadku prac naukowych wykrycie i udowodnienie plagiatu skutkuje ponadto odebraniem stopnia naukowego w sytuacji, gdy dotyczył on pracy dyplomowej lub promocyjnej.

Tego typu przypadki zdarzają się w Polsce coraz częściej. Zarządzenie nr 12/2010 Rektora Uniwersytetu Opolskiego z dnia 28 kwietnia 2010 roku w sprawie zasad przygotowania prac dyplomowych (magisterskich, licencjackich i inżynierskich) w Uniwersytecie Opolskim również przewiduje *procedury zmierzające do pozbawienia osoby nieuczciwie uzyskanego tytułu zawodowego* (§ 8). W sytuacji, gdy udowodniono plagiat na etapie pisania pracy[2] licencjackiej, inżynierskiej lub magis-

[2] Na przykład jedna ze studentek z Torunia zdołała obronić pracę magisterską, jednak już po obronie udowodniono jej plagiat, odebrano tytuł, a sąd skazał winowajczynię na roboty społeczne (zob. *Roboty społeczne za plagiat...* [2012]).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

terskiej, student może nie zostać dopuszczony do obrony, ale też konsekwencje mogą być o wiele szersze. Zależy to w dużej mierze od wewnętrznych przepisów uczelni, a także od decyzji promotora.

> Najczęstsze kary za plagiat w pracy naukowej studenta to: nagana, zawieszenie w prawach studenta, niejednokrotnie niezaliczenie seminarium, usunięcie z seminarium i konieczność zmiany promotora, ale może także zdarzyć się wydalenie z uczelni (np. jeśli student został przyłapany na plagiacie po raz kolejny).

Przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom

W związku z coraz szerszą skalą owego nagannego zjawiska Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podejmuje już od lat prace nad stworzeniem kompleksowego systemu, który ma przeciwdziałać nieuczciwym praktykom w środowisku naukowym (nie tylko wśród studentów), zwiększyć klarowność przepisów oraz sankcji za naruszanie praw autorskich. Niestety często student, który popełni plagiat, pisząc kolejne części pracy, jest wyłącznie upominany, bez groźniejszych dla niego skutków. Wówczas zdarza się, że promotor musi poświęcać takiej osobie więcej czasu, aby wielokrotnie „wyłapywać" skradzione fragmenty, za każdym razem, gdy student pokazuje mu kolejne rozdziały. Dlatego promotorzy zazwyczaj na początku seminarium (lub podczas proseminarium) ustalają jasne warunki i zasady, a także sankcje grożące za popełnienie plagiatu w pracy dyplomowej na kolejnych etapach jej tworzenia.

Poszkodowani

Skupiając się na konsekwencjach plagiatu, nie można zapomnieć również o poszkodowanych, a zatem osobach, które zostały okradzione z praw własności do swoich dzieł. Napisanie naprawdę dobrej pod względem merytorycznym publikacji naukowej – niezależnie od tego, czy będzie to artykuł, czy też monografia – jest procesem bardzo czasochłonnym, kosztującym sporo wysiłku, a niejednokrotnie i funduszy na prowadzenie badań. Patrząc z takiej perspektywy, można porównać kradzież rzeczy materialnych (np. samochodu) z kradzieżą wartości intelektualnych.

Przykłady ukarania

Warto przytoczyć tutaj kilka przykładów, kiedy to plagiat został ujawniony i dowiedziony, a sprawcy ponieśli zasłużoną karę.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Jednym z głośnych przypadków wykrycia plagiatu w ostatnich latach była sprawa niemieckiego ministra obrony K. T. zu Guttenberga. W 2011 roku pewien profesor, czytając obroniony przez młodego ministra w 2007 roku doktorat podejmujący tematykę konstytucji Unii Europejskiej, zauważył, iż wiele fragmentów to przepisany słowo w słowo artykuł, który wcześniej opublikował magazyn prawniczy. Choć początkowo środowisko polityczne uznało to za spisek, a Guttenberg odpierał zarzuty, okazało się, że w całym doktoracie nie ma praktycznie strony bez plagiatu. Minister został pozbawiony stopnia naukowego i musiał podać się do dymisji, kończąc w ten sposób rozwijającą się karierę polityczną (zob. *Szef niemieckiego MON oskarżony o plagiat*... [2012]; Wieliński 2012). To głośne ujawnienie problemu sprawiło, iż doktoraty i inne prace naukowe są w Niemczech bardziej rygorystycznie sprawdzane i jeszcze wiele osób, w tym polityków, straciło uzyskany wcześniej stopień naukowy.

Również w Polsce coraz większą wagę przywiązuje się do demaskowania przypadków nieuczciwości wśród naukowców, począwszy od profesorów, a skończywszy na studentach. Jedną z pierwszych takich spraw było odebranie tytułu magistra posłowi AWS Andrzejowi Anuszowi pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku przez rektora Uniwersytetu Warszawskiego. Plagiat został udowodniony i stwierdzony wyrokiem sądu[3]. Głośne było także dochodzenie wobec rektora Akademii Medycznej we Wrocławiu prof. R. Andrzejaka. Po kilku latach od oskarżenia o plagiat w 2011 roku koleżeński sąd naukowy stwierdził, że profesor rzeczywiście popełnił przestępstwo, pisząc swoją rozprawę habilitacyjną, i ostatecznie został on pozbawiony tytułu naukowego, prawa do nauczania, a także dyscyplinarnie zwolniony z uczelni (dymisję ze stanowiska rektora musiał złożyć już na początku dochodzenia). Co więcej, za opieszałość w badaniu całej sprawy została także ukarana Akademia Medyczna, ponieważ Wydział Lekarski został na 3 lata pozbawiony między innymi prawa do nadawania stopnia doktora habilitowanego (TVP INFO, cyt. za „Panorama"). Takich przypadków jest coraz więcej, coraz częściej też problem

[3] Jednak decyzja rektora została anulowana przez ówczesnego ministra edukacji M. Handkego, a spór pomiędzy władzami uczelni i ministerstwem toczył się jeszcze przez lata, tym bardziej że opinia publiczna uznała działania ministra za niezgodne z Konstytucją RP i za nieetyczne (zob. *Dokumenty związane z głośnym sporem*... [2012]; Wróblewski 2005).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

plagiatu poruszany jest w mediach, w środowisku politycznym oraz w samym środowisku naukowym (zob. m.in.: Wroński 2010; Jałowiecki 2011). Wśród studentów najgłośniejszym przypadkiem ukarania za plagiat w Polsce była przytoczona powyżej sprawa studentki z Torunia, której odebrano tytuł magistra i którą skazano wyrokiem sądu na prace społeczne.

10.4. Powody popełniania plagiatu

Poszukując odpowiedzi na pytanie: *Jakie są główne przyczyny popełniania plagiatu przez studentów?*, można nawiązać do wspomnianych w rozdziale 2 dwóch głównych przeciwstawnych postaw: *chcę* i *muszę* napisać pracę dyplomową.

> Przeważnie studenci, którzy są odpowiednio zmotywowani, mają ambicje i dążą do stworzenia pracy na właściwym poziomie, uważnie zapoznają się z zasadami tworzenia pracy, są chętni dołożyć starań, aby poznać literaturę przedmiotu, określić temat i problem badawczy, przeprowadzić rzetelne badania i skonstruować owocne wnioski. Unikają także sytuacji i praktyk, które mogłyby wpłynąć na niską wartość merytoryczną (i formalną) pracy.

Łatwe zdobywanie dyplomów

Z kolei druga grupa dyplomantów chce „mieć problem z głowy i dyplom w kieszeni" i to wśród nich najczęściej zdarzają się plagiatorzy. Powodowani lenistwem i niedbalstwem, brakiem jakichkolwiek chęci do zapoznania się z regułami obowiązującymi przy tworzeniu prac dyplomowych, a tym bardziej stosowania się do nich, postanawiają uzyskać tytuł zawodowy jak najmniejszym kosztem. Nie jest to taktyka właściwa. Po pierwsze, koszty własne takiego postępowania mogą okazać się o wiele wyższe aniżeli napisanie solidnej i rzetelnej pracy dyplomowej może nie na najwyższym poziomie, ale na tyle porządnej, aby spełniała wymogi stawiane pracom dyplomowym, a zatem stanowiła podstawę do uzyskania dyplomu wieńczącego studia. Dodatkowo należy pamiętać, że decydując się na plagiat przy pisaniu pracy dyplomowej, studenci tak naprawdę chcą uzyskać tytuł zawodowy cudzym kosztem, poprzez zwykłe oszustwo.

Oczywiście pomiędzy *chcę* a *muszę* istnieje wiele postaw pośrednich, jak na przykład *chciałbym/chciałabym, ale mogę nie dać rady* albo *boję się, bo mnie to przerasta*. W takim

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

przypadku warto jednak podjąć wysiłek, bo napisanie pracy dyplomowej, choć wymaga nakładu pracy i poświęcenia, nie jest rzeczą niewykonalną.

Brak świadomości

Niejednokrotnie studenci, którzy zostali przyłapani na plagiacie, usprawiedliwiają się niewiedzą i brakiem świadomości, iż dopuścili się oszustwa. Ta linia obrony nie sprawdza się z tego względu, że dyplomant ma obowiązek zapoznania się z zasadami tworzenia prac dyplomowych. Jak wiadomo, nieznajomość prawa nie zwalnia z obowiązku przestrzegania go. Istnieje także grupa studentów, którzy obawiają się, iż popełnią plagiat nieświadomie. Należy jednak pamiętać, że trudno jest popełnić plagiat, jeśli stosuje się odpowiednie zasady i pisze się pracę uczciwie, więc ci, którzy boją się nieświadomego popełnienia oszustwa, powinni raczej skupić się na rzetelnym przygotowywaniu pracy.

10.5. Zapobieganie plagiatowi w pracy

Aby mieć pewność, że postępujemy właściwie i że zrobiliśmy wszystko, aby uniknąć posądzenia o oszustwo, warto zapoznać się z poniższymi wskazówkami. Dotyczą one w szczególności odpowiedniej motywacji, rzetelności i gotowości podjęcia wysiłku, właściwego dobrania problemu badawczego czy przestrzegania formalnych zasad redakcji tekstu.

> Tak naprawdę w przeważającym stopniu podstawą uczciwości w procesie tworzenia pracy dyplomowej są postawa studenta i motywy, które nim kierują w dążeniu do uzyskania tytułu zawodowego. Najczęściej (choć to nie jest reguła) plagiatu nie popełniają ci studenci, którzy *chcą* napisać pracę, przy czym owo *chcenie* zazwyczaj wynika z wiary w swoje możliwości i braku obaw przed podjęciem wyzwania.

Studenci, którzy dążą do uzyskania tytułu licencjata, inżyniera bądź magistra najmniejszym kosztem, w większym stopniu są skłonni oszukiwać. Wśród obu grup motywacja do napisania rzetelnej pracy może zostać wykreowana przez promotora w dość sztuczny sposób, poprzez wzbudzenie lęku przed możliwymi konsekwencjami wykrycia plagiatu. Wydaje się jednak, że w pierwszej kolejności student sam z siebie powinien popracować nad własną motywacją i postawą, oszczę-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

dzając tym samym dodatkowych przykrości sobie i promotorowi (w jego przypadku także dodatkowej pracy). W dalszej kolejności o motywację studentów powinien zadbać również opiekun pracy, nie tylko pobudzając ich, ale też podtrzymując podczas ewentualnych trudności na kolejnych etapach tworzenia pracy czy w chwilach zwątpienia we własne siły.

Przygotowanie pracy wymaga wielu poświęceń

Właściwe przygotowanie pracy dyplomowej warunkuje możliwość podejścia do obrony dyplomowej i tym samym otrzymania tytułu zawodowego. Nie da się stworzyć dobrej pracy bez odpowiedniego wysiłku umysłowego, poświęcenia czasu, a nieraz i poniesienia pewnych kosztów finansowych. Rzetelność i solidność w przygotowaniu pracy, a także gotowość i chęć podjęcia wysiłku są bezpośrednio związane z uniknięciem plagiatu.

Wybór tematu pracy to jedna z najważniejszych czynności poprzedzających jej przygotowanie. Temat i określenie zagadnienia badawczego to istotne determinanty powodzenia całego przedsięwzięcia. Zbyt trudny temat lub taki, do którego student nie jest przekonany[4], brak dostępnej literatury czy kluczowych danych mogą spowodować zniechęcenie na pewnym etapie jej tworzenia. Wówczas już nietrudno ulec pokusie i dokonać plagiatu.

Przypisy

Mimo że prawidłowe stosowanie przypisów nie jest trudne, poza dosłownym przepisywaniem (kopiowaniem) cudzych tekstów do pracy[5] właśnie z przypisami studenci mają najwięcej kłopotów i to przesądza wielokrotnie o plagiacie w pracach dyplomowych. Warto przypomnieć kluczowe zasady dotyczące stosowania przypisów: przypisy stosuje się każdorazowo po zaczerpnięciu z danego źródła, nie należy umieszczać w pracy dłuższych fragmentów opartych na wyłącznie jednym źródle. Czasami jednak rzeczywiście potrzebne nam informacje są zawarte w jednym konkretnym opracowaniu, na którym opieramy albo dłuższy fragment, albo nawet cały podrozdział, chociaż są to sytuacje raczej wyjątkowe w pracach dyplomowych. Należy wówczas stosować przypisy częściej niż raz na

[4] Może to wynikać z faktu, że student nie rozumie tematu, nie posiada wystarczającej wiedzy lub też nie chce jej pogłębiać. Tak czasami dzieje się w przypadku tematów na przykład narzuconych przez promotora bądź też nie do końca przemyślanych przez samego dyplomanta, który podczas proseminarium lub w pierwszym semestrze seminarium nie zaprząta sobie głowy czymś, co go czeka – wydawałoby się – w dalekiej przyszłości.

[5] Które nie będą plagiatem tylko i wyłącznie wtedy, kiedy ujmiemy je w cudzysłów – samo podanie przypisu nie uchroni nas przed plagiatem.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

kilka stron (czy nawet jedną), wielokrotnie powołując się na dane źródło po podaniu istotnych informacji (zwłaszcza danych liczbowych, dat itp.).

> Ogólnie rzecz biorąc, wszelkie informacje, które nie zostały zgromadzone i przetworzone przez studenta, a także wnioski czy rozważania, których samodzielnie nie sformułował (tzn. bez opierania się na argumentach czy informacjach dostarczonych przez innych autorów), muszą zostać opatrzone przypisem.

Studenci, którzy nie mają wprawy w pisaniu samodzielnych tekstów, ale mimo wszystko starają się parafrazować przeczytane fragmenty źródłowe, mają często tendencję do podawania przypisów po zakończeniu każdego akapitu. Wówczas wszystkie akapity opatrzone są przypisem, ale brakuje ich w samym tekście. Nie jest to wprawdzie plagiat, ale taka technika pisania pracy wskazuje na pewną niedojrzałość autora, a praca nie cechuje się zwykle zbyt dużym poziomem merytorycznym i często też formalnym. Jak się przed tym uchronić?

> Nie należy tworzyć kompilacji sparafrazowanych fragmentów opatrzonych pojedynczymi przypisami, ale przeczytać istotne informacje czy rozważania z kilku źródeł, zaznaczyć najistotniejsze kwestie, które powinny zostać poruszone w pracy, przemyśleć je, a potem opisać *własnymi* słowami *własne* przemyślenia, powołując się na wykorzystane opracowania.

Nie jest to łatwe zadanie dla początkującego pod względem pisania prac naukowych studenta, ale wielu dyplomantów doskonale daje sobie z nim radę.

Należy także pamiętać, że jeśli student ma jakiekolwiek wątpliwości co do stosowania przypisów lub ich poprawności, to powinien skonsultować się z promotorem.

> Jak wspomniano wyżej, jeden z głównych sposobów unikania plagiatu stanowi parafrazowanie tekstu. Nie chodzi tutaj o to, aby zmienić w zdaniu spójniki, szyk zdania czy wykorzystać parę synonimów, lecz o to, aby omówić przeczytany i przemyślany tekst własnymi słowami.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Parafrazowanie tekstu

Im lepiej jest rozwinięta umiejętność parafrazowania, tym bardziej spójny i logiczny staje się tekst przy jednoczesnym wykorzystaniu informacji, danych czy myśli zawartych w różnych opracowaniach. I odwrotnie – im gorsze parafrazowanie, tym bardziej podrozdziały pracy przypominają zestawienie paru akapitów zakończonych przypisem, które wprawdzie dotyczą omawianego zagadnienia badawczego, jednak nie zawsze są konsekwentne i logiczne.

Korzystanie z wielu źródeł

Również podejście polegające na korzystaniu z wielu źródeł stanowi istotną pomoc przy unikaniu plagiatu, oczywiście pod warunkiem stosowania się też do innych zasad. Dodatkowo niesie ze sobą wiele wspomnianych korzyści, między innymi lepsze oczytanie i zrozumienie tematu, udowodnienie promotorowi i recenzentom, iż przeprowadziło się właściwe studia nad literaturą, dbałość o wyższy poziom merytoryczny pracy itp.

Przygotowanie pracy może być także weryfikacją dojrzałości twórczej autora, zwłaszcza z punktu widzenia uczciwości, zaradności i samodzielności.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

11. Egzamin i obrona pracy dyplomowej

11.1. Forma i zakres egzaminu

Studenci, przystępując do seminarium, przeważnie koncentrują całą swoją uwagę na konieczności przygotowania pracy dyplomowej. Myśl o jej obronie podczas egzaminu kończącego studia pojawia się przelotnie lub nie pojawia się w ogóle, przecież „zostało jeszcze tak dużo czasu". Jednak początkujący seminarzysta musi sobie zdawać sprawę z tego, że przygotowania do obrony nie rozpoczynają się dwa tygodnie, tydzień lub kilka dni przed nią, lecz trwają już od pierwszych spotkań z promotorem.

> Egzamin końcowy to jeden z najważniejszych – o ile nie najważniejszy – egzaminów podczas studiów, ponieważ stanowi ukoronowanie pracy studenta, warunkuje otrzymanie dyplomu i przesądza o ocenie za cały okres studiów, która zostanie do niego wpisana.

Przebieg egzaminu

Forma egzaminu końcowego, pomimo pewnych różnic w zależności od wewnętrznych ustaleń uczelni, jest zbliżona na wszystkich stopniach i kierunkach kształcenia. Zazwyczaj dyplomant zdaje egzamin przed trójosobową komisją, w skład której wchodzą promotor, recenzent pracy dyplomowej oraz przedstawiciel władz wydziału, na którym egzaminowana osoba odbywała studia. Sam przebieg obrony obejmuje przeważnie krótką charakterystykę problemu badawczego ujętego w pracy oraz wniosków z przeprowadzonych badań, które student przedstawia komisji, a także konieczność odpowiedzi na co najmniej trzy pytania zadane przez komisję, w tym pytania nie tylko dotyczące treści pracy oraz badań niezbędnych do jej przygotowania, ale też związane z wiedzą, jaką dyplomant zdobył w trakcie studiów. Lista możliwych do otrzymania

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

pytań z zakresu wiedzy zdobytej podczas uczestnictwa w zajęciach w ramach różnych przedmiotów dostępna jest przed egzaminem, tak aby student bez stresu i sumiennie opanował wszystkie zagadnienia. Chociaż więc najczęściej zarówno seminarzyści, jak i pracownicy naukowi mówią potocznie o „obronie", należy jednak pamiętać, że w rzeczywistości jest ona niejako „poszerzona" o sprawdzian z wiadomości i umiejętności zdobytych w czasie nauki, stanowiąc całościowo egzamin końcowy ze studiów.

Egzamin na kierunku gospodarka przestrzenna na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Opolskiego dla studentów studiów zarówno licencjackich, jak i inżynierskich odbywa się przy udziale trójosobowej komisji, a student musi odpowiedzieć na trzy główne pytania: (1) pochodzące z listy obejmującej pytania dotyczące podstawowej wiedzy zdobytej podczas okresu nauki, (2) związane z częścią teoretyczną pracy licencjackiej/inżynierskiej, (3) dotyczące wniosków z badań i części projektowej pracy. W praktyce trzecie pytanie poprzedzone jest krótką charakterystyką pracy, przeprowadzonych badań, skonstruowanych na tej podstawie wniosków oraz części projektowej, ujętych w formie prezentacji multimedialnej przedstawianej przez egzaminowaną osobę.

Wydaje się, że wsparcie w postaci slajdów stanowi duże ułatwienie dla studenta, należy jednak pamiętać, że wiąże się także z dodatkowym obowiązkiem podczas przygotowania do egzaminu. Nakładu czasu i pracy wymaga również opracowanie zagadnień z listy, obejmującej kilkadziesiąt pytań z całego zakresu wiedzy, którą student zgłębiał w trakcie studiów. Lista ta jest oficjalnie dostępna dla seminarzystów na stronie internetowej Wydziału Ekonomicznego.

Forma egzaminu może w rzeczywistości wyglądać różnie. Zależy to od wielu czynników, między innymi od charakteru i oryginalności poruszanej w pracy problematyki, rzetelności przygotowania i zachowania studenta, precyzji udzielanych przez niego odpowiedzi, poziomu merytorycznego pracy itp. Trzeba też pamiętać, że student nigdy nie powinien nastawiać się na „trzy pytania i koniec". Członkowie komisji – w zależności od przebiegu obrony – mogą uszczegóławiać pytania, prosić o rozwinięcie interesującego wątku, uargumentowanie pewnych wniosków, zastosowanie teorii do zagadnień omawianych w pracy czy na przykład dopowiedzenie pewnych kwestii związanych z częścią projektową.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Czas trwania egzaminu końcowego

Czas trwania egzaminu końcowego zależy od wielu czynników – może to być od około 15 minut nawet do godziny. Wpływa na to charakter pracy, ciekawość wywodu dyplomanta przedstawiającego wnioski z badań, zainteresowanie członków komisji pracą itp.

Warto też pamiętać, że każda obrona odbierana jest subiektywnie przez egzaminowaną osobę i wygląda inaczej, tak jak inna jest każda praca dyplomowa. Dla każdego studenta jest to jednak wielki dzień i ogromne przeżycie, które najczęściej pamięta się już na zawsze. Dlatego tak dużą rolę odgrywa odpowiednie przygotowanie się do egzaminu końcowego, obejmujące wiele istotnych kwestii.

11.2. Merytoryczne przygotowanie się do obrony i egzaminu

Właściwe przygotowanie do egzaminu końcowego nie powinno rozpocząć się na kilka dni przed jego terminem. To proces, którego początek sięga praktycznie wyboru tematu, sprecyzowania problemu badawczego i studiów nad literaturą przedmiotu.

Najważniejsze aspekty, które dyplomant powinien uwzględnić, aby przystąpić do obrony ze spokojem i pewnością siebie, obejmują:
– profesjonalne znawstwo problematyki poruszanej w pracy;
– powtórzenie zagadnień z zakresu studiów;
– właściwe przygotowanie prezentacji multimedialnej.

Znajomość problematyki pracy

Może się wydawać, że skoro student samodzielnie napisał pracę, poświęcił poruszanej w niej problematyce sporo czasu i wysiłku intelektualnego, w takim razie doskonale opanował już omawiane zagadnienia oraz nie musi do nich wracać i ich powtarzać. Niestety, jak pokazuje praktyka, nawał pracy i obowiązków przed obroną, stres jej towarzyszący, często powtarzanie wszystkiego na ostatnią chwilę sprawiają, że egzaminowana osoba może nagle poczuć w głowie pustkę i nie będzie w stanie znaleźć odpowiedzi nawet na najprostsze pytania dotyczące pracy. Z tego względu ważne jest przypomnienie sobie najistotniejszych punktów i problemów ujętych

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

w pracy, opanowanie zagadnień teoretycznych, usystematyzowanie wniosków itp. Trzeba pamiętać, że podczas obrony należy wykazać się swego rodzaju umiejętnością publicznej prezentacji, a sama wypowiedź powinna być składna, spójna i logiczna. Warto więc, niekoniecznie dzień przed obroną, przejrzeć pracę, przypomnieć sobie opisywane zagadnienia teoretyczne, a może nawet ułożyć w punktach plan wypowiedzi obejmujący założenia pracy, problem badawczy, wykorzystane metody, wyniki badań, wnioski itp. Członkowie komisji, na przykład ze względu na zainteresowanie pracą, jej tematem bądź będąc pod wrażeniem dokonań studenta, zechcą uszczegółowić pytania i wgłębią się w detale pracy. Wówczas trzeba wykazać się dokładną znajomością przedstawianych w niej zagadnień. O ocenie przyznawanej za przebieg egzaminu końcowego decydują też odpowiedzi na pytania dotyczące pracy dyplomowej.

Przygotowanie do egzaminu dyplomowego

Jedno z trzech głównych pytań losowane jest z listy najważniejszych zagadnień, które student przerabiał podczas studiów. Z tego powodu bezwzględnie należy powtórzyć cały materiał zawarty na liście. Choć wydaje się to zadaniem trudnym, jest jednak wykonalne. Po pierwsze – są to te same kwestie, które już kiedyś zostały przez studentów opanowane, aby zaliczyć jakiś przedmiot. Po drugie – naukę można (a wręcz należy) rozpocząć wcześniej niż kilka dni przed obroną, na przykład miesiąc bądź dwa, i poświęcać jeden lub dwa dni w tygodniu na zapoznanie się z kilkoma zagadnieniami. Wówczas też lepiej zostanie utrwalona wiedza i nie „wyparuje" pod wpływem stresu podczas samej obrony. Nie warto uczyć się wszystkiego na pamięć, trzeba wiedzę przyswoić, a przede wszystkim zrozumieć.

Przygotowanie prezentacji multimedialnej

Kolejnym, niezwykle ważnym elementem egzaminu końcowego na kierunku gospodarka przestrzenna na wielu uczelniach w Polsce jest przedstawienie przez studenta prezentacji multimedialnej. Niezależnie od wybranego tematu i problematyki pracy powinna ona zawsze składać się z następujących punktów:

– tytułu pracy, imienia i nazwiska autora;

– przybliżenia problemu, który autor pracy starał się rozwiązać;

– projektu zagospodarowania terenu (głównie w przypadku prac inżynierskich);

– wniosków z przeprowadzonych analiz.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Przygotowując prezentację multimedialną, można skorzystać z dostępnych na rynku programów: Power Point w ramach pakietu Microsoft Office, Impress w ramach pakietu Open Office, ale też Adobe Captivate, Kingsoft Presentation Free czy Camtasia Studio. W rzeczywistości najpopularniejsze są dwa pierwsze programy. Jeśli jednak ktoś zdecyduje się na oryginalność i wybór innej możliwości, to powinien zawsze się upewnić, czy nie będzie trudności z uruchomieniem prezentacji na sprzęcie dostępnym podczas obrony.

Umiejętność tworzenia prezentacji

Należy też uświadomić sobie, że tworzenie prezentacji to również swego rodzaju umiejętność, a sama prezentacja, aby była dobra, musi spełniać kilka kryteriów. Dlatego warto w tym miejscu w skrócie przypomnieć kilka najważniejszych zasad:

– prezentacja musi być czytelna, dlatego też na jednym slajdzie nie wolno umieszczać zbyt wielu informacji, a zwłaszcza obszernego tekstu pisanego ciągiem i małą czcionką;

– najlepiej jest umieszczać informacje na poszczególnych slajdach w postaci haseł, w punktach, pamiętając, aby na jednym slajdzie prezentować jeden zakres tematyczny; jeśli jednak wklejamy już do prezentacji jakiś tekst ciągły (np. wnioski z pracy ujęte w zdania, a nie punkty), pamiętajmy, że jeden slajd nie powinien zawierać więcej niż 5–6 linijek, a czcionka nie powinna być mniejsza niż 20; ogólnie rzecz biorąc – nie powinno się wklejać do prezentacji całych zdań ze wstępu i zakończenia;

– istotną rolę w prezentacji odgrywają tło oraz kolorystyka czcionki; tło nie powinno być zbyt jaskrawe i upstrzone kolorami, jak również nazbyt fantazyjne, a tekst musi być czytelny i widoczny – z tego względu należy pamiętać, aby stosować ciemną czcionkę na jasnym tle lub też jasną czcionkę na ciemnym tle; trzeba pamiętać, że w zależności od projektora kolory czcionki i tła mogą się różnić i wyglądać zupełnie inaczej niż na własnym komputerze;

– urozmaiceniem w prezentacjach, przyciągającym uwagę i uzupełniającym tekst, są różnego rodzaju rysunki i animacje; trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że mogą one nie zostać do końca dobrze przyjęte przez komisję, która i tak z założenia jest zainteresowana wystąpieniem; można z nich zrezygnować, o ile nie są to rysunki niezbędne z punktu widzenia celu prezentacji, a przynajmniej prezentacja przedstawiana podczas obrony nie powinna zawierać ich zbyt dużo, stanie się bowiem „zabałaganiona" i po prostu nieczytelna; podobnie nie należy umieszczać w prezentacji efektów dźwiękowych.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Układ i kompozycja prezentacji

W odniesieniu do prezentacji tworzonych na egzamin końcowy na kierunku gospodarka przestrzenna należy też uwzględnić wymogi czy pewne wypracowane zasady związane z jej układem i kompozycją. Przede wszystkim należy pamiętać, że:

– pierwszy slajd musi zawierać te same informacje, co strona tytułowa pracy, czyli tytuł pracy, stopień naukowy, imię i nazwisko promotora, imię i nazwisko autora;

– kolejny slajd zwyczajowo przedstawia w punktach strukturę prezentacji;

– zgodnie z zaprezentowaną na drugim slajdzie strukturą kolejne slajdy poświęcone są następującym po sobie częściom prezentacji, zwyczajowo są to krótka charakterystyka problemu badawczego, projekt zagospodarowania terenu oraz wnioski;

– najobszerniejsza część prezentacji powinna zostać poświęcona badaniom, jakie przeprowadził student, a przede wszystkim ich wynikom i wnioskom oraz części projektowej;

– prezentacja nie może być długa, ponieważ czas na jej wygłoszenie jest ograniczony i wynosi od 10 do 15 minut, dlatego należy sporządzić tylko kilka slajdów z podstawowymi informacjami ujętymi w hasła/punkty, które następnie zostaną omówione przez studenta.

Podane wskazówki można uznać za dość schematyczne, gdyż dotyczą tylko najważniejszych zagadnień. Przede wszystkim należy pamiętać, że prezentacja multimedialna stanowi jedynie pomoc podczas wystąpienia studenta[1].

11.3. Okoliczności sprzyjające sukcesowi

Kwestie merytoryczne są z pewnością niezwykle istotne, jednak to nie jedyne czynniki odgrywające ważną rolę podczas egzaminu końcowego.

Można wskazać pewną grupę zagadnień czy okoliczności sprzyjających osiągnięciu sukcesu, które nie podlegają ocenie, ale z pewnością na nią wpływają. Są to:

[1] W związku z tym, że prezentacje multimedialne i różnego rodzaju wystąpienia są coraz powszechniejsze, nie tylko w świecie nauki, ale też w biznesie, administracji i innych sferach, na rynku pojawiło się wiele poradników dotyczących zarówno procesu tworzenia, jak i sposobu wygłaszania prezentacji (zob. m.in.: Hindle 2000; Lundén, Rosell 2003).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– sumienność i solidność w przygotowywaniu pracy dyplomowej;
– dbałość o formę intelektualną;
– wiara w siebie;
– samokontrola;
– zadbanie o swój odpowiedni wizerunek;
– dopełnienie wszelkich formalności.

Staranne przygotowanie pracy dyplomowej

Podstawę przystąpienia do egzaminu końcowego z „czystym sumieniem" i wiarą w sukces stanowi... dobra praca dyplomowa. Jak sama nazwa wskazuje, obrona pracy polega na udowodnieniu, iż student opanował w należytym stopniu umiejętność prowadzenia badań, wyciągania wniosków, a w efekcie – napisania pracy o cechach naukowych (patrz rozdział 1). Obrona to jeszcze jeden etap, na którym student musi wykazać się elokwencją, umiejętnością prezentacji naukowej, referowania wyników swych badań, do których punktem wyjścia jest praca dyplomowa.

Kończenie pracy „na ostatnią chwilę"

Kolejną istotną kwestię odnoszącą się do rzetelności pracy stanowi termin jej ukończenia. Naprawdę złym pomysłem jest kończenie pracy „na ostatnią chwilę". Takie podejście nie tylko jest nieodpowiedzialne, może bowiem skutkować także przykrymi konsekwencjami. Wynika to z kilku powodów. Przede wszystkim zawsze należy sobie dać czas na odpoczynek umysłowy od intelektualnego wysiłku. Dzięki takiemu odsunięciu się od problematyki pracy i zajęciu innymi sprawami student nie tylko wypoczywa psychicznie, lecz także daje pewną podstawę do dalszej intensywnej pracy, jaką jest przygotowanie się pod innymi względami do obrony, a ponadto zyskuje „świeże podejście".

Zanim bowiem odda się egzemplarze pracy dyplomowej do dziekanatu, należy ją uważnie przejrzeć i sprawdzić pod kątem zarówno merytorycznym, jak i formalnym. Po kilku dniach, a nawet tygodniu autorowi z pewnością łatwiej będzie ocenić, czy wywód zaprezentowany w pracy jest konsekwentny i spójny, wnioski – logiczne, a badania – rzetelne.

Czas na naniesienie ostatnich poprawek

Zawsze można wtedy poprawić te fragmenty, które brzmią niewłaściwie, dodać kolejne przemyślenia, być może dopisać

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

dodatkowe pozycje literaturowe. Nie można też zapomnieć, że niezwykle ważną rolę odgrywa formalna strona pracy. Pod koniec ostatniego semestru studenci zazwyczaj bywają przemęczeni pisaniem pracy, uzyskiwaniem ostatnich zaliczeń, co może obniżyć poziom merytoryczny, a także walory estetyczne pracy. Tymczasem po „odstawieniu" pracy na kilka dni zdecydowanie łatwiej jest zauważyć błędy językowe, stylistyczne i interpunkcyjne, ale też związane z układem i spisem treści, bibliografią, edycją czy formatowaniem tekstu. Niestety błędy formalne, pomimo dobrego poziomu merytorycznego, decydują o ostatecznej ocenie pracy wystawianej przez promotora czy recenzenta. Po wydrukowaniu pracy należy ją raz jeszcze uważnie przejrzeć, już nie tylko pod kątem błędów merytorycznych czy formalnych, ale też związanych z jakością wydruku. Czasem może się zdarzyć, że dana strona wydrukowała się niewłaściwie, rysunki albo mapy mają nieodpowiednie kolory albo też tekst „rozjechał się" w niektórych miejscach.

Czas na odpoczynek

Ukończenie pracy na kilkanaście dni przed koniecznością oddania jej do dziekanatu wraz z innymi dokumentami, aby mieć jeszcze czas na odpoczynek i sprawdzenie tekstu, nie jest zadaniem niewykonalnym. Może natomiast uchronić studenta przed atakiem paniki, zimnym potem i sporą dawką dodatkowego stresu przed obroną i w jej trakcie, kiedy to okaże się, że wracając do tekstu, aby opanować materiał przed egzaminem końcowym, dyplomant znajdzie w nim błędy i niedociągnięcia, których trudno nie zauważyć.

> Dbałość o formę intelektualną, a także odpowiednie samopoczucie i wygląd również wiąże się z przygotowaniami co najmniej na kilka dni przed egzaminem końcowym.

Aby dobrze zaprezentować się komisji, student powinien zadbać o wizerunek, sprawiać wrażenie osoby opanowanej oraz pewnej siebie. Nie da się tego wszystkiego osiągnąć, jeśli przez ostatnich kilka dni „na szybko" kończyło się pracę, nocami „wkuwało się" podstawowe wiadomości, aby odpowiedzieć na pytania z listy, a samą prezentację tworzyło się na kilka godzin przed obroną. Dlatego warto zorganizować sobie obowiązki związane z obroną i nie zapomnieć o innych sferach życia, w tym o konieczności wysypiania się. Długotrwałe przemęcze-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

nie i stres bądź intensywne kilkudniowe przygotowania wpływają też na wizerunek i wygląd egzaminowanej osoby.

> Na dzień przed egzaminem końcowym poświęcanie całego czasu na szybkie powtórki, często w atmosferze stresu i pośpiechu, raczej nie stanowi dobrego rozwiązania.

Lepiej przeznaczyć ten dzień w większości na relaks, odpoczynek i ostatnie przygotowania stroju, notatek, prezentacji (warto ją przechowywać nie tylko na jednym nośniku danych, ale też na przykład przesłać na skrzynkę pocztową własną i promotora), spotkanie z przyjaciółmi bądź kolegami i koleżankami z seminarium, aby porozmawiać o różnych aspektach obrony. Oczywiście warto powtórzyć podstawowe zagadnienia dotyczące pracy czy te kwestie, które wcześniej sprawiały jakieś trudności, zrobić kilka prób, a nawet „próbę generalną" wystąpienia z prezentacją, lecz nie należy poświęcać na to całego dnia. Może to bowiem podnosić poziom stresu, prowadzić do przemęczenia, co przyniesie efekt odwrotny do zamierzonego.

Pewność siebie i wiara we własne możliwości

Wreszcie istotną kwestię stanowi wiara w siebie. Dlatego też należy zadbać o pewność siebie i wiarę we własne możliwości, a nie skupiać się na obawach i ewentualnych niepowodzeniach. Egzamin kończący studia jest jednym z ważniejszych, ale zarazem nie najważniejszym wydarzeniem w życiu. Ponadto członkowie komisji to najczęściej osoby znane z wcześniejszych lat nauki, życzliwie nastawione do studentów, a nie chcące za wszelką cenę uniemożliwić im uzyskanie dyplomu.

Nie każdy jest osobą śmiałą, wielu studentów odczuwa dużą tremę przed wystąpieniami publicznymi. Wówczas stres towarzyszący egzaminowi końcowemu może tę tremę potęgować.

> Dlatego warto zorganizować sobie kilka prób przed obroną, zwłaszcza w odniesieniu do prezentacji. Jest to ważne nie tylko z tego względu, że należy przygotować zwięzłe, a przy tym wyczerpujące wypowiedzi do poszczególnych slajdów, ale też z punktu widzenia konieczności zmieszczenia się w wyznaczonym czasie.

Próbne wystąpienia

Takie próbne wystąpienia można ćwiczyć w samotności, chociaż lepiej byłoby zaangażować do tego rodzinę czy znajo-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

mych. Pozwoli to urealnić trochę przemówienie, przyzwyczaić się do tego, że ktoś nas słucha, obserwuje, ma uwagi itp. Wbrew pozorom próbne przemówienia zalecane są również osobom, które nie obawiają się występować przed publicznością, i to nie tylko ze względu na dostosowanie prezentacji do wymogów czasowych, ale także z uwagi na ułożenie i przećwiczenie wypowiedzi.

Dopełnienie wszystkich formalności

Warto również pamiętać, aby przed obroną dopełnić wszystkich niezbędnych formalności. Samo złożenie egzemplarzy pracy wraz z niezbędnymi dokumentami w dziekanacie stanowi wprawdzie warunek niezbędny, aby przystąpić do egzaminu końcowego, jednak nie zaszkodzi się upewnić, czy wszystko zostało właściwie załatwione, a dokumenty – przyjęte.

11.4. Jak dobrze wypaść podczas egzaminu końcowego?

Pozytywne wrażenie

Należyte przygotowanie do obrony w dużej części decyduje o powodzeniu, jednak go nie gwarantuje. Trzeba również w odpowiedni sposób zaprezentować się podczas egzaminu końcowego, odpowiedzieć na pytania, wygłosić prezentację i nie popełnić w tym czasie rażących błędów. Najistotniejsze aspekty – poza przygotowaniem pod względem merytorycznym – na które trzeba zwrócić uwagę, to wygląd i ogólny wizerunek, prezentowana postawa, sposób przemawiania oraz wygłaszania prezentacji.

Wygląd osoby egzaminowanej

Wygląd studenta wprawdzie nie ma wpływu na merytoryczny poziom wypowiedzi, jednak może oddziaływać na odbiór egzaminowanej osoby. Jak już wspomniano, zmęczenie, nadmierny stres i brak odpowiedniej ilości snu na kilka dni przed obroną mogą odbijać się na wyglądzie, a także na postawie studenta. Trzeba mimo wszystko zadbać o swój wizerunek. Powaga i znaczenie egzaminu końcowego wymagają także, żeby wybrać odpowiedni na tę okazję strój – elegancki i schludny. Studentki powinny unikać intensywnego bądź krzykliwego makijażu oraz zbyt mocnych perfum. Trzeba pamiętać, że wygląd to jedna z pierwszych rzeczy, które zauważa komisja przy wejściu studenta na salę. Samo wejście oraz prezencja i wypowiedź na początku obrony również się liczą, ponieważ decydują o tak zwanym pierwszym wrażeniu. Jest ono ważne, ale nie najważniejsze, więc nawet jeśli na początku coś może się nie powieść, to należy pamiętać, że egzamin trwa nadal.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Z wyglądem i wizerunkiem studenta nierozerwalnie związana jest jego postawa, która stanowi niezwykle istotną determinantę powodzenia podczas obrony, decydującą niekiedy także o merytorycznym poziomie egzaminu.

Wiara w siebie

Dużą rolę odgrywa podkreślana już kilkakrotnie wiara w siebie. Zachowując się pewnie i w miarę możliwości swobodnie, student zostanie zdecydowanie lepiej odebrany – jako osoba, która wie, o czym mówi, zdaje sobie sprawę z tego, że mówi poprawnie i udziela właściwej odpowiedzi, doskonale orientuje się we własnej pracy, prowadzonych badaniach i wnioskach, o ile oczywiście poziom merytoryczny odpowiedzi pokrywa się z zachowaniem egzaminowanej osoby. Nie należy jednak być zbyt pewnym siebie i „wyluzowanym", może to bowiem zostać potraktowane jako oznaka lekceważenia lub zbytniego zadufania. Zarazem jednak nadmierny stres i brak wiary w siebie też mogą być zgubne, powodować jąkanie, brak płynności, konsekwencji i spójności wypowiedzi, przeskakiwanie z wątku na wątek, a w ostateczności nawet niemożność wypowiedzenia się na przykład na temat celu i założeń pracy lub wniosków końcowych, co z kolei może utwierdzić komisję w przekonaniu, iż student nie napisał pracy samodzielnie.

Ogłada i kultura osobista

Oczywiście postawa studenta powinna także wyrażać ogładę i kulturę osobistą, co wydaje się nieodzowną cechą nie tylko podczas obrony, ale i w życiu. Nie należy wypowiedzią i zachowaniem narzucać się komisji, chociaż nie oznacza to, że student nie może poprosić na przykład o powtórzenie pytania, jeśli go nie usłyszał, bądź o dodatkowe wyjaśnienia, jeśli niezupełnie je zrozumiał. Co więcej, w toku wypowiedzi student może również (chociaż – jak pokazuje praktyka – zdarza się to bardzo rzadko) niejako zaangażować komisję w swoją wypowiedź i rozważania, prowadząc swego rodzaju dyskusję, ale zwykle dzieje się tak wówczas, gdy egzaminowana osoba posiada rozległą wiedzę i napisała pracę na wysokim poziomie. Czasami zdenerwowanie i stres powodują, że studenci popełniają pewne gafy, na przykład wchodzą na salę egzaminacyjną bez uprzedniego wywołania czy przerywają wypowiedzi członków komisji. Należy wówczas przeprosić, ale też pamiętać, że najgorszym błędem podczas obrony jest brak przygotowania merytorycznego i nieumiejętność odpowiedzi na pytania.

Przygotowanie wypowiedzi

Kolejnym aspektem odgrywającym ważną rolę jest sposób wyrażania się oraz wygłaszania prezentacji.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pod względem merytorycznym należy zwrócić uwagę przede wszystkim na następujące kwestie:
– posługiwanie się językiem naukowym, unikanie kolokwializmów;
– posługiwanie się terminologią odpowiednią do poruszanej w pracy problematyki;
– odpowiadanie na konkretnie zadane pytanie, nieschodzenie na tematy poboczne, chyba że członkowie komisji uszczegółowią pytanie;
– logikę, konsekwencję i spójność wypowiedzi;
– zwięzłość wypowiedzi przy jednoczesnym wyczerpywaniu tematu;
– w miarę możliwości powoływanie się na wymienionych w pracy autorów, wyniki badań, własne wnioski itp. – w zależności od charakteru pytania.

Sposób wypowiadania się

Najistotniejsze znaczenie ma merytoryczna strona wypowiedzi, ale ważne jest także to, w jaki sposób student się wypowiada. Należy mówić pewnie, na tyle głośno i wyraźnie, aby komisja nie miała kłopotu z usłyszeniem odpowiedzi. Oczywiście i tutaj nie można przesadzać – na przykład mówić zbyt głośno albo szpikować przemówienia obcojęzycznymi wyrazami czy naukowymi zwrotami, co niekoniecznie zabrzmi wiarygodnie. Jeśli student sam napisał pracę, jest z niej zadowolony i dumny, to będzie opowiadał o pracy z pasją i zaangażowaniem, nawet pomimo początkowego stresu. Należy także utrzymywać kontakt wzrokowy z rozmówcą – uciekanie wzrokiem lub patrzenie w sufit może sygnalizować, że albo nie wiemy dokładnie, co mówimy, i staramy się to ukryć (lub też wstydzimy się tego), albo też że tylko recytujemy z pamięci. Wskazówki te są także adekwatne z punktu widzenia wygłaszania prezentacji, jednakże tutaj trzeba przestrzegać też innych zasad:

Zasady wygłaszania prezentacji

– nie należy nigdy czytać treści slajdów – stanowią one jedynie pomoc i ułatwienie, wypowiedź referenta musi być pełniejsza i wyczerpująca, stanowiąc rozwinięcie punktów umieszczonych w prezentacji;

– lepiej nie nastawiać automatycznego przełączania slajdów – to, co zostało perfekcyjnie opanowane w domu, może nie sprawdzić się w sali egzaminacyjnej; najlepiej skończyć wypowiedź dotyczącą tematyki danego slajdu i wtedy ręcznie przełączyć na następny;

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

– należy zawsze wypowiadać się na temat tych zagadnień, które przedstawia dany slajd; nie należy wracać do omawianych kwestii ani wybiegać naprzód, bo wystąpienie utraci płynność i logikę;

– gestykulacja świadczy o zaangażowaniu mówcy, jednak nie należy podczas prezentacji chodzić, opierać się na jednej nodze czy zbytnio gestykulować, ponieważ prezentacja nie będzie miała wtedy profesjonalnego charakteru; zarazem jednak wypowiedź nie może przypominać suchego monologu, bez żadnego zaangażowania rozmówcy;

– kontrolowanie czasu prezentacji – można tutaj wykorzystać kilka metod, np. spoglądanie na zegarek czy położenie telefonu komórkowego na stole i ustawienie w nim „cichego" alarmu; to jednak wątpliwy sposób – telefon powinien być wyłączony;

– zawsze należy być zwróconym w kierunku komisji, mówienie w innym kierunku jest nieeleganckie.

Warto także przytoczyć pewne zachowania, których zdecydowanie należy unikać podczas obrony, ponieważ mogą postawić studenta w złym świetle, a nawet uniemożliwić zaliczenie egzaminu końcowego:

– brak gotowości udzielenia odpowiedzi na którekolwiek z pytań głównych – zawsze należy znać najistotniejsze kwestie dotyczące zagadnień z listy, a także orientować się w problematyce i charakterze swojej pracy;

– przeciągające się milczenie, gdy komisja czeka na odpowiedź studenta – oczywiście krótka chwila na zastanowienie się i ułożenie sobie planu wypowiedzi jest akceptowalna, jednak dłuższe milczenie stanowi oznakę nieprzygotowania;

– jawne przyznawanie się do stresu – takie wypowiedzi, jak „jestem tak zdenerwowana, że trudno mi mówić" lub „no bo ja się bardzo stresuję", są nie na miejscu; należy także unikać nerwowych zachowań i tików, jak na przykład chichotanie, stukanie palcami o blat biurka itp.;

– zbytnia nonszalancja – może wynikać zarówno ze stresu, jak i ze zbytniej pewności siebie, przemawia natomiast zdecydowanie na niekorzyść dyplomanta.

Przedstawione wskazówki są istotne w kontekście zarówno przygotowań do egzaminu końcowego, jak i jego przebiegu. Na-

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

leży jednak mieć na uwadze ich ogólność. Każdy student jest inny i powinien wiedzieć, jakie są jego mocne oraz słabe strony, a także – uwzględniając porady zawarte w niniejszym rozdziale – w indywidualny sposób przygotowywać się do egzaminu końcowego. Osoby, których słabą stroną są wystąpienia publiczne, powinny większy nacisk położyć na wypracowanie umiejętności swobodnego i płynnego przemawiania. Z kolei ci studenci, którzy nieco słabiej wypadali z punktu widzenia opanowania materiału na studiach, powinni przysiąść nad zagadnieniami z listy oraz dokładnie powtórzyć informacje dotyczące własnej pracy i badań. Należy też pamiętać, że egzamin końcowy jest niezwykle istotny i decyduje o uzyskaniu dyplomu, a dobre przygotowanie i odpowiednie wystąpienie podczas samej obrony gwarantują sukces.

Czasem studenci starają się – z różnym powodzeniem – przejść do omawiania kwestii niezwiązanych bezpośrednio z pytaniem zadanym przez komisję, co wynikać może z braku przygotowania. Jest to jednak metoda, która nie zawsze daje pożądany rezultat, ponieważ członkowie komisji mogą nalegać na udzielenie właściwej odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie. Z tego też względu istotne jest odpowiednie przygotowanie pod kątem omówienia zarówno pracy dyplomowej, jak i zagadnień dotyczących gospodarki przestrzennej.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Zakończenie

Właściwe przygotowanie pracy dyplomowej, gwarantujące jej solidność i rzetelność, jest zadaniem niełatwym i powinno być realizowane poprzez systematyczną pracę dyplomanta. Zadanie to z pewnością wymaga wysiłku i poświęcenia, jednak jest wykonalne. Co więcej, właściwe podejście seminarzysty może sprawić, że okaże się ono ciekawym wyzwaniem, wzbudzającym pasję i zaangażowanie, radość z prowadzonych badań i postępów w procesie tworzenia, a ostatecznie – szczęście płynące z odniesionego sukcesu.

W celu wsparcia studentów w osiągnięciu tego sukcesu treść całego podręcznika ukierunkowana została na dwa aspekty – wskazanie wymagań stawianych pracom dyplomowym oraz zasad pracy dyplomanta.

Należy przede wszystkim podkreślić, iż praca dyplomowa jest pracą promocyjną i naukową, wieńczącą cały okres studiów. Stanowi ona podsumowanie merytorycznego i metodycznego przygotowania studentów, pozwala na rozwój samodzielnego i twórczego myślenia naukowego, a także prezentację poglądów i wyników badań w formie pisemnej oraz ustnej podczas egzaminu końcowego. Trzeba pamiętać, że musi to być praca:

– napisana samodzielnie, ale pod opieką naukową promotora;

– dotycząca rozwiązania rzeczywistego, choć wycinkowego, problemu wpisującego się w zakres badawczy określonej dziedziny wiedzy;

– o wąskim temacie, osadzonym w konkretnym problemie badawczym;

– uwzględniająca podstawowe metody badawcze, typowe dla określonej dziedziny wiedzy;

– twórcza w zakresie skompilowania wiedzy teoretycznej i badań empirycznych.

Drugi aspekt, na który zwrócono uwagę, dotyczy postawy i organizacji pracy studenta podczas przygotowywania pracy dyplomowej. Doświadczenie autorek wskazuje, że jednym z najtrudniejszych zadań promotora jest wykreowanie właściwej postawy wśród seminarzystów, cechującej się z jednej strony przyjęciem na siebie odpowiedzialności, a z drugiej strony pewnością siebie i wiarą we własne możliwości. Dlatego też podręcznik ten zawiera informacje nie tylko o tym, jak napisać i obronić pracę dyplomową, ale też o tym, jak czerpać z tego przyjemność

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

i z zaangażowaniem pracować na docelowy sukces. Podczas pisania pracy dyplomowej, która z założenia miałaby mieć odpowiedni poziom merytoryczny i formalny, dochodzi bowiem do głosu nierzadkie – niestety – minimalistyczne podejście studentów, polegające między innymi na przygotowaniach na ostatnią chwilę, pobieżnym opanowaniu materiału czy notorycznym nieprzestrzeganiu obowiązujących zasad zaliczenia. Z tego względu niniejszy podręcznik ma charakter kompleksowy i wszechstronny, w zamierzeniu autorek ma poruszać wiele aspektów związanych z przygotowywaną pracą.

Dyplomant musi być świadom, że największa odpowiedzialność w całym procesie tworzenia pracy dyplomowej i prowadzenia badań spoczywa na nim, począwszy od wyboru tematu, poprzez konceptualizację problemu badawczego, ułożenie struktury, studia literaturowe i pozyskiwanie danych, opracowywanie części teoretycznej i empirycznej, formatowanie, aż po egzamin końcowy. Student przystępujący do przygotowywania pracy dyplomowej musi zdawać sobie sprawę z tego, jakie czekają go obowiązki i zadania, a także z tego, jakie są etapy tworzenia i na co zwrócić szczególną uwagę. Przed ostatecznym przyjęciem tematu pracy warto sobie uzmysłowić, czy badanie danego zagadnienia będzie sprawiało przyjemność i czy będzie z różnych względów wykonalne. Warto także samodzielnie sporządzić harmonogram prac, pokrywający się z harmonogramem podanym na seminarium, uwzględniającym wszystkie opisane w podręczniku etapy przygotowywania pracy i wymogi determinujące jej poziom.

Mając świadomość wagi zarysowanych problemów i kwestii związanych z przygotowywaniem rzetelnej pracy dyplomowej, seminarzystom nie pozostaje nic innego, jak tylko zabrać się do pracy. Niniejszy podręcznik oferuje pomocne wskazówki zarówno dla studentów, którzy wkrótce rozpoczną seminarium (proseminarium), jak i tych zaangażowanych już w pisanie pracy czy przygotowania do obrony.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Bibliografia

Wydawnictwa zwarte i artykuły w wydawnictwach zwartych

Blalock H. M., 1975, *Statystyka dla socjologów*, PWN, Warszawa.

Boć J., 1999, *Jak pisać pracę magisterską*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław.

Borsa M., 2006, *Przemiany uwarunkowań gospodarowania przestrzenią jako wyzwanie dla systemu edukacji*, [w:] T. Kudłacz (red.), *Teoria i praktyka w zakresie edukacji kadr dla gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK, z. 224, PAN, Warszawa.

Chmielewski J. M., 2006, *Projekt standardów kształcenia na kierunku nauczania gospodarka przestrzenna*, [w:] T. Kudłacz (red.), *Teoria i praktyka w zakresie edukacji kadr dla gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK, z. 224, PAN, Warszawa.

Chojnicki Z., 1990, *Współczesne problemy gospodarki przestrzennej*, [w:] Z. Chojnicki, R. Domański (red.), *Polskie badania gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK, z. 146, PAN, Warszawa.

Dębski J., 2001, *Gospodarka przestrzenna – jej geneza, stan i rozwój*, t. 1, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania, Warszawa–Białystok.

Dębski J., 2005, *Gospodarka przestrzenna jako nauka*, t. 2, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania, Białystok.

Domański R., 1977, *Geografia ekonomiczna*, PWN, Warszawa–Poznań.

Domański R., 1990, *Gospodarka przestrzenna*, PWN, Warszawa.

Dziewoński K., 1988, *Teoretyczne problemy gospodarki przestrzennej*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Gospodarka przestrzenna, region, lokalność*, Biuletyn KPZK, z. 138, PAN, Warszawa.

Gambarelli G., Łucki Z., 1995, *Jak przygotować pracę dyplomową lub doktorską?*, Universitas, Kraków.

Gazda Z., 2005, *Poradnik metodyczny i przewodnik bibliograficzny do pisania prac dyplomowych na kierunku ekonomia*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji im. Edwarda Łapińskiego, Kielce.

Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A. (red.), 1989, *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa.

Hellwig Z., 1999, *Metody ilościowe w ekonomii*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

Hindle T., 2000, *Sztuka prezentacji*, Wiedza i Życie, Warszawa.

Isard W. i in., 1965, *Metody analizy regionalnej. Wprowadzenie do nauki o regionach*, PWN, Warszawa.

Jura J., Roszczypała J., 2000, *Metodyka przygotowania prac dyplomowych, licencjackich i magisterskich*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.

Kacprzyński B., 1988, *Metodyka badań diagnostycznych na potrzeby gospodarki przestrzennej*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Gospodarka przestrzenna, region, lokalność*, Biuletyn KPZK, z. 138, PAN, Warszawa.

Kaczmarek S. i in., 2012, *Jak polubić pracę dyplomową?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Kiełczewska-Zaleska M., 1972, *Geografia osadnictwa. Zarys problematyki*, PWN, Warszawa.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Kochanowska D., 2006, *Rekonstrukcja systemu gospodarki przestrzennej a przygotowanie kadr*, [w:] T. Kudłacz (red.), *Teoria i praktyka w zakresie edukacji kadr dla gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK, z. 224, PAN, Warszawa.

Kocimowski K., Kwiatek J., 1977, *Wykresy i mapy statystyczne*, GUS, Warszawa.

Kołodziejski J., 1988, *Koncepcja metodologiczna permanentnej diagnozy gospodarki przestrzennej*, [w:] B. Jałowiecki (red.), *Gospodarka przestrzenna, region, lokalność*, Biuletyn KPZK, z. 138, PAN, Warszawa.

Korcelli P., 1974, *Teoria rozwoju struktury przestrzennej miast*, Studia KPZK, t. 45, PAN, Warszawa.

Kraśniewski A., 2011, *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

Kupiec L. (red.), 1999, *Gospodarka przestrzenna*, t. 2: *Ekonomika regionu*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.

Lundén B., Rosell L., 2003, *Techniki prezentacji*, BL Info Polska, Gdańsk.

Lynch K., 2011, *Obraz miasta*, Archivolta, Kraków.

Malisz B., 1984, *Podstawy gospodarki i polityki przestrzennej*, Wszechnica PAN, Ossolineum, Warszawa.

Malisz B., 1990, *Ocena teoretycznych podstaw planowania przestrzennego w Polsce*, [w:] Z. Chojnicki, R. Domański (red.), *Polskie badania gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK, z. 146, PAN, Warszawa.

Markowski A., 2011, *Moralność naukowca*, [w:] *Prowadzenie, zarządzanie i komercjalizacja badań naukowych. Zbiór esejów*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.

Medyńska-Gulij B., 2011, *Kartografia i geowizualizacja*, PWN, Warszawa.

Mendel T., 1996, *Metodyka pisania prac doktorskich*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań.

Mironowicz I., 2006, *Podstawy programowe kształcenia na kierunku gospodarka przestrzenna*, [w:] T. Kudłacz (red.), *Teoria i praktyka w zakresie edukacji kadr dla gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK, z. 224, PAN, Warszawa.

Muszyński H., 1971, *Wstęp do metodologii pedagogiki*, PWN, Warszawa.

Mynarski S. (red.), 1992, *Badania przestrzenne rynku i konsumpcji. Przewodnik metodyczny*, PWN, Warszawa.

Niedzielska E., 1993, *Mały poradnik autora i recenzenta pracy akademickiej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

Nowak S., 1970, *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, PWN, Warszawa.

Parysek J. J., 2007, *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej. Wybrane aspekty praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.

Pieter J., 1997, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, PAN, Wrocław–Warszawa.

Pilch T., 1974, *Organizacja procesu badawczego w pedagogicznych badaniach środowiskowych*, [w:] R. Wroczyński, T. Pilch (red.), *Metodologia pedagogiki społecznej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków–Gdańsk.

Piotrkowska-Trybull M., 2004, *Analiza konkurencyjności polskich województw za pomocą metod taksonomicznych*, [w:] W. Kosiedowski (red.), *Konkurencyjność regionów w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Międzynarodowa analiza porównawcza: Białoruś, Litwa, Łotwa i Polska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Plit F., 2007, *Jak pisać prace licencjackie i magisterskie z geografii. Poradnik bardzo praktyczny*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.

Poliński J., 1991, *ABC magistranta. Poradnik*, Wydawnictwa Uczelniane Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej, Siedlce.

Ratajski L., 1989, *Metodyka kartografii społeczno-gospodarczej*, PPWK, Warszawa.

Rogacki H. (red.), 2002, *Możliwości i ograniczenia zastosowań metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Rogacki H. (red.), 2003, *Problemy interpretacji wyników metod badawczych stosowanych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Runge J., 2006, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Skorupska S., Auderska H., Łempicka Z. (red.), 1969, *Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa.

Słownik wyrazów obcych PWN, PWN, Warszawa 1971.

Sosnowska E., 2011a, *Wywiad jako źródło informacji diagnostycznych*, [w:] *Prowadzenie, zarządzanie i komercjalizacja badań naukowych. Zbiór esejów*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.

Sosnowska E., 2011b, *Obserwacja jako technika badawcza daleka od doskonałości,* [w:] *Prowadzenie, zarządzanie i komercjalizacja badań naukowych. Zbiór esejów*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.

Stolecka A., 2011, *Badania bezpośrednie stosowane przez Internet – szansa czy zagrożenie?* [w:] *Prowadzenie, zarządzanie i komercjalizacja badań naukowych. Zbiór esejów*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.

Strahl D. (red.), 1998, *Taksonomia struktur w badaniach regionalnych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

Strahl D. (red.), 2006, *Metody oceny rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

Szafarski K., 2010, *Komercjalizacja badań naukowych. Wybrane zagadnienia*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.

Szaniawski K., 1994, *O nauce, rozumowaniu i wartościach*, PWN, Warszawa.

Szczepański J., 1981, *Postęp naukowo-techniczny a konsumpcja. Nauka – technika – społeczeństwo*, Ossolineum, Wrocław.

Sztander W., 1999, *Rozmowy, które pomagają*, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa.

Szymczak M. (red.), 1978, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa.

Urban S., Ładoński W., 2006, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.

Wawrowski Ł., 2011, *Metodologiczne aspekty badań nad aktywnością polityczną kobiet w Polsce – rozważania nad zakresem obszaru badawczego*, [w:] *Prowadzenie, zarządzanie i komercjalizacja badań naukowych. Zbiór esejów*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.

Wejchert K., 1984, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa.

Wielka encyklopedia PWN, t. 1, PWN, Warszawa 2001.

Wysocka E., 2008, *Diagnoza w resocjalizacji. Obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, PWN, Warszawa.

Źródła normatywne

Norma PN-ISO 690. Dokumentacja. Przypisy bibliograficzne. Zawartość, forma i struktura, Polski Komitet Normalizacyjny, Warszawa.

Norma PN-79/N-01222/07. Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa, Polski Komitet Normalizacyjny, Warszawa.

Norma PN-ISO 690-2:1999. Informacja i dokumentacja. Przypisy bibliograficzne – Arkusz 2: Dokumenty elektroniczne i ich części, Polski Komitet Normalizacyjny, Warszawa.

Norma PN-78/N-01222/04. Kompozycja wydawnicza książki. Materiały uzupełniające tekst główny, Polski Komitet Normalizacyjny, Warszawa.

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 marca 2012 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2012 r., poz. 572).

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 164, poz. 1365).

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. Nr 24, poz. 83 z późn. zm.).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. z 2010 r. Nr 193, poz. 1287 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów (Dz.U. z 2001 r. Nr 5, poz. 42).

Zarządzenie nr 12/2010 Rektora Uniwersytetu Opolskiego z dnia 28 kwietnia 2010 roku w sprawie zasad przygotowania prac dyplomowych (magisterskich, licencjackich i inżynierskich) w Uniwersytecie Opolskim.

Źródła internetowe

Dokumenty związane z głośnym sporem pomiędzy rektorem Uniwersytetu Warszawskiego a ministrem edukacji narodowej, dotyczącym możliwości odebrania przez uczelnię tytułu magistra, uzyskanego w wyniku przedstawienia pracy magisterskiej będącej plagiatem, http://forumakad.pl/archiwum/99/4/artykuly/11-przeglad.htm (4.09.2012).

Encyklopedia „Gazety Prawnej" online, hasło: *Plagiat*, http://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/prawo/hasla/332768,plagiat.html (4.09.2012).

http://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/prawo/hasla/332768,plagiat.html (4.09.2012).

Jałowiecki B., 2011, *O oszustach, plagiatach i „murzynach"*, http://www.bistro.edu.pl/artykul,O-oszustach-plagiatach-i-murzynach.html (5.09.2012).

Kud K., Nowak K., Wanat K., Woźniak M., Woźniak G., 2010, *Projekt Systemowy „Wzmocnienie instytucjonalnego systemu wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji w latach 2007–2013 w województwie podkarpackim", nr projektu WND POKL.08.02.01-18-001/08. Pierwotne badania pilotażowe w zakresie – Analiza instytucji naukowo-badawczych (Zadanie 13)*, Rzeszów, www.rsi.podkarpackie.pl/Documents/Badania%20pilotazowe/Pierwotne%20badania%20pilota%C5%BCowe%20-%20zad.13.pdf.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2012a, *FAQ, Lista czasopism punktowanych*, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/finansowanie_nauki/Lista_czasopism/20120120_FAQ. pdf (10.09.2012).

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2012b, *Publikowanie prac naukowych*, http://www.nauka.gov.pl/nauka/zespol-ds-dobrych-praktyk-akademickich/publikowanie-prac-naukowych/ (4.12.2012).

Przekreślona kariera, odebrany tytuł. Były rektor ukarany za plagiat, TVP INFO, źródło: „Panorama", http://tvp.info/informacje/polska/byly-rektor-ukarany-za-plagiat/5717461 (5.09.2012).

Roboty społeczne za plagiat magisterki, http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,5122768.html (4.09.2012).

Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego, pierwsze wydanie w Internecie, http://www.slownik-online.pl/kopalinski/ECF8E56D86227067C125657600796AB1.php (4.09.2012).

Szef niemieckiego MON oskarżony o plagiat, http://wyborcza.pl/1,75477,9117649,Szef_niemieckiego_MON_oskarzony_o_plagiat.html#ixzz1G1TWcse9 (4.09.2012).

Wieliński B. T., 2012, *Nieustraszeni łowcy plagiatów*, http://wyborcza.pl/1,75477,12366838,Nieustraszeni_lowcy_plagiatow.html (4.09.2012).

Wilimborek K., *Czym jest plagiat?*, http://prawo-karne.wieszjak.pl/ciekawostki/101702,Czym-jest-plagiat.html (4.09.2012).

Wroński M., 2010, *Akademicka „pomroczność jasna"*, http://forumakademickie.pl/fa/2010/12/akademicka-pomrocznosc-jasna/ (5.09.2012).

Wróblewski B., 2005, *Anusz, plagiator notoryczny*, http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34308,2496833.html (4.09.2012).

Zbadaj swoje miejsce – narzędzia – część 3, http://www.naszaprzestrzen.pl/2010/07/zbadaj-swoje-miejsce-narzedzia-czesc-3.html (3.12.2012).

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Spis tabel i ilustracji

Spis tabel

Tabela 1. Cechy charakteryzujące prace dyplomowe I i II stopnia studiów 18
Tabela 2. Klasyfikacja map 100
Tabela 3. Wzory opisów różnych rodzajów dokumentów 126
Tabela 4. Szablon stylów pracy dyplomowej 132
Tabela 5. Przykładowe znaki niedrukowalne 133

Spis ilustracji

Ilustracja 1. Karta aktywności 81
Ilustracja 2. Przykłady błędów najczęściej popełnianych podczas edycji tekstu 134

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28

Pobrano z https://repo.uni.opole.pl / Downloaded from Repository of Uniwersytet Opolski 2025-11-17 09:28